

E. LOKŠIN

NÕUKOGUDE LIIDU TÖÖSTUS

РК „ПОЛИТИЛИНЕ КИРЖАНДУС“ ТАЛЛИНН 1948

Sundekson

E. LOKŠIN

NÕUKOGUDE LIIDU TÖÖSTUS

3493-2281

RK „POLIITILINE KIRJANDUS” • TALLINN 1948

1948:0976

¹⁴²²¹
A-17308

SISSEJUHATUS

Kolmkümmend aastat tagasi, 1917. a. oktoobris võitis meie maal Suur Sotsialistlik Revolutsioon. Venemaa töölisklass, tõustes Lenini-Stalini partei juhtimisel koos laiade talurahvahulkadega, kukutas kodanluse ja mõisnike ülemvõimu, purustas meie kodumaad köitnud imperialismi ahelad, päästis ta väliskapitali orjusest ning lõi kõige eesrindlikuma ja demokraatlikuma võimu — nõukogude võimu. Meie maal, ühel kuuendikul maakerast võitis proletariaadi diktatuur, loodi uut tüüpi riik — Nõukogude riik, sotsialistlik riik.

Bolševike partei ja nõukogude valitsus püstitas oma lähimaks ajalooliseks ülesandeks meie kodumaal sotsialistliku ühiskonna ülesehitamise.

Selle ülesande lahendamise eriline raskus ja keerukus oli tingitud esiteks sellest, et võitlust eksploataatorlike klasside likvideerimise ja sotsialismi ülesehitamise eest tuli meie maal pidada ainsa sotsialistliku riigina maailmas, vaenulise kapitalistliku ümbruse olukorras.

Tohutud raskused sotsialistliku arenemise teel tulenesid ka veel sellest, et, ehkki kapitalism Venemaal jõudis imperialistlikku staadiumi, oli Venemaa oma tehnilis-majanduslikult tasemelt üks Euroopa mahajäänumaid maid. Revolutsioonieelne Venemaa, vaatamata sellele, et tema majanduses valitses kõrgeltarenenud tööstus- ja pangakapital, oli agraar-maa, valitses väikekaubaline, primitiivne põllumajandus, tööstuse tehnika oli maha jäänud, maa oli oma tehnilis-majandusliku mahajäämuse tõttu poolkoloniaalses sõltuvuses väliskapitalist. Venemaa tööliste ja talupoegade elu materiaalne ja kultuuriline tase oli äärmiselt madal.

Teostades uue sotsialistliku ühiskonna ülesehitamist, pidi Nõukogude riik kaasaegse tööstuse baasil ajaloos seninägematu tempoga edasi arendama maa tootlikke jõude, saavutama

kapitalismist kõrgema taseme tehnikas ja tootmise organiseerimises, otsustavalt tõstma töötajate materiaalset ja kultuurilist elutaset.

Vaenulise kapitalistliku ümbruse olukorras kerkisid Nõukogude riigi ette eriti teravalt kaks ülesannet: saavutada lühima ajaga maa tehnilis-majanduslik sõltumatus ja kõrge kaitsevõime.

Nõukogude rahva suured juhid — V. I. Lenin ja J. V. Stalin rõhutasid korduvalt imperialistlike riikide relvastatud kallale tungi ohtu NSV Liidule ja sellest tulenevat vajadust väsimatult kõvendada meie maa kaitsevõimet ning saavutada meie maa majanduslik iseseisvus. Edusammudest selles suunas sõltus meie kodumaa saatus, nõukogude rahva saatus.

Nende ülesannete teostamisel kuulub otsustav osa suurtööstusele, eriti rasketööstusele kui tootmisvahendite tootjale.

Suurtööstus kujutab endast tööliklassi diktatuuri majanduslikku baasi. V. I. Lenin näitas, et suurtööstus «kujutab endast sotsialismile ülemineku alust», et ta «tootlike jõudude kujundamise seisukohast, s. o. kogu ühiskondliku arenemise põhiseisukohast, kujutab sotsialistliku majandusorganisatsiooni alust, ühendades eesrindlikke tööstustöölisi, ühendades klassi, kes teostab proletariaadi diktatuuri.»¹

Maa majanduslik sõltumatus ja kaitsevõime on otseses sõltuvuses tööstuse, esmajärjekorras rasketööstuse toodangu ulatusest ja tehnilisest tasemest. NSV Liidu tehnilis-majandusliku sõltumatuse saavutamise eeldab meie maal masinaehituse kui rasketööstuse südamik, metallurgia, elektrienergeetika, kütteainetööstuse ja keemia kõrget arengut.

«Proletariaadi diktatuuri maa, asetsedes kapitalistlikus ümbruses,» ütles seltsimees Stalin, «ei saa jääda majanduslikult iseseisvaks, kui ta ise ei tooda omal maal tootmisriistu ja -vahendeid, kui ta takerdub sellele arengutasemele, kus tema rahvamajandus hoitakse kapitalistlikult arenenud maade köidikuis, kes toodavad ja veavad välja tootmisriistu ja -vahendeid. Takerduda sellele astmele — tähendab anda end rahvusvahelise kapitali alluvusse.»²

¹ V. I. Lenin, Teosed, kd. XXVI, lk. 254 (v. k.).

² J. Stalin, Nõukogude Liidu majanduslikust olukorrast, 1937, lk. 6 (v. k.).

Tööstuse arengutempo ja nihete kindlaksmääramisel tema struktuuris tuleb Nõukogude riigil lähtuda vajadusest väsimatult kõvendada meie maa kaitsevõimet. Selle ülesande lahendamise nõuab võimsa rasketööstuse igakülgset arendamist.

Tänapäeva sõda — see on mootorite, tehnika ja majanduslike reservide sõda. Kaasaegsete sõjavägede mehhaniseeritus on jõudnud väga kõrgele. Vajadus toota sõjaperioodil mitmesuguse sõjatehnika tohutuid hulki, eeldab omal maal võimsa sõjatööstuse olemasolu, mis omakorda tugineb kõrgeltarenenud masinaehitusele, kütteinete tööstusele, mustale metallurgiale, keemiatööstusele ja elektrienergeetikale.

Rasketööstus on materiaalseks baasiks põllumajanduse sotsialistlikule ümberkujundamisele.

Põllumajanduse kollektiviseerimise poliitika teostamine ja selle alusel kulakluse kui klassi likvideerimine eeldas põllumajanduse viimist uuele tehnilisele baasile.

«... võimatu on arendada kolhoose,» ütles seltsimees Stalin, «võimatu on arendada traktorijaamu, juhtimata talurahva põhimasse massilise kontraktsiooni kaudu kollektiivse maja-pidamise vormidele, varustamata põllumajandust tõhusa hulga traktoritega, põllutöömashinatega jne. Kuid on võimatu varustada küla masinate ja traktoritega, kui me ei arenda oma tööstust intensiivses tempos. Sellest tuleneb meie tööstuse kiire arendamise tempo kui võti põllumajanduse rekonstrueerimiseks kollektivismi alusel.»¹

NSV Liidu rasketööstusel on otsustav osa kõigi rahvamajandusharude tehnilisel ümbervarustamisel.

Põhi- ja käibefondide taastootmine sõltub ikka suuremal ja suuremal määral rasketööstusest, tema toodangu (masinad, mehhanismid, tooraine, küte) kogusest ja kvaliteedist. Põllumajandusliku tootmise mehhaniseerimise, keemia rakendamise ja elektrifitseerimise, samuti kergetööstuse harude ja transpordi tehnilise progressi aluseks on vastava rasketööstusharu arendamine.

Tootmisvahendite tootmine on juhtivaks lüliks nõukogude rahva materiaalse ja kultuurilise taseme tõstmisel.

¹ J. Stalin, Leninismi küsimusi, RK «Poliitiline Kirjandus», Tallinn, 1945, lk. 212.

Koos tehnika kasvuga tõuseb pidevalt tööstuse kui peamise tarbimisvahendite tootja osa. Järjest suureneb põllumajandus- saaduste hulk, mis jõuab tarbijani alles pärast tööstusliku tootmise sfääri läbimist.

Maa industrialiseerimine ja põllumajanduse kollektiviseerimine tagasid töölisklassi pideva arvulise tõusu ja linnas tööpuuduse ning külas kihistumise ja viletsuse likvideerimise. Seetõttu oli NSV Liidus juba 1931. a. lõplikult likvideeritud tööpuudus. Nõukogude võim tegi seega juba esimesel stalinlikul viisaastakul igaveseks lõpu tööpuudusele — töölisklassi ühele suurimale nuhtlusele kapitalismi tingimustes.

Rasketööstuse arenemine, tagades rahvamajanduse tehnilise ümbervarustamise, loob sellega eeldused ühiskondliku töövillakuse pidevaks tõusuks.

Tähendab, nii sotsialistliku ülesehitustöö sisemised ülesanded kui ka rahvusvaheline olukord, milles see teostus, nõudsid tungivalt rasketööstuse kui kogu NSV Liidu rahvamajanduse juhtiva haru esmajärjekordset ja kiirendatud arendamist.

«... ilma rasketööstust päästmata, ilma seda taastamata me ei suuda üles ehitada mingit tööstust, aga ilma selleta me kui iseseisev riik hukkume hoopis...»

Venemaad ei päästa mitte ainult hea lõikus talumajanduses — seda on veel vähe —, ka mitte ainult talurahvast tarbeasjadega varustava kergetööstuse hea seisund — ka seda on veel vähe —, me vajame ka rasketööstust.»¹

Süvendades ja arendades leninlikku õpetust sotsialistlikust industrialiseerimisest, ütles seltsimees Stalin:

«Mõned seltsimehed mõtlevad, et industrialiseerimine on igasugune tööstuse arendamine üldse. On isegi selliseid veidrikke, kes arvavad, et juba Joann Julm, kes kunagi lõi mõningad tööstuse eod, oli industrialiseerija. Kui minna seda teed, siis tuleb nimetada Peeter Suurt esimeseks industrialiseerijaks. See on muidugi ebaõige. Mitte igasugune tööstuse arendamine pole industrialiseerimine. Industrialiseerimise keskpunkt, tema alus seisab rasketööstuse (küte, metall jne.) arendamises, lõppude

¹ V. I. Lenin, Valitud teosed, kd. II, RK «Poliitiline Kirjandus», Tallinn 1946, lk. 671.

lõpuks tootmisvahendite tootmise arendamises, oma masinaehituse arendamises.»¹

Sotsialistlik industrialiseerimine sai partei põhijooneks, partei peajooneks Nõukogude riigi majanduse arendamisel, kogu meie kodumaa sotsialistlikul ülesehitustööl.

Oma sisult, teostamise meetodeilt ja tulemustelt erineb sotsialistlik industrialiseerimine suuresti kapitalistlikust.

Kapitalistliku tööstuse arenemine viib kõigi kapitalistlikule tootmisviisile omaste vastuolude teravnemisele.

Kapitalistlik industrialiseerimismeetod, õpetab seltsimees Stalin, «... viib industrialiseerimise ja töötajate masside huvide lõhenemisele, sisemiste vastuolude teravnemisele riigis, tööliste ja talupoegade miljoniliste masside vaesumisele...»²

Kapitalismi tingimustes süvenevad vastuolud tööstuse ja põllumajanduse vahel. Edasi süvendab kapitalistlik industrialiseerimine vastuolu emamaade ja asumaade vahel. Viimased jäävad vastavalt imperialistlike riikide tahtele maade olukorda, mis varustavad emamaid põllumajandusliku ja tööstusliku toorainega ja on neist täielikult sõltuvad.

Sotsialistlikule industrialiseerimisele on iseloomulik, et teda teostatakse töötajate masside huvides, vastupidi kapitalistlikule industrialiseerimisele, mis toob töötajatele häda ja viletsust.

«Milles seisab sotsialistliku industrialiseerimismeetodi põhiline eelis?» ütles seltsimees Stalin. «Selles, et ta viib rahvastiku töötavate kihtide põhimasside ja industrialiseerimise huvide ühtsusele, selles, et ta ei vii miljoniliste masside vaesumisele, vaid nende masside materiaalse olukorra paranemisele, ei vii sisemiste vastuolude teravnemisele, vaid nende tasandamisele ja lahendamisele, selles, et ta pidevalt laiendab siseturgu ja tõstab selle mahtu, luues sellega kindla sisemise baasi industrialiseerimise hoogsaks arendamiseks.»³

Sotsialistlik industrialiseerimine viib rahvusvabariikide tööstuslikule tõusule, likvideerib nende majandusliku ja kultuurilise mahajäämuse.

¹ J. Stalin, Nõukogude Liidu majanduslikust olukorrast, lk. 5—6 (v. k.).

² V. I. Lenin ja J. Stalin, Materjale ÜK(b)P ajaloo õppimiseks, kd. III, lk. 99 (v. k.).

³ V. I. Lenin ja J. Stalin, Materjale ÜK(b)P ajaloo õppimiseks, kd. III, lk. 99—100 (v. k.).

Tõstes esile Nõukogudema sotsialistliku industrialiseerimise kui tema arenemise peatee, rõhutas bolševike partei kõrge tempo vajadust tööstuse arenemises üldse, eriti äga raske tööstuse arenemises. See vajadus tulenes Nõukogude Liidu arenemise ajaloolistest tingimustest, eelkõige maa tehnilis-majanduslikust mahajäämusest kapitalistliku ümbruse olukorras.

NSV Liidu industrialiseerimise kiire tempo küsimus, õpetab seltsimees Stalin, poleks nii terav, kui Nõukogude Liidul oleks arenenud ja tehniliselt varustatud tööstus. Kuid Venemaal ei olnud sellist tööstust. Ta tööstus oli peamiste kapitalistlike maade tööstusest 50—100 aastat maha jäänud.

Edasi põhjustas nõukogude tööstuse arenemise kiire tempo vajadus kõige lühema ajaga vabaneda maa majanduses taastamisperioodi aastail valitsevast killustatud ja täiesti mahajäänud tootmisega väiketalumajandusest. Nagu näitas seltsimees Stalin, ei saanud nõukogude võim kauaks püsima jääda kahele erinevale alusele — suurele, kontsentreeritud ja lakka matult oma tehnikat täiustavale tööstusele ning killustatud, väikekaubalisele ja tehniliselt äärmiselt mahajäänud põllumajandusele.

Seega pidi tööstuse arenemise kõrge tempo saama ja tegelikult saigi sotsialistliku ülesehitustöö objektiivseks vajaduseks, nõukogude majanduse arenemise seaduseks.

Vajadus industrialiseerida meie maa lühima ajaga, nõudis industrialiseerimisel eriliste teede ja viiside kasutamist, mis täiesti erinevad kapitalistlikes maades kasutatavaist meetodest.

Kapitalistlikes maades algab industrialiseerimine, nagu õpetab seltsimees Stalin, tavaliselt kergetööstusest. See seletub, esiteks sellega, et kergetööstus, kus kapitali orgaaniline koostis ja tootmise kontsentratsioon on madal, nõuab oma arenemiseks suhteliselt väiksemaid investeeringuid kui rasketööstus. Teiseks käibib kapital kergetööstuses kiiremini kui tootmisvahendeid tootvais tööstusharudes.

Kapitalistlikes maades, kus tootmise ainsaks stiimuliks on kapitalistide jaht suurima kasumi järele, suundub kapital algul kergetööstusesse. Alles pärast seda, kui kergetööstus saavutab kõrge arengutaseme ja kui temas kogunevad suured kapitalid, algab akumulatsioonisummade pumpamine rasketööstusesse.

Rasketööstuse arendamine kapitalistlikes maades toimub tavaliselt laialdase vahendite juurdevoolu arvel väljastpoolt, nagu kontributsioonid võidetud maadelt, asumaade röövimine ja ekspluateerimine ning orjastavate laenude saamine.

Näiteks Inglismaal on üheks industrialiseerimiseks vajalike vahendite akumulieerimise põhiliseks allikaks asumaade anastamine ja röövimine. Selliselt akumulieerunud kapital suundus tööstusesse juba enam kui sajandi jooksul. XIX sajandi keskel oli kergetööstus Inglismaal valitsev tööstusharu. Ja alles möödunud sajandi lõpul vallutas rasketööstus valitseva koha Inglismaa majanduses.

Teistes kapitalistlikes maades, mis asusid industrialiseerimise teele hiljem kui Inglismaa, toimus oma arenenud rasketööstuse loomise protsess kiiremini kui Inglismaal, kuid vältas siiski pikki aastakümneid.

Saksamaa, asudes maa industrialiseerimise teele pärast 1848. a. revolutsiooni, oli veel 20 aastat hiljem agrarimaa, tugevate feodalismi iganditega, tööstuslikult maha jäänud. Ta tööstuses oli ülekaalus kergetööstus. Võitnud Prantsusmaa 1870.—1871. a. sõjas, anastas Saksamaa Elsassi ja Lotringi rikkad rauamaagi varud ning sai 5 miljardit franki kontributsiooni. Ja isegi pärast seda vajab Saksamaa veel umbes 30 aastat, et saada tugevaks tööstusmaaks.

USA, nagu teada, arenes kiiremini kui teised kapitalismi maad; kuid isegi sellel maal kulus oma arenenud rasketööstuse loomiseks mõned aastakümned.

Jaapanis algas kapitalistlik arenemine 1870. aastaga. Kuid möödunud sajandi lõpul andis Jaapani kergetööstus umbes 5 korda rohkem toodangut kui rasketööstus.

Võit sõjas Hiinaga ja hiljem tsaari-Venemaaga andis Jaapanile täiendavaid akumulieerimisallikaid. Ja alles 1930.—1935. aastatel, s. o. 60—65 aasta pärast, seoses pöörase võidujooksuga relvastumises, ületas Jaapani rasketööstus tootmismahult kergetööstuse.

Kapitalistliku industrialiseerimise teede iseloomustamiseks on samuti vihjatud tsaari-Venemaa ajaloole. Pärast 1861. a. reformi arenes kapitalism Venemaal suhteliselt kiires tempos. Ja isegi oma rohkem kui pool sajandit kestnud kapitalistliku are-

nemise vältel ei suutnud Venemaa kõrvaldada oma tehnilis-majanduslikku mahajäämust.

Tööstusharude arenemise järjekord kapitalistlikul industria-liseerimisel oli Nõukogudemaale ilmselt ebasobiv. Nõukogude Liit pidi teostama industrialiseerimist oma erilise nõukoguliku meetodiga.

Bolševike partei plaan seisis selles, et, alustades industriali-seerimist rasketööstusest, teostada see erandlikult kiires tem-pos, toetudes omaenda jõule ja vahenditele, luua NSV Liidus lühima ajaga võimas rasketööstus, mis on võimeline põhjali-kult reorganiseerima kogu rahvamajandust uusima tehnika alusel.

Võideldes selle hiiglasliku, inimkonna ajaloos ainulaadse kavatsuse teostamise eest, lähtus bolševike partei sellest, et NSV Liidus on olemas kõik eeldused, mis on vajalikud sotsia-listliku industrialiseerimispoliitika teostamiseks, selleks et kõi-gepealt lühima ajaga likvideerida maa tehnilis-majanduslik mahajäämus. Selle ajaloolise ülesande edukal teostamisel toetuti Nõukogude riigi ja ühiskondliku korra ning sotsialist-liku majandussüsteemi suurtele eelistele.

Sotsialistlik majandussüsteem meie maal vabastas tootlikud jõud kapitalistliku tootmisviisi ahelaist. Vastupidi kapitalis-mile, kus tootmisvahendite eraomand on vastuolus tootmise ühiskondliku iseloomuga ning on järjest suurenevaks takistu-seks tootlike jõudude arenemisele, vastab Nõukogude Liidus jagamatult valitsev ühiskondlik, sotsialistlik omand täielikult tootmise ühiskondlikule iseloomule.

Nõukogude majanduse arenemine määratakse kindlaks riiklike plaanidega, mis omavad NSV Liidus majandusliku arengu seaduste jõu. Tootmisvahendite sotsialistliku omandi domineerimine ja nõukogude majanduse plaaniline ise-loom teevad võimatuks majanduskriiside ja depressioonide esinemise.

Üheks sotsialistliku majandussüsteemi põhiliseks eeliseks on põhjalik muudatus töölise suhtumises töösse. Töö kapitalismi tingimustes on töö kapitalisti heaks, ekspluataatori heaks, ta on raskeks koormaks. NSV Liidus sai töö, seltsimees Stalini väljenduse järgi, au, kuulsuse, vapruse ja sangarlikkuse asjaks. Selline uus suhtumine töösse avaldub kõige selgemalt ulatusli-

kult levinud sotsialistlikus võistluses ja stahhaanovlikus liikumises.

Nõukogude Liidu saavutuste, kõigi sotsialismi ülesehitamise edusammude peamiseks põhjuseks on bolševike partei poliitika ja tema geniaalne leninlik-stalinlik juhtimine.

Kommunistliku partei poliitika õigsust ja elulisust, nõukogude korra ja plaanilise sotsialistliku majandussüsteemi paremust tõestab mahajäänud ja agraarse Venemaa võimsaks eesrindlikuks tööstusriigiks kujundamise grandioosse kavatsuse elluviimine ajaloos enneolematult lühikese aja jooksul. Sotsialistlik industrialiseerimine sai nõukogude rahva võitluse põhieesmärgiks.

Industrialiseerimise teostamine NSV Liidus ajaloos enneolematult lühikese aja jooksul nõudis nõukogude rahva hiiglaslikke pingutusi.

Tuli leida sisemaal tohutuid vahendeid võimsa, kaas-aegse tööstuse loomiseks. «Selleks aga», ütles seltsimees Stalin, «oli tarvis ohvreid tuua ja sisse seada kõiges kõige karmim kokkuvõtteid, oli tarvis kokku hoida nii toitlustamiseks kui ka koolide ja riidekaupade alal, et akumuleerida vajalikke ressursse tööstuse loomiseks. Tehnikanaljast ülesaamiseks ei olnud teist teed. Nõnda õpetas meid Lenin ja meie sammusime ses suhtes Lenini jälgedes.»¹

Olles teadlik selle vajalikkusest läks nõukogude rahvas kindlalt seda teed ja lõi meie maal esmaklassilise tööstuse.

Selle juures tekitas suuri raskusi kaadri probleem. Et muuta meie maa eesrindlikuks tööstusriigiks, oli vaja ette valmistada miljoneid kõrgeltkvalifitseeritud töölisi ja insener-tehnilisi töötajaid, kusjuures see probleem tuli lahendada ülesehitustöö käigus, ehitatavais ja uutest tehastest ning kaevandustes.

Ka need raskused võideti edukalt. Sotsialismi materiaalse baasi loomise protsessis NSV Liidus kasvatati suurepärase inseneride, konstruktorite, tehnikute ja kõrgeltkvalifitseeritud tööliste kaader, kes valitseb põhjalikult tehnikat ja on võimeline seda edasi viima.

Sotsialistliku industrialiseerimise raskused NSV Liidus mitmekordistusiid rahvavaenlaste — rahvusvahelise imperialismi

¹ J. Stalin, Leninismi küsimusi, lk. 431.

agentide — vihase vastupanu tagajärjel. Vana maailma kogu jõud oli suunatud sellele, et nurja ajada meie kodumaa sotsialistlik industrialiseerimine.

Kapitalistlikud elemendid sisemaal, toetatuna ja juhitud välismaise kodanluse ja imperialistlike riikide valitsuste poolt, organiseerisid sabotaaži ja kahjurlust koos vanade eriteadlaste kodanlikult meelestatud osaga. Kuid veelgi enam, kahjurlikud rühmad püüdsid nõukogude sotsialistlikku industrialiseerimist nurja ajada, hoida maa tehnilise mahajäämuse tasemel, mitte anda talle võimalust kõvendada oma kaitsevõimet.

Just selline kontrevolutsiooniline poliitika oli trotskistlik-buhhaarinlike kapitalismi restauraatorite, renegaatide ja reeturite poliitika. Nad võitlesid erilise ägedusega sotsialistliku industrialiseerimise, meie kodumaa tehnilis-majandusliku sõltumatuse ja NSV Liidu kaitsevõime kõvendamise vastu. Meie kodumaa industrialiseerimise poliitikale vastandasid nad maa agrariseerimise joone, mis tähendas jätta meie maa abituna ja kaitsetuna hambuni relvastatud imperialistlike riikide saagiks. Rasketööstuse forsseeritud arengutempo asemel panid trotskistid ja buhhaarinlased ette esmajärjekorras arendada kergetööstust ja põllumajandust. Bolševistlikule industrialiseerimise kõrge tempo poliitikale vastandasid nad reeturliku «langeva kurvi» teooria, mille järgi meie arenemise tempo pidi langema aasta aastalt. Raskuste võitmise ülesandele vastandati «kitsaskohtade» järgi joondumise loosung.

Paljastatuna ja purustatuna avalikus võitluses asusid trotskistlik-buhhaarinlikud rahvavaenlased kahekeelsuse teele, langesid fašismi agentideks, moonduisid kahjurite, spioonide ja diversantide rühmaks.

Bolševike partei juhtimisel purustas nõukogude rahvas trotskistlik-buhhaarinliku fašismi agentuuri. See oli üheks tähtsamaks eelduseks Nõukogude Liidu arenemisel sotsialistliku industrialiseerimise ja NSV Liidu kaitsevõime kõvendamise teel.

NSV Liidu sotsialistliku industrialiseerimise suured ideed võitsid. Rakendatuna ellu, said nad reaalsuseks.

Meie maal võitnud sotsialism on Lenini-Stalini partei poolt juhitud nõukogude rahva suure ümberkujundava ja ülesehitava töö tulemus.

Kaitstes välismaise sõjalise interventsiooni ja kodusõja aastail oma sotsialistliku isamaa iseseisvust, taastades kõige lühema aja jooksul Esimese Maailmasõja ja kodusõja ajal purustatud rahvamajanduse, kujundas nõukogude rahvas stalinlike viisaastakute jooksul põhjalikult ümber kogu meie maa.

Nõukogude Liit muutus kõrgeltindustrialiseerituks, tehnilis-majanduslikult sõltumatuks, võimsaks sotsialistlikuks riigiks. Nõukogude rahvas ehitas Lenini-Stalini partei juhtimisel sotsialistliku industrialiseerimisega ja kollektiviseerimisega NSV Liidus üles sotsialistliku ühiskonna — kommunismi esimese faasi. Võitluses sotsialismi eest kujunes nõukogude rahva moraalne ja poliitiline ühtsus ning NSV Liidu rahvaste püsiv ja vennalik sõprus. Meie kodumaal on teostatud tõeline kultuurirevolutsioon.

Nõukogude sotsialistliku riigi poolt sõjaeelsetel stalinlikel viisaastakutel saavutatud ajaloolised edusammud löid materiaalsed eeldused aktiivseks kaitseks ning edukaks sõjapidamiseks tänapäeva tingimustes. Raskeil katsumuse aastail, kui meie kodumaad ründas sõnamurdlikult fašistlik Saksamaa koos oma arvukate satelliitidega, võis nõukogude rahvas just tänu meie maa leninlik-stalinliku sotsialistliku industrialiseerimise poliitika ja põllumajanduse kollektiviseerimise suurtele saavutustele purustada oma kodumaa surmavaenlased ja päästa meie maa fašistlikust orjusest. Sõda näitas veenvalt kogu maailmale, et «... nõukogude ühiskondlik kord on parem ühiskonna organiseerimise vorm kui ükski muu ühiskondlik kord», et «... nõukogude riiklik kord on säärane riikliku organiseerimise süsteem, kus rahvusküsimus ja rahvuste koostöö probleem on lahendatud paremini kui mistahes teises paljurahvuselises riigis.»¹

Suure Oktoobrirevolutsiooni kolmekümnenda aastapäeva võttis nõukogude tööstus vastu hoogsas arenemises, teostades edukalt sõjajärgse stalinliku viisaastaku grandioosset plaani, NSV Liidu rahvamajanduse taastamise ja edasiarendamise plaani, likvideerides sellega sõja raskeid tagajärgi.

¹ J. Stalin, Moskva linna Stalini valimisringkonna valijate valimiseelsetel koosolekutel peetud kõned, RK «Poliitiline Kirjandus», Tallinn 1947, lk. 12—13.

REVOLUTSIOONIEELSE VENEMAA TÖÖSTUS

Vaatamata sellele, et Venemaa asus kapitalistliku arenemise teele palju hiljem kui peamised kapitalistlikud maad, omandas ta tööstus XX sajandi algul juba neid tähtsamaid jooni, mis on omased kapitalismi arenemise viimasele, imperialistlikule staadiumile.

Tööjõu kontsentratsiooni tasemelt ettevõttesse oli Venemaa tööstus esimesel kohal maailmas. 1910. a. oli Venemaal üle poole kogu tööliste arvust rakendatud üle 500 töölisega ettevõttesse, samal ajal kui USA analoogilistes ettevõttes kokku töötas üks kolmandik töölistest.

Kaugele arenenud tootmise kontsentratsioon ja kapitali tsentralisatsioon ning väliskapitali suur osa Venemaa majanduses tõid kaasa laialdase monopolide arengu vene tööstuses. Kapitalistlikel monopolidel oli XX sajandi algul juba otsustav osa revolutsioonieelse Venemaa tööstuses.

Esimese Maailmasõja eel olid sündikaadid haaranud oma kontrolli alla valdava osa tähtsamate tööstusharude toodangust. Näiteks teostas 1912. a. sündikaat «Prodamet»¹ 80—100% ulatuses metallurgiatööstuse toodangu tähtsamate liikide turustamist. Sündikaat «Produgol»² kontrollis kuni $\frac{3}{4}$ Lõuna-Venemaa söetoodangust. Sündikatiseerimine saavutas kõrge taseme naftatööstuses, reas masinaehitusharudes, tekstiiltööstuses, tuletikutööstuses jne.

¹ «Prodamet» on venekeelne lühend nimetusest «Esimene aktsiaselts vene metallurgiatehaste toodete müügiks». Toim.

² «Produgol» on venekeelne lühend nimetusest «Donetsi basseini mineraalkütte kaubanduse vene ühing». Toim.

Samuti kasvas kiires tempos pangakapitali kontsentratsioon. Esimese Maailmasõja eel oli 46 kommertspangast Venemaal seitsmesse suurimasse panka kontsentreerunud üle poole kõigi pankade põhikapitalidest. Intensiivselt toimus Venemaal ka panga- ja tööstuskapitali kokkukasvamine. Analüüsides andmeid suurimate vene pankade kapitalide kohta, näitas V. I. Lenin, et «... ühenduses kapitalistlike monopolide tekkimisega on järelikult ka Venemaal pankade ja tööstuskapitali liitumine hiiglasammul edasi astunud.»¹

Tööjõu kõrge kontsentratsioon ja suurte kapitalistlike monopolide arenemine oli ühendatud Venemaa tööstuse tehnika ja tehnoloogia madala tasemega, tööjõumahukate tööde mehhaniseerimise peaaegu täieliku puudumisega, ja selle tagajärjel tööviljakuse madala tasemega.

Venemaa, märkis V. I. Lenin, oli mahajäänud maa, «... varustatud kaasaegsete tootmisvahenditega neli korda halvemini Inglismaast, viis korda halvemini Saksamaast, kümme korda halvemini Ameerikast.» Venemaa majanduses säilisid peaaegu kuni Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsioonini tunduvad pärisorjuse jäänused. Kolossaalsetel mõisnike ja aadli latifundumidel oli kuni 70 miljonit tiinu parimat maad. Laialt olid levinud mitmesugused talupoegade ekspluateerimise teo- ja pärisorjuslikud vormid. Nii kujutas Venemaa endast maad, «... kus uusim kapitalistlik imperialism on nõnda-ütelda läbi põimitud kapitalismieelsete suhete eriti tiheda võrguga.»²

Tugevate pärisorjuse igandite olemasolu Venemaa majanduses oli üheks peamiseks takistuseks maa tootlike jõudude arenemisele. V. I. Lenin näitas, et Venemaa uskumatu mahajäämuse ja viletsuse peapõhjuseks on «... keskaegne pärisorjuslik surve, millest tuleneb laiade talupojamasside raske olukord.»³

Põllumajanduse tohtu mahajäämus ning talupoegade uskumatu viletsus piirasid tugevasti siseturu mahtu vene tööstusele, mis ei jätnud mõju avaldamata viimase arenemisele.

Venemaa revolutsioonieelse majanduse iseloomustavaks jooneks oli samuti väliskapitali suur osa. V. I. Lenin mär-

¹ V. I. Lenin, Valitud teosed, kd. I, Tallinn 1945, lk. 647.

² V. I. Lenin, Valitud teosed, kd. I, lk. 664.

³ V. I. Lenin, Teosed, kd. XVI, lk. 343 (v. k.).

kis juba möödunud sajandi lõpul, et «välismaa kapitalistid viskuvad ahnelt Venemaa kallale, kus tööliste elutase ja palk on palju madalam kui teistes maades ja kus välismaa kapitalistidele on garanteeritud tohutud, oma kodumaal kuulmatud kasumid.»¹

Kapitalismi arenemisega ei vähenenud väliskapitali osa Venemaa rahvamajanduses, vaid isegi tõusis. Välismaiste kapitalimahutuste osatähtsus vene tööstuse aktsiakapitalide üldsummast, moodustades 1890. a. 26%, tõusis 1914. a. 47%-le. Eriti tugev oli väliskapitali positsioon rasketööstuses: välismaiste firmade käes oli peaaegu $\frac{3}{4}$ mustast metallurgiast, üle $\frac{3}{4}$ söetööstusest, umbes $\frac{2}{3}$ naftatööstusest, üle poole masinaehitusest. Niisiis, nagu märkis seltsimees Stalin, tsaari-Venemaa «... võimaldas vaba juurdepääsu välismaisele kapitalile, mis hoidis enda käes selliseid otsustavaid Vene rahvamajanduse harusid nagu kütteenaineid ja metallurgia...»², ta oli väliskapitali eksploateerimise objektiks.

Väliskapitali suur osa vene tööstuses tugevdas tunduvalt Venemaa sõltuvust enamarenenud kapitalistlikest maadest ja pidurdas tema tööstuse tehnilist arenemist. Välismaised firmad takistasid igati Venemaal uute, eluliselt vajalike tööstusharude loomist, pidurdasid Venemaa tööstuse tehnilist ümbervarustamist.

Venemaa revolutsiooniaelset majandust iseloomustas samuti temas teravalt avalduv tsarismi koloniaalpoliitika. Eriti ida ja kagu ääremaad, peaaegu kõik mittevvene rahvuslikud rajoonid olid oma olemuselt Euroopa-Venemaa keskosa asumaad, viimase varustajad toorainega ja põllumajandussaadustega.

Kõik need Venemaa rahvamajanduse arenemise omapärased jooned — tema hilinemine kapitalismi teele asumisel, tunduivate pärisorjuse igandite olemasolu, väliskapitali suur osa, siseturu piiratus, kogu tsarismi poliitika, mis pidurdas riigi ja tema toorainerikkamate ääremaade tööstuslikku arenemist, — tingisid Venemaa tehnilis-majandusliku mahajäämuse.

1913. a. moodustas suurtööstuse osatähtsus tööstuse ja põllumajanduse kogutoodangust 42,1%, põllumajanduse osatähtsus

¹ V. I. Lenin, Teosed, kd. I, lk. 436 (v. k.).

² J. Stalin, Leninismi küsimusi, lk. 4.

vastavalt 57,9%. Need arvud peegeldavad selgesti revolutsioonilise Venemaa majanduse agraarset iseloomu.

Tööstuses endas oli esimesel kohal tarbimisvahendite tootmine, mis nähtub 1913. a. andmetest.¹

Tööstusharu nimetus	Milj. rbl. 1926./27. a. hindades	%-des kogusum- mast
Kogu tööstus	16 249	100
Sellest:		
A. Tootmisvahendite tootmine	5 416	33,3
Elektrijaamad	45	0,3
Söetööstus	301	1,8
Must metallurgia	755	4,6
Metallitöötlemine	1 466	8,9
sellest masinaehitus- ja remonditehased	919	5,7
Keemiatööstus	457	2,8
B. Tarbimisvahendite tootmine	10 833	66,7
Tekstiiltööstus	3 519	21,6
Toiduainetetööstus	5 799	35,7

Tööstusliku tootmise ulatuselt jäi Venemaa tunduvalt maha peamistest kapitalistlikest maadest, ehkki ta territooriumilt ja rahvastiku arvult neid suuresti ületas. 1913. a. andis Venemaa tööstus üle 14 korra vähem toodangut kui USA, umbes 6 korda vähem kui Saksamaa, 4,5 korda vähem kui Inglismaa ja 2,5 korda vähem kui Prantsusmaa. Sütt tootis Venemaa umbes 18 korda vähem kui USA, 10 korda vähem kui Inglismaa, 6 korda vähem kui Saksamaa ja 1,5 korda vähem kui Prantsusmaa; terasetoodang oli 7,5 korda väiksem kui USA-s, üle 3 korra väiksem kui Saksamaal, umbes 2 korda väiksem kui Inglismaal ja 1,5 korda väiksem kui Prantsusmaal; tsemenditoodang oli 10 korda väiksem kui USA-s, 4,5 korda väiksem kui Saksamaal, umbes 2 korda väiksem kui Inglismaal, veidi väiksem kui Prantsusmaal jne.

¹ NSV Liidu sotsialistlik ülesehitustöö, Gosplanizdat 1939, lk. 34, 36, 77 (v. k.).

Tööstusliku tootmise mahult oli Venemaa peamistest kapitalistlikest maadest maha jäänud 50—100 aastat.

Venemaal ei olnud organiseeritud rea eluliselt vajalike toodete — autode, traktorite, tööpinkide, keerukate energeetiliste masinate, rasketööstuse seadmete, paljude instrumentide ja aparaatide, keemiatööstuse põhiainetega jne. tootmist.

Tootmise tehnoloogia oli äärmiselt mahajäänud, eriti nõrgalt oli arenenud mehhaniseerimine. Näiteks moodustas söetööstuses 1913. a. mehhaniseeritud toodetud söe osatähtsus ainult 1,7%. Sütt toodeti Venemaal kirka abil — käsitsi. Venemaa mustas metallurgias ei olnud ainustki täielikult mehhaniseeritud kõrg- ega määrtäänahju, kuna metallurgiatehastes sooritati peaaegu kõik tööjõumahukad operatsioonid käsitsi. Töö mehhaniseerimine puudus üldse sellistes harudes, nagu metsatööstus, ehitus, peae- ja mahalaadimistööd. Naftatööstuses valitsesid kõige vananenumad nafta tootmise ja puuraukude puurimise viisid. Metallitöötlemise tehaseis olid tööpingid primitiivsed ning madala võimsusega. Rida protsesse teostati neis tehastes käsitsi, eriti valu- ja sepaosakondades. Elektrienergia abil käivitavate töömasinate osa kõigest töomasinaist oli tähtsusetu.

Tootmise piiratus, rea tähtsate tööstusharude puudumine ja tootmistehnika madal tase tingisid revolutsioonielse Venemaa tugeva sõltuvuse peamistest kapitalistlikest maadest.

Väga väikese omatoodangu tõttu vedas tsaari-Venemaa sisse tööpinke ja masinaid, autosid, vaguneid ja laevu, ehitusmaterjale ning mitmesuguseid keemiatooteid. Omades maailma rikkalikumaid kasutatavate maapõuevarade varusid, vedas Venemaa ometi sisse sütt, musti metalle, mitmesuguseid värvilisi metalle (vask, nikkel, tina ja teised). Isegi üksikute kergetööstusharude tooraine veeti sisse välismaalt.

Tootmiseseadmete ja tööstusliku tooraine sissevedu tõusis tähelepanuväärsete kogusteni. Näiteks veeti 1913. a. Venemaale 7,8 miljonit tonni kivisütt. Revolutsioonielse Venemaa suurim tööstuslik keskus — Petrograd — ja kogu looderajoon rajanes peaaegu täielikult sisseveetaval inglise söel. Samuti veeti 1913. a. Venemaale sisse 151 200 tonni tulekindlaid telliseid ja savi, üle 200 000 tonni musti

metalle ja selle tooteid, üle 100 000 tonni värvilisi metalle, 128 800 tonni paberit ja paberitooteid, umbes 200 000 tonni puuvilla, 55 500 tonni villa, 12 600 tonni puuvillast ja villast lõnga jne.¹

Tööstustoodangu tähtsamate liikide sisemaine tarvitus kaeti tunduvas osas sisseveo arvel.

1913. a. kaeti maa kivisöe kogutarvitusest üks viiendik sisseveoga välismaalt. Umbes pool tekstiiltööstusest töötas sisseveetaval toorainel. Sisseveoga kaeti 43,6% masinate ja umbes $\frac{2}{3}$ kogu maa superfosfaadi tarvitusest. Mis puutub autode, kautšuki, alumiiniumi, jalgrataste, kellade tarvitusse, siis kõik see kaeti sisseveost.

Liigselt pika tööpäeva raskust mitmekordistasid äärmiselt ebarahuldavad töötingimused. Tööliste töötasu oli tühine. Ja isegi seda kärbiti halastamatult igasuguste trahvisüsteemidega, osa saadaoleva palga sundusliku tasumisega toiduainetes ja kaupades vabrikupoodidest jne.

Esimene Maailmasõda tabas Venemaad nii majanduslikult kui sotsiaalselt ettevalmistamatult. Esimese Maailmasõja algul olemasolnud püsside, padrunite, mürskude ja muu sõjatehnika varudest jätkus vaevalt sõja esimeseks neljaks kuuks. Vene tööstuse tootmisvõimsused üldse, eriti aga sõjatööstuse omad olid ilmselt mitteküllaldased.

Varsti pärast sõja algust tekkis maal kütte- ja toorainekriis. Sõja algusega järsult vähenev söe sissevedu vähendas tunduvalt maa kütteressurse. Ent katsed tõsta söetoodangut sisemaal ei andnud tulemusi.

1916. a. lõpuks võttis küttekriis sellise ulatuse, et oldi sunnitud katkestama sõjalisi tellimusi täitvate kümnete suurtehaste töö, rääkimata teistest ettevõtetest.

Eriti teravaks kujunes metallinälg. 1916. a. lõpul andsid Venemaa metallurgiatehased kõigest pool sellest metalli kogusest, mis oli vajalik ainuüksi sõjatööstuse ettevõtete vajaduste rahuldamiseks.

Tsaarivalitsus polnud võimeline lahendama ka toitlusküsimust. Juba aasta-poolteist pärast sõja algust oli mitte ainult linnarahvastik, vaid ka sõjavägi näljatoidul.

¹ NSV Liidu sotsialistlik ülesehitustöö, 1935, lk. 580—581.

Kõigi nende põhjuste tõttu oli sõjaväe varustamine relvastusega äärmiselt ebarahuldav. Esimeses Maailmasõjas tuli iga vene sõduri kohta keskmiselt 20 korda (kaalult) vähem mürske kui ühe saksa sõduri kohta. Tsaari sõjavägi tundis teravalt puudust suurtükkidest ja isegi püssidest. Täiendused läksid rindele relvastamatult. Paljudel juhtudel polnud isegi kõigil tegevarmee sõduritel püssi — oli üks püss 2—3 sõduri peale.

Pärast 1917. a. veebruari-märtsi revolutsiooni jätkus sõja ja kodanluse «majandamise» tagajärjel tööstusliku tootmise langus kiirendatud tempos. Kütte- ja metallinälg saavutas äärmised piirid. Jätkati vabrikute ja tehaste sulgemist, kusjuures töö katkestanud ettevõtete arv kasvas kuust kuusse. Ajakirja «Promõšlennost i Torgovlja» kahtlematult vähendatud andmete järgi suleti kahe kuu — augusti ja septembri — jooksul 231 ettevõtet, kus töötas kokku 61 000 töölisi.

Majandusliku laostumise üheks tähtsamaks põhjuseks oli vene kodanluse järjest intensiivistuv sabotaaž. Suurim vene kapitalist Rjabušinski proklameeris avalikult vajadust lüüa kasvatada kasvav revolutsioon nälja kondise käega.

Lenin ja Stalin paljastasid väsimatult vene kodanluse poolt teostatava sabotaaži kontrrevolutsioonilist olemust. «Kapitalistid», kirjutab Lenin, «saboteerivad (rikuvad, panevad seisma, õõnestavad ja pidurdavad) meelega ja järjekindlalt tootmist, lootes, et ennekuulmatu katastroof toob vabariigi ja demokraatismi... kokkuvarisemise...»¹

Ajalehe «Rabotši i Soldat» juhtkirjas 6. augustist 1917 näitas seltsimees Stalin, et vene kapitalistid tahavad «... oma rahakoti huvide triumfi, kas või Venemaa hukkumise hinnaga...»²

Üheks kodanluse sabotaaži vormiks oli ettevõtete tooraine ja kütte varude varjamine. Näiteks oli tuntud naftafirmal Nobel võimalus välja vedada 150 miljonit puuda naftat, välja veoks esitas firma aga 1917. a. septembris ainult 82 miljonit puuda ja tegelikult vedas välja sellest veel vähem — kõigest 65 miljonit puuda.

¹ V. I. Lenin, Valitud teosed, kd. II, lk. 65.

² J. Stalin, Teosed, kd. III, RK «Poliitiline Kirjandus», Tallinn 1948, lk. 191.

Üldise majanduskriisi süvenemise tõsiseks põhjuseks oli veel transpordi laostumine. Keskmine ööpäevane pealelaadimine alanes kuust kuusse. Tunduv osa veduri- ja vagunipargist oli rivist väljas.

Rahanduskriis saavutas äärmise teravuse.

Tööliste materiaalne olukord halvenes järsult. Maal algas nälg.

1917. a. juuli lõpul ja augusti algul toimunud bolševike partei VI kongress iseloomustas maa majanduslikku olukorda järgnevalt.

«Pärast kolm aastat kestnud sõda ja selle tulemusena pakub Venemaa majanduslik olukord järgmist pilti: täielik kurnatus tootliku töö alal ja tootmise desorganiseeritus, transpordivõrgu üldine korratus ja laostumine. Lõplikule kokkuvarisemisele lähedane riiklike finantside seisund, ja kõige selle tulemusena näljani ulatuv toitluskriis, kütte ja üldse tootmisvahendite absoluutne puudus, progresseeruv tööpuudus, masside tohutu vaesumine jne. Maa langeb juba lõpliku majandusliku laostumise ja hukkumise kuristikku.»

Mis võis veel päästa maad lõplikust majanduslikust laostumisest ja hukkumisest?

Toetudes Lenini ja Stalini sellesse perioodi kuuluvatele töödele ja juhenditele, lähtudes Lenini ajaloolistest aprilliteesidest andis bolševike partei VI kongress sellele lahendava vastuse. Ainus väljapääs kriitilisest olukorrast, milles asus maa, seisis sõja lõpetamises ja tootmise organiseerimises, mitte finantsoligarhide rühma huvides, vaid talupoegade huvides. Kuid «sellist tootmise korraldust», märkis kongress, «võib Venemaal teostada ainult organisatsioon, mis asub proletaarlaste ja poolproletaarlaste kättes, mis aga eeldab ka nende kättesse riigivõimu üleminekut.» Niisiis oli ainsaks väljapääsuks majanduslikust katastroofist sotsialistliku revolutsiooni tee ja võimu üleminek nõukogudele. Seejuures tunnustas kongress vajalikuks otsustavate revolutsiooniliste abinõude teostamise majandusalal, millised proletariaadi diktatuuri tingimustes tagaksid tootmise ja jaotuse plaanilise reguleerimise.

Neist abinõudest olid tähtsamad — maa natsionaliseerimine, pankade natsionaliseerimine, rea sündikatiseerunud nafta-, kivisöe-, suhkru- ja metallurgiatööstuse ettevõtete natsionali-

seerimine, transpordi natsionaliseerimine, töhusa töölistkontrolli teostamine tootmise ja jaotuse üle kui ülemineku aste tootmise riiklikuks juhtimiseks; riikliku väliskaubanduse monopoli kehtestamine ja õige vahetuse organiseerimine linna ja küla vahel.

Partei märkis samuti rea abinõusid võitluseks finantsilise laostumisega. Partei VI kongress tunnustas vajalikuks viivitamatult lõpetada edasine paberraha väljalaskmine, keelduda nii välis- kui ka sisemaiste riigivõlgade (seejuures silmas pidades väikeste laenajate huve) tasumisest, läbi viia tõsine ümberkorraldus kogu maksusüsteemis.

Bolševike partei VI kongressil oli tähtis ajalooline osa meie maa elus. See oli Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni, mille eesmärgiks oli proletariaadi diktatuuri kehtestamine, otsese ettevalmistamise kongress. Ta suunas partei ja rahva mõisnike ja kodanluse võimu kukutamisele, relvastatud ülestõusule, sotsialistlikule revolutsioonile.

TÖÖSTUS NÕUKOGUDE VÕIMU ESIMESTEL AASTATEL

Eksproprieerides mõisnikelt ja kapitalistidelt tootmisvahendid ja andes need üle rahva omandiks, lõi Sotsialistlik Oktoobrirevolutsioon meie maal kõik vajalikud eeldused tema tootlike jõudude arenemiseks seninägematu tempoga, sotsialistliku ühiskonna ülesehitamiseks, meie maa muutmiseks mahajäänud maast võimsaks, kõrgeltindustrialiseeritud sotsialistlikuks riigiks.

Sotsialistliku revolutsiooni võit asetas võimule tulnud proletariaadi ette vana majanduse ümberehitamise ja uue — sotsialistliku majanduse loomise määratu ülesande.

Nende ülesannete lahendamise eest võitles bolševike partei nõukogude võimu esimestest päevadest alates, võttes aluseks juba Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni eel väljatöötatud majandusliku platvormi.

Juba järgmisel päeval pärast relvastatud ülestõusu võitu Petrogradis võttis II Ülevenemaaline Nõukogude Kongress vastu ajaloolised dekreedid rahust ja maast.

Vastavalt bolševike partei VI kongressi otsusele teostati tööliskontroll rahvamajanduses. 27. novembril 1917 võttis Ülevenemaaline Nõukogude Kesktäitevkomitee vastu «Määruse tööliskontrollist», millele vastavalt viidi tööliskontroll sisse «kõigisse tööstus-, kaubandus-, pangandus-, põllumajandus-, transpordi- ja kooperatiivseltsingutesse ning teistesse ettevõtetesse, mis kasutavad palgatöölisi või annavad tööd koju».

«Määrus» andis tööliskontrolli organitele suuri õigusi — õiguse kontrollida tootmist, määrata ettevõtete toodangu alamäär, võtta tarvitusele abinõusid toodete omahinna selgitamiseks, kontrollida kogu ettevõtte ärilist kirjavahetust. Selle õiguse reaalsuse tagamiseks kaotas valitsus ärisaladuse, kohus-

tades ettevõtete omanikke esitama töölistrolli organitele kõiki raamatuid ja arveid ning samuti kogu ettevõtte ärilist kirjavahetust.

Kehtestades töölistrolli pidasid nõukogude võim ja bolševike partei seda abinõu ettevalmistavaks astmeks tööstuse natsionaliseerimisele, tema riiklikule juhtimisele, kooliks laiadele töölisthulkadele tootmise juhtimise õpetamisel.

Kogu töölistrolli määratu suure tähtsuse juures ei võinud tema organid muidugi lahendada maa majanduselu üldise reguleerimise ülesannet. Ilmselt oli vajalik luua riiklik juhtiv organ tootmise reguleerimiseks ja rahvamajanduse juhtimiseks. 14. detsembril 1917 organiseeriti Rahvamajanduse Kõrgem Nõukogu (RMKN).

Määratu tähtsus kodanluse majandusliku võimsuse kukutamisele ja tööstuse ning kogu rahvamajanduse plaanilisele arenemisele oli 1917. a. detsembris läbi viidud pankade natsionaliseerimisel.

Seega teostati vähem kui kahe kuu jooksul pärast Oktoobri-revolutsiooni ajaloolised ümberkorraldused majandusalal — kaotati eraomandus maa peale, mis sai üldrahvalikuks, riiklikuks omandiks, teostati töölistroll ning pankade ühendamine ja natsionaliseerimine, loodi rahvamajanduse ja eriti tööstuse juhtimise kõrgem organ — Rahvamajanduse Kõrgem Nõukogu (RMKN).

Teostades neid poliitilisi ja majanduslikke abinõusid selleks, et viia meie maa välja korralagedusest ja viletsusest ning tagada plaanilist sotsialistlikku ülesehitustööd, pidid nõukogude võim ja bolševike partei võitma kukutatud kapitalistide ja mõisnike, välismaise kodanluse ja tema valitsuste ägeda vastupanu, külas kulakluse ja linnas väikekodanlike elementide vastupanu.

Võitluses nõukogude võimu vastu oli kodanlaste-mõisnike kontrrevolutsioonil truud sulased menševike ja sotsialistide-revolutsionääride, trotskistide ja buhhaarinlaste näol.

Võitluses nõukogude võimu vastu asetasid need kodanluse agendid erilise lootuse piiritaguste imperialistide abile, interventsioonile. Trotskistid ja buhhaarinlased provotseerisid sõja saksa imperialismiga, püüdes aidata «... imperialiste, kergendada neile», nagu näitas Lenin, «võitlust sotsialismiga siis, kui

sotsialism on veel nõrk ja kui sotsialismi võidu võimalused on kindlasti eba soodsad.»¹

Hoolimata trotskistidest ja buhhaarinlastest, menševikest ja sotsialistidest-revolutsionääridest, võttis Keskkomitee, bolševike partei VII kongress ja IV Erakorraline Ülevenemaaline Nõukogude Kongress Lenini, Stalini ja Sverdlovi ettepanekul vastu otsuse imperialistliku sõja lõpetamiseks ja rahulepingu allakirjutamiseks.

Rahuliku puhkeaja saavutamine andis võimaluse asuda hoogsale sotsialistlikule ülesehitustööle.

Selles olukorras kerkis partei ja nõukogude võimu ette täies suuruses meie maa valitsemise organiseerimise ülesanne, tuli hoogustada sõja ja kodanluse «majandamise» tagajärjel purustatud tootlike jõudude taastamist, tagada meie maa majanduslik tõus ja kindlalt kaitsta elementaarset korda.

Nende ülesannete lahendamiseks tuli pidada halastamatut võitlust väikekodanliku lodevuse stiihia vastu, mis oli neil aastail kõige ohtlikum.

Lenin nõudis võitlust selle väikekodanliku stiihiaga, kindla korra sisseviimist tootmisel, distsipliini otsustavat tõstmist tööviljakuse tõusu huvides.

Tähtis koht tööviljakuse tõstmiseks määratud abinõude süsteemis anti massilise võistluse organiseerimisele, mille arendamine on võimalik ainult sotsialistlikult organiseeritud majanduses.

Töödistsipliini otsustav kõvendamine ja tööviljakuse tõstmine nõudis ainujuhtimise rakendamist tootmises. Samuti oli vajalik tööle kaasa tõmmata vanu spetsialiste, kasutada nende kogemusi ja teadmisi, luues neile vajalikke tingimusi, et nad võiksid töötada rahva ja sotsialistliku riigi kasuks.

Edasi oli vaja lõpetada ebamajanduslik suhtumine riiklikesse vahenditesse, õppida kokkuhoidlikult majandama, pidama au-
sult ja täpselt rahalist arvestust.

Neis tingimustes oli määratu suur tähtsus toodete tootmise ja iaotuse üldrahvaliku arvestuse ning kontrolli loomisel.

Kuid rahulik puhkeaeg 1918. aastal osutus õige lühikeseks. Entente'i imperialistid ja sisemaine kontrrevolutsioon alustasid

¹ V. I. Lenin, Teosed, kd. XXII, lk. 507 (v. k.).

1918. aasta keskpaiku ristsõda nõukogude võimu vastu, innustatuna tuntud inglise imperialist Churchillist. Suure Sotsialistliku Revolutsiooni vastu tõusid kogu kapitalistliku maailma reaktioonilised jõud. Meie maa muutus kauaks ajaks ümberpööratud sõjaleeriks.

Noore Nõukogude vabariigi olukord oli väga raske. Venemaa keskosa lõigati korduvalt pikemateks perioodideks ära meie maa tähtsamaist tooraine-, kütte- ja põllumajanduslikest rajoonidest (Ukraina, Põhja- ja Taga-Kaukaasia, Uural, Turkestani ning Kaug-Ida).

Bolševike partei ja nõukogude võim kutsusid kogu nõukogude rahvast oma sotsialistliku isamaa kaitsele. Allutades kogu töö põhilisele loosungile — «Kõik rinde heaks!» muutsid partei ja valitsus meie maa ühtseks sõjalaagriks.

Meie maa kõigi ressursside maksimaalseks mobiliseerimiseks kaitsevajadustele tuli teostada riigis niinimetatud s o j a k o m m u n i s m i majanduspoliitikat. Pidades sõda sise- ja välismaise kontrrevolutsiooni vastu pidi Nõukogude riik natsionaliseerima mitte ainult suurtööstuse, vaid allutama oma kontrollile kesk- ja isegi väiketööstuse, kehtestama toiduainete andmise kohustuse ja üldise töökohustuse.

Esimesel poolaastal pärast Sotsialistlikku Oktoobrirevolutsiooni natsionaliseeriti üksikuid kapitalistlikke ettevõtteid, peamiselt neid, mis ei fänninud nõukogude võimu dekreete ja saboteerisid tootmist.

Nii on näiteks öeldud Rahvakomissaride Nõukogu dekreedis Kõštõmi mäetööstuse ringkonna aktsiaseltsi omandi konfiskeerimisest, 9. jaanuarist 1918, millele on alla kirjutanud Rahvakomissaride Nõukogu Esimehe eest seltsimees Stalin:

«Arvestades Kõštõmi mäetööstuse ringkonna aktsiaseltsi tehase juhtkonna keeldumist täita Rahvakomissaride Nõukogu dekreeti töölikontrolli sisseseadmisest tootmises, otsustas Rahvakomissaride Nõukogu konfiskeerida kogu Kõštõmi mäetööstuse ringkonna aktsiaseltsi omandi, millest see omand ka koosneks ja kuulutada see Vene Vabariigi omandiks.»

28. juunil 1918 andis Rahvakomissaride Nõukogu dekreediga üldisest natsionaliseerimisest, milles kuulutati vabariigi omandiks suured tööstuslikud ja kaubandus-tööstuslikud ettevõtted kogu oma kapitali ja omandiga kõigis tööstusharudes.

Suurtööstuse natsionaliseerimine on nõukogude võimu tähtsaim vahend, mis likvideerib kodanluse majandusliku baasi ning rajab aluse laialdasele ja plaanilisele sotsialistliku tööstuse organiseerimisele. Maa, pankade, suurtööstuse ja raudteetranspordi natsionaliseerimine ning väliskaubanduse monopoli kehtestamine tähistasid nõukogude võimu poolt maa majanduse komandokõrgustike vallutamist, proletariaadi diktatuurile kindla majandusliku aluse rajamist.

Tööstuse üleminek riigi kätte püstitas täies suuruses tema uue juhtimise organiseerimise küsimuse. Äärmiselt piiratud kütte, elektrienergia ja tooraine ressursside, samuti ka mitteküllaldaste tootmisvõimsuste tõttu oli vajalik rangelt tsentraliseeritud materiaalsete ressursside jaotamine, tootmise kontsentreerimine suurimatesse ettevõtetesse, tellimuste jaotamine ühtse plaani alusel

Nende eesmärkide teostamiseks keskendati üksikute ettevõtete kogu operatiivne juhtimine niinimetatud peavalitsustesse (ehk keskustesse), millest ka tuletati sellise juhtimissüsteemi nimetus — glavkism. Peavalitsused, haarates üksikuid tööstusharusid (Tekstiilkeskus, Tsemendikeskus, Klaasitööstuse Peavalitsus, Vasekeskus, Soolatööstuse Peavalitsus, Tubakatööstuse Peavalitsus, Suhkrutööstuse Peavalitsus, Nahatööstuse Peavalitsus jne.), teostasid neile allutatud ettevõtete vahetut juhtimist kõigis tööstusharudes.

Tööstuse arenemine 1918.—1920. aastail möödus äärmiselt rasketes tingimustes. Üheks keerukamaks küsimuseks oli kütetprobleem. Põhilised söe- ja naftatööstuse keskused — Donbass ja Bakuu — olid pikema aja vältel välismaiste interventide ja sisemise kontrrevolutsiooni valduses.

— Bolševike partei ja Nõukogude valitsus võtsid tarvitusele kõige otsustavamaid abinõusid küttekriisi lahendamiseks. Võitlusele küttenäljaga kutsuti üles kogu maa. 1919. aasta novembris saatis VK(b)P Keskkomitee kõigile parteiorganisatsioonidele ringkirja, milles kirjutati:

«... küttekriis ähvardab rikkuda kogu nõukogude töö: külma ja nälja eest jooksevad laiali töölised ja ametnikud, jäävad seisma rongid viljaga, just nimelt kütte puuduse tõttu läheneb tõeline katastroof.

Kütteküsimus sai kõigi teiste küsimuste kõrval keskseks kü-

simuseks. Küttekriis tuleb likvideerida iga hinna eest, teisiti pole võimalik lahendada ei tootlustamise, sõjalisi ega üldmajanduslikke ülesandeid».¹

Sõe ja nafta puuduse tõttu pühendati erilist tähelepanu metsa ülestootamisele ja väljaveole. Tehti suuri pingutusi turbatoodangu tõstmiseks, millele Lenin omistas väga suure tähtsuse. 1918. aastal oli turbatoodang 61,9 miljonit puuda, 1919. aastal tõusis see 67 miljoni puudani ja 1920. aastal 82 miljoni puudani.

Eriti keerukas oli neil aastail tööstuse metallidega varustamise probleem. Terava küttepuuduse, suure arvu tööliste rindelemineku ja vahetu sõjategevuse tõttu katkes Lõuna-Venemaal 1919.—1920. a. malmi ja terase tootmine peaaegu täiesti. Üksteise järele lakkasid töötamast kõrg- ja martäänahjud.

Metallinälja leevendamiseks võeti tarvitusele otsustavaid abinõusid metallitootmise abistamiseks Keskrajoonis ja Uuralis, kus tunduv osa kõrgahje kasutas kütteks puusütt. Tehnilistelt kultuuridelt rikkad Kesk-Aasia rajoonid osutasid kauaks ajaks äralõigatuks maa keskrajoonidest. Katkes puuvilla, džuudi ja teiste põllumajandusliku tooraine liikide sissevedu.

Seoses tooraine ja kütte terava puudusega tuli kehtestada nende tsentraliseeritud jaotamise kõige rangem kord ning suumata kütet ja toorainet eeskätt meie maa kõige tähtsamate ettevõtete varustamiseks.

Suurt osa töötavate hulkade aktiivsuse mobiliseerimisel ja paljude majandusorganisatsioonide töö parandamisel etendas Lenini poolt 11. aprillil 1919. aastal kirjutatud «VK(b)P Keskkomitee teesid seoses olukorraga idarindel». Neis teesides kutsus partei üles kõigi jõudude maksimaalseks pingutamiseks, et parandada maa majanduslikku olukorda, töö organiseerimiseks revolutsiooniliselt. «Keskkomitee», öeldakse teesides, «pöördub kõigi parteiorganisatsioonide ja kõigi ametiühingute poole palvega asuda tööle revolutsiooniliselt, piirdumata vanade šabloonidega... On tarvis kõik jõud kokku võtta, arendada revolutsioonilist energiat...»²

¹ ÜK(b)P direktiivid majandusküsimustes, Sotsekgiz, 1931, lk. 10 (v. k.).

² V. I. Lenin, Valitud teosed, kd. II, lk. 381.

VK(b)P Keskkomitee teesid leidsid tööliste poolt sooja vastuvõttu ja olid tõukeks tähelepanuväärse tööliste liikumise — kommunistlike laupäevakute — tekkimisele.

Selle liikumise algatasid Moskva—Kaasani raudtee tööliised, kes viisid 10. mail 1919. aastal läbi esimese laupäevaku meie maal. Algatusest haarasid kinni paljud töölikollektiivid. Tööliste kangelaslikkuse faktid tagalas märgiti otsekohe ära V. I. Lenini poolt ja nende tähtsus võeti kokku ajaloolises brošüüris «Suur algatus».

Tööliste omaalgatuslikule ettevõttele, kommunistlikele laupäevakutele omistas Lenin määratu suure tähtsuse. V. I. Lenin nägi laupäevakutes kommunistliku töösse suhtumise esimesi avaldusi, kommunismi faktilisi algeid. «See», kirjutas Lenin, «on pöörde algus, raskema, olulisema, põhjalikuma ja otsustavama pöörde kui kodanluse kukutamine, sest see on võit omaenda inertsusel, distsipliinipuudusel ja väikekodanliku egoismi üle...»¹

1919. aasta lõpuks purustas Punaarmee Koltšaki (idarinne) ja Denikini (lõunarinne). Algas lühike rahulik puhkeaeg, mis lubas osa jõude ümber paigutada majanduslikule rindele.

Raudteetranspordi kiiremaks taastamiseks suunati sinna mõnituhat kommunisti. Võeti tarvitusele abinõusid kvalifitseeritud tööliste tagasisaatmiseks vabrikutesse ja tehastesse, et nad võiksid töötada oma erialal.

Rahulik lühikene puhkeaeg andis võimaluse asuda ühtse majandusplaani väljatöötamisele. 1920. aasta märtsis ja aprillis toimunud VK(b)P IX kongress märkis erilisel selle asjaolu tähtsust. «Maa majandusliku tervenemise põhiliseks tingimuseks», öeldakse kongressi resolutsioonis, «on lähima ajaloolise epohhi jaoks koostatud ühtse majandusplaani kindel teostamine.»

Tööstuse arendamise ülesanne nõudis ainujuhtimise edasist otsustavat kõvendamist. Partei IX kongress osutas sellele küsimusele suurt tähelepanu. «...majandusliku organiseerimise parandamise ja tootmise tõusu vajalikuks eelduseks», öeldakse resolutsioonis, «on teatavale isikule määratud töö täpse vas-

¹ V. I. Lenin, Valitud teosed, kd. II, lk. 392.

tutavuse korduvalt proklameeritud põhimõtte tegelik elluviimine ülalt kuni alla.»

1920. aasta aprilli lõpul teostas rahvusvaheline imperialism veel ühe katse nõukogude võimu kukutamiseks. Seekord astusid Nõukogude riigi vastu inglise ja prantsuse imperialistide otsesel toetusel välja üheaegselt Pilsudski panide Poola ja vene kontrrevolutsiooni viimne kants — Wrangelli valgekaartlik armee.

Tööstus, mis alles alustas ümberkorraldumist tsiviiltoodangu tootmiseks, oli uuesti sunnitud eraldama tunduva osa oma võimsustest, materiaalsetest ja inimressurssidest relvastuse ja laskemoona tootmiseks.

1920. aasta lõpuks purustas nõukogude võim välismaise interventsiooni jõud, likvideeris meie maa territooriumil täielikult valgekaartliku armee ja lõpetas võidukalt ligi kolm aastat kestnud sõja sise- ja välismaise kodanlaste-mõisnike kontrrevolutsiooni vastu.

Nõukogude Venemaa võit 1918.—1920. a. isamaasõjas 14 riigi vastu oli mitte ainult rinde, sõjaväe võit, vaid ka tagala võit, uue nõukogude korra ja partei ning nõukogude rahva leninlik-stalinliku juhtimise võit. «Ükski armee maailmas», kirjutab seltsimees Stalin, «ei saa võita (jutt on muidugi kehvast ja püsivast võidust) ilma kindla tagalata. Tagalal on rinde jaoks esmajärguline tähtsus...»¹

Välismaise interventsiooni ja sisemaise kontrrevolutsiooni hävitamine oleks olnud võimatu, kui Punaarmeel poleks olnud meie rahvas kindlat tuge.

Välismaise interventsiooni ja sisemaise kontrrevolutsiooni üle saavutatud võidus avaldusid jõuliselt nõukogude korra ja nõukogude majandussüsteemi suured eelised. Kahtlemata poleks ükski teine võim maailmas vastu pidanud nendele katsumustele, mis tuli taluda noorel Nõukogude vabariigil välismaise interventsiooni ja kodusõja aastail.

Neli aastat kestnud imperialistliku sõja ja kolm aastat kestnud kodusõja tagajärjel oli meie maa tööstus väga raskes olukorras.

1920. aastaks vähenes suurtööstuse toodang rohkem kui 7

¹ J. Stalin, Teosed, kd. IV, lk. 316.

korda, võrreldes 1913. aasta tasemega; seejuures langes vedurite tootmine ligi 7 korda, vagunite tootmine 24 korda, elektrimasinate tootmine rohkem kui 18 korda, tsemendi ja telliste tootmine 35 kuni 40 korda. Malmi tootmine moodustas 1920. aastal ainult 2,4% 1913. aasta toodangust, vase tootmine katkes täiesti.

Niisugused olid lähtepositsioonid, millest tuli alustada meie tööstuse taastamisprotsessi; ja kui me räägime nõukogude tööstuse kasvutempost, võrreldes 1913. aastaks saavutatud tasemega, siis tuleb kindlasti silmas pidada, et tööstus oli 1920. aastaks langenud sõjaelsest tasemest kaugelt madalamale.

Välismaise interventsiooni ja kodusõja perioodi lõppemine võimaldas kommunistlikule parteile ja Nõukogude valitsusele asuda ühtse riikliku rahvamajanduse arendamise plaani koostamisele.

Detsembri lõpul 1920. aastal arutati VIII Ülevenemaalisel Nõukogude Kongressil läbi ja kiideti heaks Venemaa elektrifitseerimise plaan (GOELRO plaan)¹. See oli esimene ühtne riiklik rahvamajanduse perspektiivplaan. VIII Ülevenemaaline Nõukogude Kongress kutsus kõiki maa töötajaid pingutama kogu jõudu selle plaani, Lenini-Stalini partei suure majandusliku programmi, täitmiseks.

10—15 aastaks arvestatud GOELRO plaan nägi ette nii laialdast uute elektrijaamade ehitamist, kui püstitas ka ülesanded kõigile tähtsamatele rahvamajandusharudele. Lenin ja Stalin mõistsid meie maa elektrifitseerimise all mitte üksikute elektrijaamade isoleeritud ehitamist, vaid kogu rahvamajanduse tehnilist rekonstruktsiooni kaasaegse, elektrienergiale toetuva suurtööstuse baasil.

GOELRO plaanis oli öeldud: «Koostada Venemaa elektrifitseerimise projekt — see tähendab anda juhtiv punane joon kogu ülesehitavale majanduslikule tegevusele, ehitada põhilised tellingud ühtse riikliku rahvamajandusplaani realiseerimiseks.»

GOELRO plaani ülesanded üksikute tähtsamate tööstusharude järgi on toodud järgnevas tabelis:

¹ GOELRO on lühend nimetusest Venemaa Riiklik Elektrifitseerimis komisjon. Тоим.

Tööstusharud	Mõõtühik	1913. a.	1920. a.	GOELRO plaani ülesanne
Malm	milj. tonni	4,2	0,116	8,2
Teras	„	4,2	0,194	6,5
Rauamaak	„	9,2	0,164	19,6
Vask	tuh. tonni	31,1	0,3	81,9
Süsi	milj. tonni	29,1	8,6	62,3
Nafta	milj. tonni	9,2	3,8	11,8—16,4
Turvas	„	1,7	1,4	16,4
Tsement	„	1,5	0,036	7,75
Tellised	miljard. tükki	2,1	0,2	10,0

GOELRO plaan oli määratud meie maal sotsialistliku majanduse vundamenti loomiseks, NSV Liidu sotsialistliku ülesehitustöö põhiülesande lahendamiseks, mis seisis lühima ajaga tehnilis-majandusliku sõltumatuse saavutamises ning rahvamajanduse industrialiseerimisega ja rasketööstuse — tootmisvahendite tootmise — esmajärjekordse arendamisega meie maa kaitsevõime tõstmises.

TÖÖSTUSTOODANGU KASV GOELRO PLAANIS ¹

(⁰/₀/₀-des sõjaeelsest tasemest)

Suurtööstus	180—200
Sellest:	
Tootmisvahendite tootmine (rühm A)	216,7
Metallitööstus	194,2
Keemiatööstus	250,0
Ehitusmaterjalid	258,0
Küte	157,0
Mäetööstus	160,0
Tarbimisvahendite tootmine (rühm B)	147,4
Tekstiilitööstus	146,5
Toiduainetetööstus	148,0

Lenin ja Stalin andsid GOELRO plaanile erakordselt suure tähtsuse. «Minu arvates», ütles V. I. Lenin Venemaa elektrifitseerimise plaani kohta, «on see meie partei teine programm.»

Tuntud kirjas V. I. Leninile GOELRO plaani kohta näitas seltsimees Stalin, et see plaan kujutab endast «tõeliselt ühtse ja tõeliselt riikliku majandusplaani meisterlikku visandit

¹ VNFSV elektrifitseerimise plaan, 1920, lk. 23 (v. k.).

ilma hanejalgadeta. Meie ajal ainulaadne marksistlik katse allutada majanduslikult mahajäänud Venemaa nõukogude pealisehitusele on tõeliselt reaalne ja ainuvõimalik praeguse tehnilis-tootliku baasi juures.»¹

Seega sai nõukogude rahvas rahulikule sotsialistlikule ülesehitustööle ülemineku lävel meie maa majandusliku tervendamise ja ümberkujundamise võimsa programmi, sotsialistliku majanduse vundamendi ehitamise ja meie Nõukogude riigi majandusliku sõltumatuse eest võitlemise programmi.

---

¹ V. I. Lenin ja J. Stalin, Materjale ÜK(b)P ajaloo õppimiseks, kd. II, lk. 365 (v. k.).

NSV LIIDU TÖÖSTUS RAHVAMAJANDUSE TAASTAMISE PERIOODIL

Purustanud interventsiooni ja valgekaardi peajõud, asus nõukogude rahvas rahulikule majanduslikule ülesehitustööle. Jätkates sotsialismi ülesehitamist oli vajalik lühima ajaga arendada tööstust ja põllumajandust, laiendada kaubakäivet ja otsustavalt parandada töötajate materiaalsel olukorda. Edu sammud majanduslikul rindel olid revolutsiooni saatusele otsustava tähtsusega.

Kuid sõja lõppedes oli majandusliku ülesehitustöö arendamine võimatu senise sõjakommunismi poliitika alusel, mis, olles kohandatud sõjatingimustele, ei vastanud enam rahuliku majandusliku arenemise olukorrale.

Lenini-Stalini partei võttis oma X kongressil (1921. aasta märtsis) vastu uue majanduspoliitika (nõp) sotsialismi ülesehitamiseks, mis kasutas sõjakommunismi perioodist erinevaid majandusliku ülesehitustöö meetodeid.

Seltsimees Stalin andis uue majanduspoliitika olemuse järgneva klassikalise määratluse:

«Uus majanduspoliitika on proletaarse riigi eriline poliitika, mis arvestab kapitalismi lubatavust komandokõrgustike jäädes proletaarse riigi kätte, mis arvestab kapitalistlike ja sotsialistlike elementide võitlust, mis arvestab sotsialistlike elementide osatähtsuse kasvu ja kapitalistlike elementide osatähtsuse kahanemist, mis arvestab sotsialistlike elementide võitu kapitalistlike elementide üle, mis arvestab klasside hävitamist ja sotsialistliku majanduse vundamendi ehitamist.»¹

Et arendada põllumajandust ja tööstust ning laiendada kaubakäivet, oli kõigepealt vaja üle minna toiduainete and-

¹ V. I. Lenin ja J. Stalin, Materjale ÜK(b)P ajaloo õppimiseks; kd. III, lk. 33 (v. k.).

mise kohustuselt toitusmaksule. Toitusmaks, olles toiduainete andmise kohustusest väiksem, jättis talurahvale põllumajandus- saaduste ülejääke. Nende ülejääkidega vaba kauplemisõiguse andmine stimuleeris talurahvast kiiresti tõstma põllumajandus- likku tootmist. Ühtlasi lubati erakaubandus. Teatud piirides lubati erakapitali väike- ja kesktööstuses. Riikliku tööstuse sfää- ris tugevdati majanduslikku initsiatiivi ja suurendati tööstus- ettevõtete huvi oma tegevuse tulemuste vastu, likvideeriti töös- tuse juhtimise ülemäärane tsentralisatsioon.

Trotskistid ja teised sotsialismi vaenlased, kes hoidsid kurssi kapitalismi taastamisele meie maal, vaatlesid uut majandus- poliitikat ainult kui taganemist kapitalismi ees. Sellel seisu- kohal ei olnud midagi ühist leninlik-stalinliku arusaamisega uuest majanduspoliitikast, mis, lubades ainult ajutist tagane- mist, nägi ette pealetungi kapitalistlikele elementidele kuni nende likvideerimiseni. Juba ühe aasta pärast, partei XI kong- ressil osutas V. I. Lenin vajadusele lõpetada taganemine, jõud ümber rühmitada ja alustada pealetungi eramajanduslikule kapitalile.

Seltsimees Stalini töödes leidis õpetus uuest majanduspoliit- tikast sügavat põhjendust ja mõtestamist. «Tegelikult», ütles seltsimees Stalin 1930. aastal partei XVI kongressil, «eeldab uus majanduspoliitika mitte ainult taganemist ja era- kaubanduse lubamist, kapitalismi elavnemise lubamist riigi reguleeriva osa kindlustamisel (uue majanduspoliitika algstaa- dium). Tegelikult eeldab uus majanduspoliitika teataval arene- misjärgul ühes sellega sotsialismi pealetungi kapitalistli- kele elementidele, erakaubanduse tegevusvälja kitsenda- mist, kapitalismi suhtelist ja absoluutset kokkutõmba- mist, ühiskonnastatud sektori kasvavat ülekaalu ühiskon- nastamata sektorist ja sotsialismi võitu kapitalismi üle (uue majanduspoliitika staadium).»¹

Nõukogudemaa arenemine uue majanduspoliitika rööbastel kinnitas täielikult seda leninlik-stalinlikku hinnangut.

Üleminek uuele majanduspoliitikale tõi kaasa olulisi muuda- tusi tööstuse arenemise tingimustes. Paljud väikesed tööstus-

¹ J. Stalin, ÜK(b)P Keskkomitee poliitiline aruanne XVI kongressile, RK «Poliitiline Kirjandus», Tallinn 1946, lk. 53.

ettevõtted anti rendile kooperatiivsetele organisatsioonidele ja eraisikuile. Siiski oli erakapitali osatähtsus tööstuses väike. 1923. aasta lõpuks oli antud rendile rohkem kui 5500 väikeettevõtet, kus töötas ligikaudu 80 000—90 000 töölis.¹ Erakapitalistliku tööstuse osatähtsus vabriku-tehaselise tööstuse kogutoodangust moodustas 1923.—1924. aastail 4,4%.²

Samuti nägi uus majanduspoliitika ette mõningat kontsessioonide laienemist, kuid need ei saavutanud kuigi tähtsat kohta meie majanduses.

Riiklikus sotsialistlikus tööstuses avaldus uus majanduspoliitika juhtimise organiseerimise ja tööprintsipiide muudatustes. Kõik riiklikud ettevõtted viidi üle isemajandamisele. Üksikud ettevõtted ühendati trustidesse. Isemajandamisele üleminek tähendas trustidele teatava iseseisvuse jätmist nende operatiivses majanduslikus töös. Neil oli õigus varustada tootmist kõige vajalikuga, samuti oma ettevõtete toodangut turustada.

Rahulikule ülesehitustööle üleminek uue majanduspoliitika alusel nõudis kogu sotsialistliku plaanimissüsteemi otsustavat tugevdamist. Rahvakomissaride Nõukogu dekreediga 22. veebruarist 1921 loodi Töö ja Kaitse Nõukogu (TKN) juurde Riiklik Üldplaani Komisjon (Gosplan). Varsti loodi valitsuse poolt plaaniorganid kõigile majandusaladele — Tööstuse Plaani-komisjon, Kütteplaani Keskkomisjon Kütteainetetööstuse Peavalitsuse juures, Ametkondadevaheline Transpordiplaani Komisjon jne.

Korraldades ümber tööstuse juhtimise ja tema töö põhimõtted vastavalt uuele majanduspoliitikale, püstitasid partei ja valitsus lähima ülesandena tööstusliku tootmise kiireima tõusu saavutamise, lühima ajaga tööstuse sõjaeelsele tasemele taastamise.

Suur tähtsus uue majanduspoliitika esimestel aastatel oli kergetööstuse ja põllumajanduse kiirel tõusul, mille tagajärjel paranes linnarahvastiku varustamine ning suurenes kaubakäive linna ja maa vahel.

Määratu suurt tähtsust omas samuti tööstuse toor- ja kütteaineharude forsseeritud taastamine. Üheks põhiliseks raskuseks

¹ Vt. Venemaa tööstus 1923. aastal, Rahvamajanduse Kõrgema Nõukogu aastaraamat, lk. 43—45 (v. k.).

² Nõukogude majanduse arenemine, Sotsekgiz, 1940, lk. 208 (v. k.).

tööstuse arendamisel oli terav käibefondide puudus. Tunduv osa tööstuse tootmisaparaadist oli määratud tegevusetusele toorainete, materjalide, kütte ja elektrienergia puudusel. Oli vaja kiirendatud tempos arendada söe- ja naftatööstust, rauamaakide kaevandamist, musta metallurgiat, elektrienergeetikat, samuti taastada transport.

Vastavalt sellele suunati uue majanduspoliitika esimestel aastatel kapitalimahutuste suurem osa ammendava tööstuse harudesse ja kergetööstusesse.

Selle tulemusena võis juba 1—2 aastat pärast üleminekut rahulikule ülesehitustööle märgata tööstuses tunduvaldu edu-samme.

Kogu suurtööstuses saavutati 1921. aasta jooksul 42,1-protsendiline toodangu tõus, 1922. aastal 30,7% ja 1923. aastal 52,9%.

Partei ja nõukogude rahva vaenlased, keda ärritasid rahvamajanduse taastamise esimesed edusammud, püüdsid igati nurja ajada selle edasist tõusu. Trotskistid kaitsesid ilmselt kapitulantlikke, reeturlikke ettepanekuid tähtsamate tööstus-harude andmisest välismaistele kapitalistidele kontsessioonile, samuti ka Oktoobrirevolutsiooniga annulleeritud tsaarivalitsuse võlgade tasumisest. Buhharin ja Sokolnikov esinesid väliskaubanduse monopoli kaotamise ettepanekutega. Trotski esines reeturliku ettepanekuga sulgeda sellised suured, kaitse seisukohalt äärmiselt tähtsad tehased, nagu Brjanski, Putilovi ja teised, kui tollal kasumit mitte andvad ettevõtted. Bolševike partei XII kongress andis otsustava vastulöögi kõigile neile kapitulantidele, kes püüdsid loovutada positsioone kapitalis-mile.

Vaatamata tööstuse ja põllumajanduse kasvu kiirele tem-pole tundis meie maa ikka veel suuri majanduslikke raskusi. 1923. aastal andis suurtööstus toodangut 4 miljardi rubla väärtuses. Seda oli ligi kolm korda rohkem, kui andis tööstus 1920. aastal, kuid ühtlasi moodustas see ainult veidi rohkem kui ühe kolmandiku sõjaelsest tootmismahust. 1923. aasta lõpul oli riigis veel umbes 1 miljon töötut.

1923. aasta sügisel teravnesid majanduslikud raskused, kujunes tunduv lõhe («käärid») tööstuskaupade kõrgete ja põllu-majandussaaduste madalate hindade vahel.

Sellise «kääride» põhjuseks oli mitte küllalt majanduslik tootmine, halvustav suhtumine majandusküsimustes, kõrged lisakulud tööstuses ja tööstuskaupadele majandusmeeste poolt liiga kõrgete hindade määramise praktika, mis kahjustas tööstuse arenemist.

Sellal andis Rahvamajanduse Kõrgemas Nõukogus istuv trotskist Pjatakov majandustegelastele kuritegeliku direktiivi — pigistada hindade tõstmisega välja võimalikult suuri kasumeid.

Tööstuses tekkis turustamiskriis.

Tööstuskaupade turustamise raskuste üheks peamiseks põhjuseks oli tollal aset leidnud nõukogude rahamärkide väärtuse järsk langus.

Valitsus ja bolševike partei Keskkomitee ei lasknud tööstuse turustamiskriisi venida ega süveneda. Võeti tarvitusele otsustavad abinõud. Alandati tööstuslike laiatarbekaupade hindu. Arendati hoogsalt laialdast võitlust kokkuhoiurežiimi, tootmise ratsionaliseerimise ja lisakulude alandamise eest.

Kogu tööstuse ökonomika tervenemisel omas suurt tähtsust valitsuse ja partei poolt teostatud tootmise kontsentreerimise poliitika. Käibevahendite puudus uue majanduspoliitika esimestel aastatel takistas ettevõtete materjal-tehnilist varustamist ja tekitas nende tootmisaparaadi alarakendust, mis omakorda põhjustas omahinna tõusu. Neis tingimustes oli vajalik keskendada tootmine suurimatesse, tehniliselt eesrindlikesse ning tooraine läheduse ja valmistoodangu turustamiskeskuste seisukohalt kõige soodsamalt paiknevaisse ettevõtetesse.

VK(b)P XII kongress rõhutas oma resolutsioonis tööstuse kohta eriti vajadust «radikaalselt kontsentreerida tootmine tehniliselt paremini seadistatud ja geograafiliselt paremini paiknevaisse ettevõtteisse.»¹

Määratu suur positiivne mõju kogu rahvamajanduse arenemisele ja eriti 1923. aasta turustamiskriisi likvideerimisele oli rahareformi läbiviimisel. Meie maa äärmiselt raske majanduslik olukord kodusõja perioodil väljendus osalt rubla väärtuse järsus languses.

Partei ja valitsus võtsid tarvitusele rea abinõusid kindla va-

¹ ÜK(b)P direktiivid majandusküsimustes, lk. 116 (v. k.).

luuta loomiseks, finantsmajanduse kõvendamiseks ja eelarve puudujäägi likvideerimiseks. Meie maal juurdus kiiresti kindel valuuta — uus rahamärk — tšervonets. Kui 1923. aasta 1. jaanuaril peaaegu kogu käibelolev rahahulk moodustus oma väärtust kiirelt kaotavatest nõukogude rahamärkidest, siis juba 1924. aasta alguseks tõusis tšervonetsite osatähtsus rahahulgas 90 %-ni. Lõpetati nõukogude rahamärkide emissioon ja 1924. aasta juuniks olid need lõplikult käibelt kõrvaldatud. Rahvamajanduses kehtis kindel valuuta.

Tööstuskaupade hindade alandamine, tootmise kontsentreerimine suurimatesse ja tehniliselt paremini seadistatud ettevõtetesse, tootmise ratsionaliseerimine ja kokkuhoiurežiimi teostamine, rahareformi läbiviimine — kõik see võimaldas lühima ajaga turustamiskriis likvideerida ja organiseerida meie maal normaalne kaubakäive.

Juba 1924. aastal suurendas tööstus eelmise aastaga võrreldes tootmismahu 16,4%. 1925. aastal saavutas nõukogude tööstus kõigi sotsialistliku ülesehitustöö aastate kohta rekordilise aastase juurdekasvu — 66,1%.

Üheks tööstuse 1924.—1926. aastate tõusu teguriks olid esimesed edusammud kapitaalehituses. Ajavahemikul 1921—1923 olid kapitalimahutused tööstusesse niivõrd tähtsusetud, et nad isegi ei katnud kulumist, mistõttu tööstuse tootmise põhifondid ei kasvanud, vaid kahanesid. 1923./24. majandusaastal (majandusaasta kestis siis 1. oktoobrist kuni 1. oktoobrini järgneval aastal) lõppes põhifondide niinimetatud «õgimise» protsess. Rahvamajanduse Kõrgema Nõukogu plaanimisel mahutati sel aastal tööstusesse umbes 210 miljonit rubla, mis vastas ligikaudu amortisatsiooni suurusele. 1924./25. a. oli kapitaaltööde maht umbes 385 miljonit rubla (1926./27. a. hindades), mis ületas ligi 100 miljoni rubla võrra amortisatsiooni.¹ Järgneval, 1925./26. a. moodustasid kapitaalkulud juba 811 miljonit rubla, kusjuures amortisatsioon oli 360 miljonit rubla. Seega algas juba taastamisperioodi lõpul põhifondide laiendatud taastootmine.

Tööstuse tõusule kaasnes tööliste arvu kiire kasv. Kui 1921.

¹ NSV Liidu Rahvamajanduse Kõrgema Nõukogu Presiidium, 10 aastat tööstust, 1927, lk. 49, 53 (v. k.).

aastal oli aasta keskmine tööliste arv suurtööstuses 1 298 000 inimest, siis 1925. aastal tõusis see 2 119 000 inimeseni, s. t. kasvas 63%. Tunduvalt tugevnes töödistsipliin. Tõusis töötajate tootmisalane aktiivsus, mis eriti kujukalt väljendus tootmisnõupidamiste laialdases levikus. Pidevalt tõusis tööliste töötasu. Riikliku Plaanikomisjoni andmeil kasvas tööliste keskmine päevane töötasu natsionaliseeritud tööstuse 14 tähtsamas harus ligikaudu 1,9 korda.¹ Töövõljalikus tõusis taastamisperioodi jooksul rohkem kui kaks korda.

Erakordselt kõrge arengutempo tõttu lähenes nõukogude tööstus hoogsalt sõjaeelsele tasemele. 1925. aastal andis suurtööstus toodangut 7739 miljoni rubla eest, mis moodustas 75,5% 1913. aasta tasemest. Järgneval, 1926. aastal ületati sõjaeelne tase juba 8,1%. Tööstuses sai valitsevaks sotsialistlik sektor. 81% 1925. aasta tööstustoodangust andsid sotsialistlikud ettevõtted.

Sõjaeelse tööstusliku tootmise taseme saavutamine 6 aastaga, ja seda selliste tohutute tootmisjõudude purustuste juures, nagu see oli toimunud meie maal, oli nõukogude majandussüsteemi määratute eeliste tõendiks kapitalistliku majandussüsteemiga võrreldes.

Näiteks oli Prantsusmaal ja Saksamaal tootmise langus Esimese Maailmasõja tagajärjel tunduvalt väiksem kui Venemaal 1920. aastal. Sellest hoolimata võttis neis maades tööstuse taastamine tunduvalt rohkem aega kui meil — ligikaudu 10 aastat.

Seejuures teostati nõukogude tööstuse taastamine ilma väliskapitali igasuguse osavõtuta. Ilma välisabita, toetudes omaenda akumulatsiooniallikele, tagas Nõukogude Liit rahvamajanduse taastamise ja edasise kasvu kiire tempo.

1913. aasta taseme saavutamine Nõukogude Liidu rahvamajanduses püstitas kogu suuruses küsimuse sotsialistliku ülesehitustöö edasistest perspektiividest. Revolutsioonieelse Venemaa tase oli agraarmaa, mahajäänud ja tehnilis-majanduslikult sõltuva maa tase. Nii sotsialistliku ülesehitustöö sisemised üles-

¹ Vt. VK(b)P Keskkomitee plenumi otsus töötasupoliitika kohta 9. augustist 1924. ÜK(b)P direktiivid majandusküsimustes, 1931, lk. 187 (v. k.).

anded kui ka NSV Liidu arenemise välised tingimused nõudsid tungivalt mahajäämuse kiireimat likvideerimist.

Et saavutada Nõukogude Liidu tehnilis-majanduslik sõltumatus ja otsustavalt tõsta tema kaitsevõimet, et luua maal sotsialismi majanduslik vundament, vääramatult tõsta töötajate materiaalsel ja kultuurilisel elutasel, oli vaja kõige lühema aja jooksul mitmekordselt suurendada tööstusliku tootmise ulatust, organiseerida uusi, meie maale eluliselt vajalikke tööstusharusid, tehniliselt rekonstrueerida kogu rahvamajandus. Kõige selle täitmiseks tuli omakorda ehitada meie maal mõne aastaga tuhandeid uusi tehaseid ja vabrikuid, luua uus tootmisaparaat, eeskätt rasketööstuses, mis on kogu rahvamajanduse aluseks. Toetudes sotsialistliku tööstuse edusammudele seisis ees üleminek otsustavale pealetungile kapitalistlikele elementidele kogu rindel, nende likvideerimiseks ja sotsialismi võiduks meie maal.

Kõik need ülesanded olid määratud meie maa sotsialistliku industrialiseerimise poliitika — tööstuse arendamise üldse, eriti aga tootmisvahendite tootmise ettenähtud forsseeritud tempo — teostamiseks. Uue majanduspoliitika esimestel aastatel seisis põhiline ülesanne põllumajanduse ja kergetööstuse esmajärjekorres arendamises ning kaubakäibe laiendamises. Sellal ei omanud Nõukogude riik veel küllaldast akumulatsiooni suurteks uusehitusteks. Kuid juba 1925. aasta lõpul, kui rahvamajandus lähenes sõjaeelsele tasemele, tõsis praktilise ülesandena päevakorda meie maa industrialiseerimise ülesanne, tootmisvahendite tootmise forsseeritud arendamine ja selle alusel kogu rahvamajanduse põhjalik tehniline rekonstruktsioon.

Partei XIV kongressil (1925. aasta detsembris) suunas seltsimees Stalin partei ja meie maa võitlusele NSV Liidu sotsialistliku industrialiseerimise poliitika kui partei peajoone igakülgse teostamise eest.

«Meie maa muutmine agraarmaast tööstusmaaks,» ütles seltsimees Stalin ÜK(b)P Keskkomitee poliitilises aruandes, «mis oleks suuteline tootma tarvilikke seadmeid oma jõududega, — selles seisab meie peajoone olemus ja alus.»¹

¹ ÜK(b)P ajalugu. Lühikursus, RK «Poliitiline Kirjandus», Tallinn 1946, lk. 272.

«On vaja edasi arendada meie tööstust», õpetas seltsimees Stalin. «Meil on vaja laiendada meie tööstust võimalikult kiire tempos, kaks, isegi kolm korda suurendada tööliste arvu. Meil on vaja muuta meie maa agrarmaast tööstusmaaks ja mida rutem, seda parem.»¹

Kurss meie maa sotsialistlikule industrialiseerimisele leidis trotskistlik-zinovjevliku kodumaa reetjate rühma vastuseisu.

Esinedes partei XIV kongressil vastandasid trotskistid — Sokolnikov, Šanin ja teised — leninlik-stalinlikule NSV Liidu sotsialistliku industrialiseerimise plaanile meie maa agrariseerimise plaani, niinimetatud «davesiseerimise» plaani, mille järgi Nõukogude Liit pidi jääma agrarmaaks, välja vedama toor- ja toiduaineid ning sisse vedama masinaid. See oli meie maa majandusliku orjastamise reeturlik plaan, tema muutmine kapitalistlike maade viletsaks ja abituks ripatsiks, tema jätmine kaitsetult hambuni relvastatud imperialistlike riikide ette.

Partei kongressil purustati trotskistlik-zinovjevlik opositsioon täielikult. Partei võttis üksmeelselt vastu leninlik-stalinliku maa sotsialistliku industrialiseerimise joone.

Partei XIV kongress tegi Keskkomiteele ülesandeks teostada sellist majanduspoliitikat, mis annaks võimaluse «tagada NSV Liidu majanduslik iseseisvus, ära hoida NSV Liidu muutmist kapitalistliku maailmamajanduse ripatsiks, selleks hoida kurssi meie maa industrialiseerimisele, tootmisvahendite tootmise arendamisele ja varude loomisele majanduslikuks manööverdamiseks.»

Tööstuse lähenemine sõjaseelsele tasemele andis otsustava tähtsuse uute kapitaalehituste probleemile. Taastamisperioodi lõpuks olid vanad tootmisvõimsused põhiliselt juba ära kasutatud ja tootmise edasiseks kasvuks nende võimsuste arvel ei olnud enam nimetamisväärseid varusid. Juba ÜK(b)P Keskkomitee aprillipleenum (1926. a.) märkis, et «tööstus kasutas peaaegu täielikult ära kodanlikust ajast päritud põhikapitali ja toetub oma edasiarenemisel ettevõtete ümberseadistamisele ning uute vabrikute ja tehaste ehitamisele...»

Seetõttu sai tööstuse töö keskpunktiks põhifondide probleem, materiaalsete ja rahaliste vahendite akumulatsiooni probleem.

¹ J. Stalin, Nõukogude Liidu majanduslikust olukorrast, lk. 7 (v. k.).

Põhifondide probleemi lahendamisel ei võinud Nõukogude Liit kasutada kapitalistlikele maadele omaseid vahendite hankimise allikaid, nagu sõjaline kontributsioon, asumaade vallutamine ja röövimine, kontsessioonide andmine orjastavail tingimusil või samadel tingimustel laenude võtmine kapitalistlikelt maadelt.

Kasutades sotsialistliku majandussüsteemi eeliseid, asus nõukogude rahvas kommunistliku partei targa poliitika alusel uuele, kapitalistlikele maadele tundmatule teele, maa industrialiseerimisele sisemiste akumulatsiooniallikate arvel. Vabrikute, tehaste, transpordi, maa ja pankade riiklik omand; väliskaubanduse monopol, sisekaubanduse keskendamine riiklikesse ja kooperatiivsetesse organisatsioonidesse, ekspluataatorlike tulude ja parasitliku tarbimise likvideerimine, — kõik see andis riigile kindlad ja järjest kasvavad tuluallikad industrialiseerimiseks.

Lähtudes seltsimees Stalini juhendeist, määras ÜK(b)P XV konverents kindlaks konkreetseid teed võitluseks sotsialistlike akumulatsiooniallikate eest.

Laiendatud taastootmise protsessi peamiseks aluseks nõukogude tööstuses pidid saama tööstuses endas loodava lisatoote uued massid. Ühtlasi oli vajalik suunata tööstuse ülesehitamiseks riigieelarve kaudu täiendavaid vahendeid ka teistest rahvamajanduse harudest. Seejuures hülgas partei otsustavalt trotskistide ettepaneku küla liigsest koormamisest, kuna see võis esile kutsuda lõhe linna ja küla liidus ning lõpptulemusena kogu NSV Liidu industrialiseerimise nurjumise.

Tähtsaks akumulatsiooniallikaks pidi saama ka elanikkonna säästude kasutamine kooperatiivide, hoiukassade, riiklike laenude jne. kaudu.

Akumulatsiooni ulatus tööstuses oli otseses sõltuvuses tootmise majanduslikkusest ja ratsionaalsusest. Kokkuhoiurežiim pidi läbima kogu majandusorganisatsioonide tööd.

Partei üleskutsel arenes tööstuses laialdaselt võistlus tootmise ratsionaliseerimise, käibefondide parema ärakasutamise, tööviljakuse tõstmise, administratiiv-juhtimise ja teiste lisakulude alandamise eest. See võimaldas aastast aastasse suurendada tööstuses teostatavate kapitaaltööde mahtu. 1926./27. a. mahutati plaanitavasse tööstusesse juba 1090 miljonit rubla (1926./27. a. hindades), ja 1927./28. a. 1335 miljonit rubla.

Tootmisvõimsuste laiendamise, nende kasutamise paranemise ja tööliste arvu kasvu alusel jätkus NSV Liidu tööstuse kasv kiires tempos ka pärast sõjajaeelse taseme saavutamist.

Noil aastail saavutatud sotsialistliku tööstuse kasvu tempo kummutas otsustavalt trotskistlik-menševistliku langeva kurvi «teooria», mille järgi kõrge kasvutempo on võimalik ainult taastamisperioodil, kuid maa astumisel rekonstrueerimisperioodi peab kasvutempo järsult langema. Selle «teooria» aluseks oli sotsialistliku majandussüsteemi eeliste eitamine ja kapitalistliku arenemise seaduste laiendamine meie majandusele.

1928. aastal ei olnud tööstus veel palju kaugemal 1913. aasta tasemest. Ehkki 1928. aastal ületati tööstustoodangu mahu sõjajaelne tase poolteist korda, polnud veel toimunud otsustavaid muudatusi ei tööstusliku tootmise struktuuris ega tehnikas. 1928. aastal andis valdava osa tööstustoodangust ikka veel kergetööstus. Uusi tööstusharusid ei olnud veel loodud. Polnud veel ehitatud uusi tehaseid ja vabrikuid ning tööstuslik tootmine toetus vanadele, mahajäänud tehnikaga tehastele.

Esinedes 9. veebruaril 1946 valijatele, näitas seltsimees Stalin, et kuni 1928. aastani «...tuli meil tegelda purustatud tööstuse taastamisega ning Esimese Maailmasõja ja kodusõja tagajärjel saadud haavade parandamisega.»¹

Meie maal uute tootmisharude ja sotsialistlikus tööstuses uue tehnika loomise ülesanded teostati edukalt järgneval, sotsialistliku ülesehitustöö otsustaval etapil — suurte stalinlike viis-aastakute perioodil.

---

¹ J. Stalin, Moskva linna Stalini valimisringkonna valijate valimiseelsetel koosolekutel peetud kõned, lk. 16.

NSV LIIDU TÖÖSTUS SÕJAEELSETE STALINLIKE
VIISAASTAKUTE PERIOODIL

Esimesed kolm stalinlikku viisaastakut kujutavad endast tähtsaimat perioodi meie kodumaa ajaloos. Esimese viisaastaku eel oli Nõukogude Liit veel agraarne, tehnilis-majanduslikult mahajäänud ja nõrk maa. Leninlik-stalinliku maa industrialiseerimise ja põllumajanduse kollektiviseerimise poliitika tulemusena muutus Nõukogude Liit kolme sõjaelse stalinliku viisaastaku 13 aastaga võimsaks, kõrgeltindustrialiseeritud riigiks, täiesti iseseisvaks ja sõltumatuks maailma kapitalismist. Sotsialism võitis NSV Liidus lõplikult ja jäävalt kõigis rahvamajanduse harudes, NSV Liidus on üles ehitatud sotsialistlik ühiskond — kommunismi esimene faas. Kujunes välja ja kõvenes nõukogude rahva kõrge moraalne ja poliitiline ühtsus, NSV Liidu rahvaste vankumatu sõprus, arenes sügav nõukogude patriotism.

Stalinlike viisaastakute jooksul nõukogude rahva poolt kommunistliku partei targal juhtimisel saavutatud maailmaloolistel võitudel oli määratu rahvusvaheline tähtsus. Kui NSV Liidu töötajad välismaise sõjalise interventsiooni ja kodusõja perioodil näitasid kogu maailmale, milliseks kangelaslikkuseks nad on võimelised oma sotsialistlikku isamaad kaitses, kui järgneval 6—7 aastal nõukogude töötajad näitasid, et nad on võimelised mitte ainult kaitsma oma isamaad, vaid ka rahvamajandust taastama kiirendatud tempos, siis näitasid NSV Liidu töötajad stalinlike viisaastakute perioodil kogu maailma ees, millised tõeliselt mõõtmatud loovad ja ülesehitavad jõud peituvad endalt kapitalismi ahelad heitnud ja iseenda, oma sotsialistliku riigi heaks töötama hakanud rahvas.

Kokku võttes esimese viisaastaku tulemusi, näitas seltsimees Stalin, et need tulemused «...lüksasid ümber kodanlike majandusteadlaste väite sellest, et kapitalistlik majandussüsteem on kõige parem süsteem, et iga muu majanduslik süsteem on ebakindel ega ole võimeline majandusliku arenemise raskuste proovi läbi tegema. Viisaastaku tulemused näitasid, et kapitalistlik majandussüsteem on ebakindel ja seisab pankroti äärel, et ta on juba oma aega üle elamas ja peab loovutama oma koha teisele, kõrgemale, nõukogude, sotsialistlikule majandussüsteemile, et ainsaks majandussüsteemiks, mis ei karda kriise ja on võimeline võitma raskusi, mis on kapitalismile lahendamatud, — on nõukogude majandussüsteem».¹

Stalinlikud viisaastakud — see on bolševike partei poliitika suurim triumf, see on vaba sotsialistliku töö võit. Viie aasta plaanid ja nende elluviimine on lahutamatu seotud kaasaja suurima inimese nimega, Jossif Vissarionovitš Stalini nimega. Viie aasta plaanid töötati välja seltsimees Stalini juhendite alusel ja tema vahenditult juhtimisel. Rahvamajanduse arendamise viie aasta ja aastaplaanides, partei ja valitsuse arvukates otsustes sotsialistliku ülesehitustöö üksikute küsimuste kohta, sadades ja tuhandetes meie esmaklassilistes tehastes, meie masinate, tööpinkide, lennukite ja relvastuse tähelepanuväärsetes konstruktsioonides, uusimas tehnikas, millele põhineb meie rahvamajandus, suurtes edusammudes tehnikat valdava ja seda edasi viiva kaadri loomisel ja kasvatamisel, — kogu selles meie ülesehitustöö mitmekesisel ja suures praktikas kehastub geniaalne stalinlik tarkus, tema erakordne ettenägelikkus, kindel tahe ja isalik hoolitsus inimeste eest. Just seepärast nimetab nõukogude rahvas meie viisaastakuid **stalinlik eks viisaastakuiks**.

NSV Liidu tööstus esimesel viisaastakul

Meie maa astumisega rekonstrueerimisperioodi, ulatusliku kapitaalühenduse ja rahvamajanduse sügava tehnilise rekonstruktsiooni tõttu ilmnes vajadus välja töötada üksikasjalised ja tähtajalised perspektiivsed plaanid rea aastate jaoks. See oli

¹ J. Stalin, Leninismi küsimusi, lk. 351.

tõendiks Nõukogude riigi ja tema sotsialistliku plaanimajanduse võimsuse kasvust.

ÜK(b)P XV kongress (1927. aasta detsembris) andis üksikasjalikud direktiivid NSV Liidu rahvamajanduse arendamise esimese viie aasta plaani koostamiseks. Partei lähtus seejuures nõukogude korra ja tema sotsialistliku plaanimajanduse süsteemi eelistest. «Et juhtida plaaniliselt,» rääkis seltsimees Stalin partei XV kongressil, «on vaja teist, sotsialistlikku ning mitte kapitalistlikku tööstussüsteemi, on vaja vähemalt natsionaliseeritud tööstust, natsionaliseeritud krediidisüsteemi, maa natsionaliseerimist, sotsialistlikku seost külaga, tööliklassi võimu jne.»

Samal kongressil andis seltsimees Stalin otsustava vastuolõgi kõigile trotskistlik-menševistlikele rühmadele, kes väitsid, et plaani tuleb vaadelda ainult kui ettenägevast hinnangut, kui prognoosi. Rahvamajandusplaani on Nõukogude riigis direktiivplaani, mis määravad kindlaks majandusliku arenemise suunad ja tempo.

NSV Liidus on plaanimine üks Nõukogude riigi tähtsamaid funktsioone, võimsaks organiseerivaks jõuks. Riiklikel rahvamajandusplaanidel on NSV Liidus majandusseaduste jõud.

Resolutsioonis «Direktiividest rahvamajanduse viie aasta plaani koostamiseks» andis ÜK(b)P XV kongress juhendi ette näha tööstuse üldse, eriti aga rasketööstuse tõusu kiire tempo.

Partei joon rasketööstuse forsseeritud arendamiseks leidis vihast vastupanu sellal aktiveeruva kapitalistliku buhhaarinlik-rõkovliku rühma poolt, kes pidas võitlust maa sotsialistlikule industrialiseerimisele viiva partei kursi vastu. Parempoolsed kapitulandid esitasid rasketööstuse arendamise kiire tempo asemel ettepaneku kergetööstuse kiireks arendamiseks, püüdes suunata parteid «tavalise» kapitalistliku arenemise teele.

Buhhaarinlik-rõkovlik rühm vastandas viie aasta plaanile põllumajanduse arendamise kahe aasta plaani, mille peamine ülesanne seisis selles, et maha teha ja nurja ajada sotsialistliku rahvamajanduse kõrge kasvutempoga staalinlik viie aasta plaan, koha'dada viisaastak kahe aasta plaaniga ja vähendada assigneerinõuid industrialiseerimiseks.

Partei paljastas ja purustas parempoolse oportunistliku kodumaareetjate rühma.

Edusammud rahvamajanduse taastamisel ja partei poolt kavatsetud maa sotsialistliku industrialiseerimise tempo kutsusid esile osa vanade eriteadlaste viha.

Kaotades lootuse nõukogude võimu ümbersünnile, asus Donetsi basseini Šahtõ rajoonis rühm kodanlikke eriteadlasi, kes olid tihedalt seotud nii endiste vene tehase- ja vabrikuomanikega, kui ka välismaise kodanluse ja sõjalise luurega, kahjurluse teele. Kahjurid juhtisid kaevandustöid ebaõigesti, rikkusid seadmeid, organiseerisid kaevandustes, tehastes ja elektrijaamades süütamisi ja plahvatusi. 1928. aastal paljastati see kahjurlik organisatsioon, asetati nõukogude kohtu ette ja tal tuli kanda vastavat karistust.

Kuid «Šahtõ juhtumi» tähtsus ületas kaugelt selle protsessi raamid. 1928. aasta aprillis rõhutas ÜK(b)P Keskkomitee ja Keskkontrollkomisjoni ühendatud pleenum, vaadates eraldi läbi Šahtõ juhtumi õppetunni küsimuse, tootmistehnika põhjaliku õppimise vajadust majandusmeeste-kommunistide poolt, vajadust omandada asja tootmistehniline külg. Pleenum näitas abinõud töötavate masside laialdasemaks kaasatõmbamiseks tootmise juhtimisest ning Donetsi basseini tööliste töö- ja varustamistingimuste parandamiseks.

Samuti tõi «Šahtõ juhtum» esile tõsiseid puudusi uute eriteadlaste ettevalmistamises.

Oli vaja kiirendada uue tehnilise intelligentsi loomist, parandada tema ettevalmistamist. Esinedes 13. juulil 1928 ÜK(b)P Leningradi organisatsiooni aktiivi koosolekul, ütles seltsimees Stalin: «Šahtõ juhtumist järelduv õppetund seisneb selles, et tuleb kiirendada uue tehnilise intelligentsi kujundamist ja loomist tööliklassi kuuluvatest inimestest, inimestest, kes on andunud sotsialismile ja on võimelised meie sotsialistlikku tööstust tehniliselt juhtima.»¹

ÜK(b)P Keskkomitee pleenumil 1928. aasta juulis märgiti rida tähtsaid abinõusid uute eriteadlaste ettevalmistamise parandamiseks. Osa kõrgemaid õppeasutusi ja tehnikume eraldati Hariduse Rahvakomissariaadi alluvusest ja anti üle NSV Liidu Rahvamajanduse Kõrgemale Nõukogule. Võeti tarvitu- sele konkreetseid abinõusid kogu õppetöö parandamiseks kõr-

¹ J. Stalin, Leninismi küsimusi, 9. väljaanne, lk. 345 (v. k.).

gemates tehnilistes õppeasutustes ja tehnikumides kui ka kvalifitseeritud tööliste kaadri ettevalmistamises. Tunduvalt laiendati vabrikutehasekoolide, tehnikumide, erialaste tehniliste kursuste, mitmesuguste kvalifikatsiooni tõstmise kursuste jne. võrku.

Nõukogude tööstuse edasiste edusammude üheks tähtsamaks eelduseks oli kogu kaadri ettevalmistamise parandamine.

1929. aasta kevadel vaatas XVI parteikonverents läbi esimese viie aasta plaani. Partei hülgas üksmeelselt parempoolsete kapitulantide poolt kaitstava esimese viisaastaku «mini-maalse» variandi ja võttis vastu viie aasta plaani «optimaalse» variandi rahvamajanduse arendamise riikliku plaanina.

«Viisaastaku põhiülesanne», ütles seltsimees Stalin, «seisis selles, et luua meie maal niisugune tööstus, mis oleks suuteline sotsialismi alusel varustama uue tehnikaga ja reorganiseerima mitte ainult kogu tööstust, vaid ka transporti ja põllumajandust.»¹

See oli hoogsa sotsialistliku pealetungi plaan, meie mahajäänud, kohati keskaegse tehnikaga maa juhtimise plaan uue, kaasaegse tehnika rööbastele, agraarse ja tehnilis-majanduslikult mahajäänud maa võimsaks tööstuslikuks riigiks ümberkujundamise plaan.

Selle plaani keskseks ning peamiseks osaks oli kapitaalehituse plaan, mis pidi tagama tootmisvõimsuste järsu suurenemise, ja kõigis rahvamajanduse harudes, kõigepealt rasketööstuses, tootmise tehnilise taseme tõusu esmaklassilise nõukogude masinaehituse ja metallurgia igakülgse hoogsa arendamise alusel.

Esimese viisaastaku grandioosse plaani teostamine eeldas kogu meie maa tööliklassi kõige laiemate hulkade ennast-salgavat aktiivset võitlust plaani eest.

Sotsialistlik võistlus algas meie maal eesrindlike töölikollektiivide algatusel juba enne partei XVI konverentsi 1929. aastal. Linnade Vorosilovgrad ja Šahtõ (Donetsi basseinis) kaevurid algatasid söekaevuritevahelise võistluse. Moskva, Leningradi, Dnepropetrovski, Rostovi ja Uurali tehastes ning vabrikutes moodustasid töölisad lööktöölise brigaade ja vahetusi. Moskva, Ivanovo ja Kalinini tekstiiltöölised sõlmisid omavahe-

¹ ÜK(b)P ajalugu. Lühikursus, lk. 292.

lised majanduslik-poliitilised lepingud tootmisfinantsplaanide täitmiseks.

Kuid kõik see oli alles algus. Esimese viisaastaku perioodi astumine nõudis sotsialistliku võistluse muutmist üldrahvalikuks massiliseks liikumiseks. ÜK(b)P XVI konverents pöördus NSV Liidu tööliste ja töötavate talupoegade poole üleskutsega laialdaselt arendada sotsialistlikku võistlust. «Võistlus,» öeldakse läkituses, «tekitades masside seltsimehelikku energiat ja initsiatiivi, peab jääma töötajate sotsialistlikule ülesehitustööle kaasakiskumise alatiseks meetodiks.

Sotsialistlik võistlus on võimas vahend viie aasta plaani täitmisele suunatud masside initsiatiivi tekitamiseks ja organiseerimiseks ning ühes sellega võimsaim vahend altpoolse enesekriitika arendamiseks.

Võistlus ja viisaastak on omavahel lahutamatu seotud...

Partei kutsub üles kõiki proletaarlast, kõiki linna ja maa töötajaid veel suurema energiaga ÜK(b)P leninliku lipu all arendama võitlust NSV Liidu industrialiseerimise eest, sotsialismi eest.»

Bolševike partei üleskutsest sotsialistliku võistluse arendamiseks haarasid NSV Liidu töötajad innukalt kinni, ja juba mõne kuu pärast sai sotsialistlik võistlus nõukogude tööliste massiliseks liikumiseks, nende töö põhimeetodiks. Uue ülesehitamise paatos sütitas nõukogude inimeste südamed.

Hoogsalt arenes sotsialistlik võistlus ehitustööl. Paljud töölised-ehitajad kõige mitmesugusematelt kutsealadelt ületasid süstemaatiliselt kehtestatud töönorme, saavutasid märkimisväärselt kõrge tööviljakuse ja ettevõtete ennetähtaegse käikulaskmise. Vastupidi mineviku traditsioonidele teostati paljudel objektidel ehitustöid ka talvel. Kärelda küimaga töötasid ehitajad sageli poolteist kuni kaks vahetust vahetpidamata, haaratuna suurest soovist rutem käiku lasta Harkovi, Staligradi ja Tšeljabinski traktoritehased, Uurali masinaehitustehas, Magnitogorski ja Kuznetski metallurgiakombinaadid. Moskva ja Gorki autotehased ning sajad teised suurimad ettevõtted — sotsialistliku industrialiseerimise esimesed saavutused.

Sotsialistliku võistluse laialdase arenemise tulemuseks olid

suured majanduslikud edusammud juba esimese viisaastaku esimestel aastatel.

Seltsimees Stalin, võttes kirjutuses «Suure murrangu aasta» kokku sotsialistliku revolutsiooni kaheteistkümne aasta tulemusi, iseloomustas seda aastat kui suure murrangu aastat sotsialistliku ülesehitustöö kõigil rinnetel.

Sotsialistliku võistluse alusel saavutati sel aastal murrang tööviljakuses: ainuüksi ühe, 1929. aasta jooksul kasvas toodang ühe töölise kohta 12,9%. Sõjajärgne tööviljakuse tase ületati 1929. aastal rohkem kui poolteist korda.

Edasi tähistab 1928./29. aasta tõsiseid saavutusi akumulatsiooniprobleemi lahendamisel ja uute ehituste püstitamisel. Kui 1928. aastal mahutati kogu tööstusesse (kaasa arvatud koöperatiivne tööstus) 1880 miljonit rubla, siis juba järgneval aastal moodustasid need mahutused 2615 miljonit rubla, s. t. 39,1% rohkem.¹ Lõviosa neist vahendeist suunati rasketööstusesse, 1928. aastal 76% ja 1929. aastal 81% kogu tööstuse kapitalimahutustest. Selle tulemusena anti tööstuses ainult ühe, 1929. aasta jooksul eksploatatsiooni uusi põhifonde rohkem kui 2 miljardi rubla väärtuses.²

Sotsialistliku revolutsiooni kaheteistkümnes aasta oli murranguline ka põllumajanduse sotsialistlikul ümberkorraldamisel. Toetudes sotsialistliku industrialiseerimise ja kolhooside rajamise edusammudele teostas partei 1929. aasta lõpul järsu ülemineku kulakluse piiramise poliitikalt kulakluse kui klassi likvideerimise poliitikale täieliku kollektiviseerimise alusel. Meie maal toimus «sügavaim revolutsiooniline pööre, hüpe ühiskonna vanast kvalitatiivsest olekust uude kvalitatiivsesse olekusse, mis oma tagajärgedelt võrdub revolutsioonilise pöördega 1917. aasta oktoobris».³

Sotsialistliku tööstuse tõus ja tema tehnilise rekonstruktsiooni algus nõudsid tootmise juhtimise edasist parandamist. Oli vaja anda tootmisega vahenditult tegelevatele ettevõtetele suurem iseseisvus, vabastada nad väiklasest eestkostest, otsustavalt kõvendada isemajandamise põhimõtet, tõsta juhi vastutavust ettevõtte töötulemuste eest.

¹ NSV Liidu sotsialistlik ülesehitustöö, 1936, lk. 384. (v. k.)

² Sealsamas, lk. 390.

³ ÜK(b)P ajalugu. Lühikursus, lk. 300.

Tööstuse juhtimise küsimused sotsialistliku ülesehitustöö uuel etapil lahendati ÜK(b)P Keskkomitee otsuses «Tööstuse juhtimise reorganiseerimisest» 5. detsembrist 1929. Partei Keskkomitee määras kindlaks, et «ettevõtte on tööstuse juhtimise põhilüli». ÜK(b)P Keskkomitee nõudis isemajandamise rakendamist eranditult kõigis tööstusettevõtetes ja isemajandamise viimist kuni üksikute osakondadeni. Ettevõtte töö edukuse põhinäitajaks tuli lugeda toodangu omahinna ülesande täitmist toodangu kõrge kvaliteedi juures.

ÜK(b)P Keskkomitee otsusega 5. detsembrist 1929 reorganiseeriti tööstuse juhtimine, likvideeriti paljulülilisus ja paralleelism tööstuse juhtimisel.

Eriti terav oli tollal toodangu kvaliteedi küsimus. Astudes rekonstruktsiooni perioodi, pidi tööstus omandama uued tehnoloogilised protsessid ja uue tehnika, organiseerima uute toodete tootmist. Sotsialistlikku tööstusesse rakendati hulgaliselt uusi töölisi. Kõik see tõi endaga kaasa teatavad raskused tööstustoodangu kõrge kvaliteedi saavutamiseks. Paljudes ettevõtetes teostati toodangu kontrolli ebarahuldavalt. Tehnoloogiline distsipliin polnud vajalikul tasemel.

Osutades suurt tähtsust toodangu kvaliteedile, võttis Töö ja Kaitse Nõukogu 25. detsembril 1929. aastal vastu erietsuse «Abinõudest tööstuskaupade kvaliteedi parandamiseks». Selle otsuse täitmisel loodi ettevõtetes tehnilise kontrolli organid ja kõvendati tähelepanu toodangu kvaliteedi üle. Võitlus toodangu kõrge kvaliteedi eest taotles ühtlasi tootmiskultuuri üldist tõusu ja koos sellega tootmise edasist tõusu.

Sotsialistliku ülesehitustöö edusammud, ehitustööde ja tööstusliku tootmise määratu suur hoog, samuti ka kollektiviseerimise ja põllumajanduse arenemine andsid võimaluse lahendada üht sotsialistliku ülesehitustöö kõige tähtsamat ülesannet — likvideerida tööpuudus. Esimese stalinliku viisaastaku teise aasta lõpuks oli NSV Liidus tööpuudus lõplikult likvideeritud.

Esimese stalinliku viisaastaku p'laan täideti edukalt. Enamik tööstusharusid ületasid viisaastaku esimese ja teise aasta ülesanded. XVI kongressil kutsus partei nõukogude rahvast üles viisaastaku täitmisele 4 aastaga.

Sotsialistliku tööstuse ja kogu rahvamajanduse arenemine nõudis põhjalikku reformi kehtivas krediidisüsteemis.

Kuni 1930. aastani baseerusid krediidisuhted peamiselt majandusorganisatsioonide vastastikusel krediteerimisel, s. t. nimenetatud kommerts- (veksli) krediidil, mille käive oli keerukas ning raske plaanida. Partei ja valitsus tunnistasid vajalikuks asendada kommertskrediidi süsteem otsese pangakrediidiga. Krediiti vajavad ettevõtted ja organisatsioonid peavad seda saama vahetult pangast.

Krediidireform oli mõeldud plaanidistsipliini tugevdamiseks rahvamajanduses, isemajandamise kõvendamiseks ja tootmisning akumulatsiooniplaanide rublakontrolli tugevdamiseks.

Krediidireform pani alguse uuele etapile isemajandamise arenemises. Ettevõtete huvi oma tegevuse tulemuste vastu tõusis järsult.

Tööstusliku tootmise suurenemisega ja kapitalise uusehituse arenemisega omandas tehnika järjest suurema tähtsuse. Tootmise tehniline rekonstrueerimine, uusim tehnika sai meie maa tootlike jõudude edasise tõusu põhiteguriks. Seejuures alahindas osa majandusmehi ilmselt tehnika tähtsust ja suhtus sellesse halvakspanevalt.

1931. aasta veebruaris, tööstuse töötajate esimesel konverentsil esitas seltsimees Stalin oma kõnes «Majandusmeeste ülesandeist» loosungi: «Rekonstrueerimise ajajärgul tehnika otsustab kõik».

Seltsimees Stalin nõudis, et bolševikud-majandusmehed lõpetaksid halvakspaneva suhtumise tehnikasse, et nad oleksid teadlikud sellise arvamuse, nagu oleks tehnika teisejärguline asi, «spetside» asi, kogu vildakuses. «Bolševikud peavad omandama tehnika,» ütles seltsimees Stalin. «Bolševikel endil on aeg saada spetsialistideks.»¹

Seltsimees Stalini kõnel oli ainulaadne tähtsus nõukogude majanduse arenemisel. Ta juhtis hulgaliselt majandusmehi-kommuniste tehnika juurde, selle omandamisele. Algas pinev võitlus uue tehnika omandamise eest.

Samuti oli tööstuse arenemisele määratu suure tähtsusega seltsimees Stalini esinemine majandusmeeste nõupidamisel 23. juunil 1931. Oma ajaloolises kõnes «Uus olukord — uued majandusliku ülesehitustöö ülesanded» andis seltsimees Stalin

¹ J. Stalin, Leninismi küsimusi, lk. 291.

tollal meie maal valitseva olukorra erakordselt sügava analüüsi.

Majandusliku ülesehituse kõik tähtsamad küsimused: tööjõu organiseeritud värbamine ja töö mehhaniseerimine, tööjõu voolavuse ja võrdsustamise likvideerimine töö eest tasumisel, isikliku vastutamatusel likvideerimine, tööliklassi oma tootmistehnilise intelligentsi loomine, muudatus suhtumises vana kooli insener-tehnilistesse töötajatesse, isemajandamise kõvendamine — leidsid seltsimees Stalini kõnes sügavat ja igakülgselt valgustamist.

Seltsimees Stalini poolt esitatud kuus võidu tingimust avasid nõukogude tööstusele uued sihid, näitasid tee tema edasiseks tõusuks.

Seltsimees Stalini kõne sai tööstuse töötajate tegevuse ja kogu rahvamajanduse võitlusprogrammiks.

Tööstus asus kolhoosnikute ja kolhoosidega lepinguid sõlmides tööjõu organiseeritud värbamisele, mistõttu tunduvalt suurenes tööjõu juurdevool tööstusesse ja ehitustesse. Hoogsalt arenes tootmise mehhaniseerimine, eeskätt tööjõumahukate ja füüsiliselt raskete tööde mehhaniseerimine.

Töötasusüsteemid korraldati ümber. Tariifivõrgud vaadati läbi seisukohalt, et tõsta tööliste huvi madalamast kategooriast kõrgemasse ülemineku vastu. Samaaegselt laiendati tööstuses tunduvalt mitmesuguste tükitöötasu vormide kasutamist. Saavutati tõsiseid edusamme tööliste materiaalse olukorra parandamisel.

Suurt tähtsust omistati töö õigele organiseerimisele ja isikliku vastutamatusel likvideerimisele, mis tekitas töös vastutustundetust.

Võeti tarvitusele olulised abinõud tootmistehnilise intelligentsi ettevalmistamiseks tööliklassi hulgast. Sotsialistliku ülesehitustöö edusammude, kuid samuti ka trotskistide, buhhaarinlaste ja teiste reeturite ideelise ja poliitilise hävingu tõttu toimis murrang vanade eriteadlaste meelsuses. Vastavalt sellele muutus ka suhtumine nendesse, neid hakati töösse julgemalt kaasa tõmbama, luues nende tööks vastavad tingimused.

Suurt edu saavutati ka tööstuses isemajandamise rakendamisel ja kõvendamisel. Omahinna alandamise tagajärjel hakkasid andma akumulatsiooni ka enamik rasketööstuse harusid.

Seltsimees Stalini poolt püstitatud majandusliku ülesehitustöö kuue tingimuse elluviimine võimaldas uusi suuri edusamme nõukogude tööstuses. 1931. aasta jooksul tõusis tööstustoodang 23,3%, ületades sõjaeelse taseme rohkem kui kolm korda.

1932. aastal oli Nõukogude valitsus sunnitud välispoliitilise olukorra teravnemise tõttu rea tööstusettevõtteid üle viima kaitsevahendite tootmisele, mis tingis neis ettevõtetes tootmise ümberkorraldamise. Tööstuse kasvu tempole avaldasid 1932. aastal mõju ka tegevusse rakendatud uutes ja rekonstrueeritud ettevõtetes uue tehnika esialgse omandamise raskused. Sellele vaatamata suurenes ka 1932. aastal tööstustoodangu maht 13,7%.

Kõrge kasvutempo tõttu täitis nõukogude tööstus 1932. aastal esimese viie aasta plaani ennetähtaegselt $4\frac{1}{4}$ aastaga.

Tunduvalt oli ületatud ka kapitaalehituste kava. Esimeses viie aasta plaanis oli ette nähtud mahutada sotsialistlikku tööstusesse viie aastaga 19,4 miljardit rubla. Tegelikult mahutati tööstusesse $4\frac{1}{4}$ aastaga 25,0 miljardit rubla (vastavate aastate hindades). Rohkem kui $\frac{4}{5}$ sellest summast suunati rasketööstusesse. Võrreldes kapitalimahutustega eelnenud viiel taastamisperioodi aastal, olid esimese viisaastaku mahutused viis korda suuremad, rasketööstuses aga umbes kuus korda.

Ulatuslike kapitalimahutuste tõttu suurenesid tootmisvõimsused tunduvalt kõigis tööstusharudes, eriti aga rasketööstuse harudes.

Esimese viisaastaku jooksul ehitati ja lasti käiku üle 1500 uue tehase ja vabriku. Selle tulemusena kasvasid kogu tööstuse põhifondid viisaastaku jooksul rohkem kui 2 korda, rasketööstuses 3 korda.

Peale tootmisvõimsuste määratu suure laiendamise muutis esimesel viisaastakul teostatud kapitaalehitus ka tunduvalt määral tööstuse paiknemist. Esimese viisaastaku jooksul loodi NSV Liidus uued võimsad tööstuskeskused — Magnitogorsk, Tšeljabinsk, Sverdlovsk, Kuzbass, Karaganda, Stalinsk ja teised. Tunduvalt tõusis meie maa idarajoonide osatähtsus tööstustoodangus.

Seejuures omas määratu suure tähtsuse NSV Liidu teise sõjemetallurgiabaasi loomine idas, mis teostati seltsimees Stalini initsiatiivil, kes püstitas ÜK(b)P XVI kongressil idas Uural-

Kuznetski kombinaadi loomise ülesande Kuznetski koksistuva söe ja Uurali maagi baasil. Selle võimsa söe- ja tööstusbaasi tähtsus ilmnis eriti selgesti Suure Isamaasõja aastail.

Esimesel viisaastakul muutus põhjalikult kogu sotsialistliku tööstuse ilme. Loodi rida uusi tööstusharusid — traktori-, auto-, lennuki-, lennukimootori-, raskemasina- ja tööpingitööstus, kvaliteetmetallurgia, keemiatööstus, toiduainetetööstus jne.

Uute tööstusharude loomisega tõusis nõukogude tööstuse spetsialiseerimine kõrgele tasemele. Tootmise kontsentratsioon tõusis järsult ja paljudes tööstusharudes muutus isegi ettevõtete tüüp. Näiteks polnud NSV Liidus kuni esimese viisaastakuni ühtki 100 000 kW võimsusega elektrijaama, sama viisaastaku lõpuks aga oli juba 10 elektrijaama võimsusega 100 000—310 000 kW. Kivisöetööstuses oli kuni esimese viisaastakuni kõige suuremate kaevanduste võimsus 500 000—600 000 tonni. Esimesel viisaastakul ehitati rida kaevandusi võimsusega 1 miljon tonni ja rohkem.

Ka tootmistehnika ise muutus. Saavutati suuri edusamme tootmise mehhaniseerimises. Näiteks esimese viisaastaku algul alles algas söetööstuses söe mehhaniseeritud kaevandamine, kuid 1932. aastal moodustas mehhaniseeritud kaevandatud süsi juba 62,2% söe kogutoodangust. Mustas metallurgias polnud kuni esimese viisaastakuni ühtki täielikult mehhaniseeritud kõrgahju. Sama viisaastaku lõpul toodeti sellistes kõrgahjudes juba üle veerandi kogu malmitoodangust.

Tööstuse tehniline ümbervarustamine ja sotsialistliku võistluse laialdane arenemine olid tööviljakuse tõusu põhilised tegurid. Tööviljakus tõusis esimese viisaastaku jooksul 41%.

Kõik see tõi kaasa tööstusliku tootmise tohutu suurenemise, nagu võib näha järgnevatest andmetest.

Suurtööstuse toodangu kasv (miljonites rublades) 1926./27. a. hindades

	1928. a.	1932. a.	1932. a. (% ⁰ / ₀ -des 1928. aastast)
Kogu suurtööstus	16 860	38 831	230
Sellest:			
Tootmisvahendite tootmine	7 727	21 551	280
Tarbimisvahendite tootmine	9 133	17 280	190

Nagu tabelist nähtub, omas esimesel viisaastakul tootmisvahendite tootmine kogu tööstustoodangus valitseva positsiooni.

Esimese stalinliku viie aasta plaani teostamise tulemusena täideti GOELRO plaan ennetähtaegselt ja ületati enamik tema ülesandeid.

Käesoleval aastal, ütles seltsimees Ordžonikidze 1932. aasta jaanuaris, tuleb meil tegevusse rakendada elektri jaamu koguvõimsusega 1,5 miljonit kW. Seda oli täpselt sama palju, kui nägi ette GOELRO plaan 10—15 aasta jooksul.

GOELRO plaaniga ettenähtud tööstustoodangu kahekordistamine, võrreldes 1913. aastaga, 10—15 aasta jooksul saavutati juba 1930. aastal.

Nõukogude tööstuse ja põllumajanduse kollektiviseerimise edusammud esimesel viisaastakul muutsid põhjalikult meie maa majandusliku ilme.

Agraarsest ja tehnilis-majanduslikult mahajäänud maast muutus Nõukogude Liit tööstuslikuks ja tehniliselt eesrindlikuks maaks. NSV Liidus ehitati sotsialismi vundament, likvideeriti ekspluataatorlikud klassid linnas ja maal.

NSV Liidu tööstus teisel viisaastakul

Esimese stalinliku viisaastaku ajalooliste edusammude tõttu võis esitada teisele viisaastakule veel grandioossemad ülesanded. Teise stalinliku viisaastaku poliitiliseks põhiülesandeks oli kõigi ekspluataatorlike klasside lõplik likvideerimine, inimese ekspluateerimist inimese poolt ning ühiskonna jagunemist ekspluateerijaks ja ekspluateeritavaks tekitavate põhjuste täielik hävitamine.

Teise viie aasta plaani majanduslikuks põhiülesandeks oli kogu rahvamajanduse tehnilise rekonstruktsiooni lõpuleviimine. Teise viisaastaku jooksul pidi tööstustoodang tõusma rohkem kui kaks korda. Tunduvalt pidid kasvama kapitalimahutused. Märkimisväärselt suur oli samuti töötajate materiaalse ja kultuurilise taseme tõstmise kava.

Esimesel viisaastakul teostatud hiiglasliku kapitaalhituse tulemusena muutusid põhiliselt tööstuse edasiarenemise tingimused: ta ees seisis uued keerulised ülesanded. Esimesel viisaas-

takul kasvas tööstustoodang peamiselt vanade tehaste võimsuste kasutamise arvel. Kuid aastail 1931, 1932 ja 1933 rakendati tegevusse uued võimsad tehased ja kombinaadid. Tootmise tehniline tase tõusis otsustavalt. See tähendas, et teisel viisaastakul olid tööstustoodangu kasvu põhiteguriks uued tehased, uus tehnika, uued tootmisharud.

Tööstuse edasise tõusu tähtsamaks tingimuseks oli uue suu- repärase tehnika, millega oli varustatud meie tööstus, kasutamise otsustav parandamine.

«Esimese viisaastaku perioodil,» ütles seltsimees Stalin, «suutsime me organiseerida uue ülesehitamise entusiasmi ja paatose ning saavutasime otsustavaid edusamme. See on väga hea. Kuid nüüd ei piisa sellest. Nüüd tuleb meil entusiasmi ja paatost täiendada uute tehaste ja uue tehnika omandamisega, tööviljakuse otsustava tõstmisega, omahinna tõsise alandamisega. Selles on praegu peamine.»

Tööstusliku tootmise ökonoomika ja tehnika muudatused esimese viisaastaku jooksul nõudsid samuti tööstuse valitsemise ja juhtimise süsteemi otsustavat parandamist.

Reas tööstusharudes polnud veel kaotatud kantseleilik-bürookraatlikud juhtimismeetodid. Täitmise kontroll oli paljudes majandusorganisatsioonides halvasti korraldatud. Suured puudused esinesid ka kaadri paigutamisel: hulk insener-tehnilisi ja organiseerivaid töötajaid oli keskendunud trustidesse ja teistesse asutustesse, samal ajal kui otseses tootmisprotsessis oli puudus kvalifitseeritud eriteadlastest.

Organisatsioonilise praktika tõsiseks puuduseks oli samuti reas tööstusharudes esinev funktsionaalne juhtimissüsteem. Killustades juhtimise arvukate sektorite vahel, millest igaüks tegeles üldise tootmisprotsessi ühe küljega (funktsiooniga), õõnestas funktsionaalne süsteem ainujuhtimist, tekitas segadust ja paisutas juhtimisaparaati.

Kõik need puudused avaldusid eriti teravalt söetööstuses, kus tootmise tehniline ümberkujuundamine oli eriti tunduv.

Võeti tarvitusele abinõud tööstuse juhtimise parandamiseks. NSV Liidu Rahvakomissaride Nõukogu ja ÜK(b)P Keskkomitee määruses 8. aprillist 1933 «Donbassi söetööstuse tööst» ja pärast seda partei XVII kongressi (1934. aasta veebruaris) otsustes näidati teed tootmise juhtimise ümberkorraldamiseks.

Partei ja valitsus nõudsid funktsionaalse juhtimissüsteemi likvideerimist, juhtimisaparaadi ülesehitamist tootmis-territoriaalsel alusel, täitmise kontrolli tugevdamist, kaadri jaotuse ja valiku otsustavat parandamist, tunduva osa inseneride ja tehnikute ümberpaigutamist kantseleidest tootmisesse, ettevõtete ja rahvakomissariaatide vaheliste lülide vähendamist.

Tööstuse juhtimise ümberkorraldamise läbiviimine XVII kongressi otsuste alusel avaldas tööstusele positiivset mõju ja soodustas tööstusliku tootmise edasist kasvu.

1934. aastal kasvas tööstuse kogutoodang 18,3% ja moodustas 50,5 miljardit rubla.

Vaatamata sotsialistliku tööstuse järsule tõusule, oli siiski selge, et temas leiduvad suured kasutamata reservid. Nende reserve olemasolu kinnitas eriti see asjaolu, et mõne eelnenud aasta jooksul kasvasid tööstuse põhifondid kiiremini kui kogutoodang. Tõsistest tootmise reservidest kõneles ka see asjaolu, et 1935. aastal, hoolimata eesrindlikust tehnilisest varustatusest, jäi nõukogude tööstus eesrindlikest kapitalistlikest ettevõtetest enamikus tehnilis-majanduslikes näitajates tunduvalt maha.

Sellise olukorra peamiseks põhjuseks oli kaadri kasvu mahajäämine tehnika kasvust NSV Liidu rahvamajanduses. Kaadri küsimus omandas esmajärgulise tähtsuse.

«Tehnika ilma inimesteta, kes on õppinud tehnikat valitsema, on surnud tehnika,» ütles seltsimees Stalin 1935. aasta mais Punaarmee Akadeemia lõpetajaile. «Tehnika nende inimestega eesotsas, kes on õppinud tehnikat valitsema, võib teha ja peab tegema imesid». ¹ Ja edasi märkis J. V. Stalin, et nüüd tuleb «... vana loosung — «tehnika otsustab kõik», mis kajastab juba üleelatud ajajärku, kus meil valitses tehnikanalg. — asendada uue loosungiga, loosungiga sellest, et «kaadrid otsustavad kõik». See on nüüd peaasi.» ²

Seltsimees Stalini kõne etendas määratu suurt osa meie tööstuse arenemises, pöörates kõigi majandus- ja parteitöötajate tähelepanu tehnikat valdava kaadri kasvatamise töö igakülgsel kõvendamisele.

¹ J. Stalin, Leninismi küsimusi, lk. 433.

² Sealsamas, lk. 434.

Hiilgavaks vastuseks juhi üleskutsele kaadri kasvatamiseks, kes on võimeline tehnikat omandama ja teda edasi viima, oli üldrahvalik stahhaanovlik liikumine.

Aluse sellele liikumisele pani noor tööline, kaevanduse «Tsentralnaja-Irmino» söeraiuja Aleksei Stahhanov, kes õöl vastu 31. augusti 1935 raius kuuetunnilises vahetuses 102 tonni sütt normijärgse 7 tonni asemel, s. t. ületas normi 14-kordselt. Tema järel, 3. septembril 1935 raius sama kaevanduse parteiorganisaator sm. Djukanov vahetuses 115 tonni sütt ja veel mõni päev hiljem andis kommunistlik noor Kantsedalov 125 tonni sütt.

Juba mõni päev pärast Aleksei Stahhanovi rekordit hakkas Molotovi-nimelise Gorki autotehase sepa Bussõgini brigaad andma pidevalt 1000 ja rohkem väntvõlli, kusjuures normiks oli 675 võlli. Nogini-nimelise Vitšuga vabriku kangrud Jevdokia ja Maria Vinogradovad läksid üle 144 telje üheaegsele teenindamisele, kusjuures normiks oli 16—24 telge. Leningradi jalatsivabriku «Skorohod» tsvikkija Smetanin alustas tsvikimismasinal 1400—1800 paari töötlemist 700-paarilise normi juures jne.

2—3 kuud pärast stahhaanovliku liikumise tekkimist muutus see massiliseks. Stahhaanovlik liikumine näitas vaieldamatu veenvusega, et meie maal juba kasvab kaader, kes valdab tehnikat ja oskab seda edasi viia.

14. novembril 1935 toimus Kremli lossis esimene üleliiduline mees- ja naistööliste — tööstuse ja transpordi stahhaanovlaste nõupidamine, millest võttis osa kolm tuhat stahhaanovlast kõigist tööstusharudest ja raudteetranspordist.

Stahhaanovlaste arvukates esinemistes nõupidamisel avati täielikult stahhaanovliku töö meetodid ja võtted. Nõupidamisel esinenud seltsimeeste Molotovi, Ždanovi, Ordžonikidze, Vorošilovi, Kaganovitši, Mikojani ja Hruštševi kõnedes anti stahhaanovliku liikumise tähenduse, tema tekkimise ja edasiarene- mise tingimuste analüüs, määrati kindlaks ülesanded selle lii- kumise juhtimiseks.

Nõupidamise lõpul esines J. V. Stalin ajaloolise kõnega, mis oli uueks hindamatuks panuseks marksismi-leninismi varaaita. Sotsialismi ülesehitamise tähtsamad probleemid — kapitalistli- ku ja sotsialistliku töö iseloomust, vaimse ja füüsilise töö vastu-

olu kaotamise teedest, teaduse ja praktika seosest, juhtide ja masside vastastikustest suhetest ja rida teisi sotsialismi ülesehitamise tähtsamaid probleeme — tõsteti seltsimees Stalini kõnes määratule teoreetilisele kõrgusele, nad leidsid sügava lahenduse.

Seltsimees Stalin näitas, et stahhaanovliku liikumise tähtsus seisab kõigepealt selles, et ta on sotsialistliku võistluse uueks ja kõrgemaks etapiks, mis on lahutamatult seotud uue tehnikaga ja kaadriga, kes on suuteline teda omandama, edasi seisab stahhaanovliku liikumise tähendus selles, et ta purustab vanad normid, vanad kujutlused seadmete tootlikkusest, tootmisvõimsustest ja plaanidest ning loob palju kõrgema tööviljakuse kui see, mille saavutas kapitalism.

Stahhaanovliku liikumise tähtsus seisab ka selles, ütles seltsimees Stalin, et «selles peitub töölisklassi tulevase kultuurilis-tehnilise tõusu idu, et see avab meile selle ainsa tee, mille kaudu on võimalik saavutada neid tööviljakuse kõrgemaid näitajaid, mis on vajalikud üleminekuks sotsialismilt kommunismile ja vastuolu kaotamiseks vaimse ja kehalise töö vahel».¹

Esimene üleliiduline stahhaanovlaste nõupidamine ja seltsimees Stalini esinemine sellel põhjustasid stahhaanovliku liikumise veel laialdasema arenemise. Stahhaanovlaste read täienesid pidevalt. Kuid stahhaanovliku liikumise juhtimises esines veel olulisi puudusi.

Teid stahhaanovliku liikumise hoogsaks edasiarendamiseks näitas ÜK(b)P Keskkomitee detsembripleenum (1935. a.).

Pleenum tunnistas vajalikuks majandusmeeste ja inseneritehniliste töötajate konservatiivse osa stahhaanovlikule liikumisele vastupanu hävitamise ja stahhaanovliku liikumise igakülgse abistamise. Majandusmehed, insenerid ja tehnikud peavad seisma selle liikumise eesotsas.

Partei Keskkomitee, mõistes otsustavalt hukka madaldatud tehniliste ja projekteeritud normide kui ka maha jäänud töönormide kehtestamise olemasolnud praktika, nõudis selle põhjalikku muutmist, tehniliste ja töönormide läbivaatamist nende tõstmiseks. Selle töö läbiviimiseks pidid rahvakomissariaadid kokku kutsuma tööstusharude tootmiskonverentsid, koossei-

¹ J. Stalin, Leninismi küsimusi, lk. 439.

sus tehaste ja vabrikute direktorid, osakondade juhatajad, meistrid ja stahhaanovlased.

Eriline tähendus anti tööliste tehniliste teadmiste ja kvalifikatsiooni edasise tõstmise küsimustele, organiseerides mitmesuguseid kursusi ja koole õppimiseks tootmist katkestamata.

ÜK(b)P Keskkomitee detsembripleenumi (1935. a.) juhendite alusel viidi 1936. aasta esimesel poolaastal kõigis tööstusharudes läbi tööstusharude konverentsid, kus, arvestades stahhaanovlaste kogemusi, vaadati läbi madaldatud tehnilised normid, määrati kindlaks üksikute agregaatide ja tervete ettevõtete uued tootmisvõimsused ning kehtestati uued kõrgemad töönormid.

Kehtestades uued tehnilised normid ja töönormid, töötati tööstusharude konverentsidel välja ka organisatsioonilis-tehnilised abinõud nende elluviimiseks. Peamist tähelepanu neis abinõudes osutati töökoha teenindamise parandamisele, seadmete täielikumale varustamisele, tootmise tagala kaasatõmbamisele ja stahhaanovlike kogemuste edasiandmisele. Konverentsil osutati samuti suurt tähelepanu töötasusüsteemide ümberkorraldamisele progressiivse tükitöötasu vormide osatähtsuse tunduva tõstmise suunas.

Stahhaanovliku liikumise arenemine oli võimsaks teguriks tööstuse tõusu tempo kiirendamisel. Ainuüksi ühe, 1936. aasta jooksul tõusis tööviljakus 21%, rasketööstuses koguni 26%. Seadmete kasutamine paranes tunduvalt kõigis tööstusharudes. Sel alusel saavutas nõukogude tööstus 1936. aastal esimese ja teise viisaastaku perioodi rekordilise toodangu juurdekasvu tempo — 30,2%.

Suurel määral võimaldas tööstuse edasist tõusu tema puhastamine trotskistlik-buhhaarinlikest rahvavaenlastest, kes olid kontrrevolutsioonilises vandenõus Lenini-Stalini partei ja Nõukogude riigi vastu ning olid välismaiste salaluurete agentideks, kahjureiks ja diversantideks.

Nõukogude rahva täielikul heakskiitmisel ja toetusel purustas bolševike partei trotskistlik-buhhaarinliku rühma.

Et lõplikult lüüa vaenlasi oli vaja otsustavalt tõsta poliitilist valvsust, lõpetada poliitiline muretus, sügavalt omandada bolševism. Just need ülesanded tõsteti ÜK(b)P Keskkomitee veebruari-märtsipleenumi (1937. a.) poolt esile, täiendades tehnika

valdamise loosungit bolševismi omandamisega, kaadri poliitilise kasvatamisega.

ÜK(b)P Keskkomitee 1937. aasta veebruari-märtsipleenumi otsus võeti meie kaadri poolt vaimustusega vastu ja viidi edukalt ellu. Tugevnes ka juhtide seos massidega. Tootmise juhid hakkasid palju tähelepanelikumalt arvestama altpoolt tulevaid signaale, masside kriitikat, rohkem rakendama enesekriitikat. Laialdaselt arenes ettevõtete aktiivide läbiviimise praktika.

See kõik soodustas suurel määral nõukogude tööstuse edasist tõusu.

1937. aastat tähistas teise viie aasta plaani ennetähtaegne täitmine.

Teise viisaastaku lõpuks ulatus sotsialistliku omandi osatähtsus meie maa kõigist tootmisfondidest (vabrikud, tehased, küte, tooraine, maa, mets, transport, kari, väetis jne.) 98,7% -le, sellest moodustas riiklik (üldrahvalik) omand 90% ja kooperatiivne-kolhoosne omand — 8,7%.¹ Sotsialistlik majandussüsteem sai piiramatult valitsevaks meie maa majanduselu kõigis sfäärides.

Aastail 1933—1937 teostati tööstuses kapitaalehitusi sellises ulatuses, mis tunduvalt ületas esimese viisaastaku kapitalimahutused, nagu nähtub järgnevatest andmetest:

Kapitalimahutused tööstusesse (miljardites rublades)

	Esimese viisaastaku tulemused	Teise viisaastaku tulemused		Teine viisaastak %/0/0-des esimesest viisaastakust
		üldse	ilma kapitaalremondi ja mittelimiteeritud kulutusteta	
Kokku tööstuses	25,0	65,8	59,6	265,3
Sellest:				
Rühm A	21,3	54,6	49,8	256,3
Rühm B	3,7	11,2	8,8	320,2

Selle tulemusena kasvasid tootmisvõimsused järsult kõigis tööstusharudes, eriti rasketööstuses.

¹ Teise viie aasta plaani täitmise tulemusi, Gosplanizdat, 1939, lk. 8—9.

Aastail 1933—1937 rakendati kogu tööstuses tegevusse 60 miljardi rubla¹ väärtuses põhifonde, kuna esimesel viisaastakul moodustas tegevusse rakendatud põhifondide väärtus 15,7 miljardit rubla.

Põhifondide määratu kasvu tõttu tõusis tootmise tehniline tase otsustavalt. Teine viisaastak oli uue tehnika rakendamise ja omandamise, tehnoloogiliste protsesside sügava rekonstrueerimise viisaastak. Tehnika tasemelt sai Nõukogude Liit maailma eesrindlikumaks maaks.

Rahvamajanduse tehnilise rekonstruktsiooni põhiline lõpuleviimine väljendus tootmisaparaadi tohutus uuenemises. Kõigist 1. jaanuaril 1938. aastal rahvamajanduses rakendatud metallilõikamise pinkidest oli 50% toodetud teise viisaastaku jooksul. Söetööstusele anti teisel viisaastakul 2098 rasket soonimismasinaid, kuna teise viisaastaku algul oli neid kokku 1473. Tööstuses andsid kahe viisaastaku jooksul ehitatud või täielikult rekonstrueeritud ettevõtted 1937. aastal rohkem kui 80% kogu tööstuslikust toodangust.

Suuri edusamme saavutati uue tehnika omandamisel ja tootmisaparaadi kasutamise tunduval tõstmisel.

Elektrijaamades tõusis aasta keskmise installeeritud võimsuse kasutamise tundide arv 3100 tunnilt 4730 tunnile. Mustas metallurgias paranes kõrgahjude kasuliku mahu kasutamine poolteist korda. Teras keskmise ööpäevane toodang 1m² märtäänahju vanni pinna kohta tõusis 2,12 tonnilt 4,35 tonnile. Metsatööstuses kasvas saematerjalide toodang ühelt raamvahetuselt 22,4 m³-lt 36,4 m³-le jne.

Edusammud uue tehnika omandamisel avaldusid ka tooraine kulunormide vähenemises. Nii näiteks kulus Elektriijaamade Peavalitsuse elektrijaamades ühe kilovatt-tunni elektrienergia saamiseks 1932. aastal 0,77 kg tingkütet ja 1937. a. 0,62 kg. Saetööstuses vähenes puidu kulu ühele m³ saematerjalidele 1,613 m³-lt 1,558 m³-le jne.

Toormaterjali kulunormide alanemine andis tunduvalt rahvamajanduslikku kokkuhoidu. Ainuüksi elektrijaamades ja mustas metallurgias hoiti teise viisaastaku jooksul kokku (võrreldes 1932. aasta kulunormidega) 27,5 miljonit tonni tingkütet.

¹ Vastavate aastate hindades, kaasa arvatud mittelimiitsed kapitalimahutused, sihtkulud ja kapitaalremont.

Stahhaanovliku liikumise laialdane arenemine ja edusammud uue tehnika omandamisel tagasid teisel viisaastakul tunduva tööviljakuse kasvu ja toodangu omahinna alanemise. Ühe töölise toodang tööstuses, mille kasv viie aasta jooksul oli plaanitud 63%, tõusis 82%. Toodangu omahind alanes masinaehituses rohkem kui 45%, mustas metallurgias — 20%, põhi-keemiatööstuses 30% jne. Kogu rasketööstuse ulatuses alan-
dati toodangu omahinda 27%.

Teisel viisaastakul saavutatud tootmisvõimsuste määratu kasv ja nende omandamisel saavutatud tunduivate edusammude tõttu tõusis tööstuslik tootmine järsult, nagu nähtub järgneva-
test andmetest:

NSV Liidu tööstuse toodang
miljardites rublades, 1926./27. a. hindades

	1932. a.	1937. a.	1937. a. %-%-des 1932. aastast
NSV Liidu tööstus	43,3	95,5	220,6
Sellest:			
Rühm A	23,1	55,2	238,5
Rühm B	20,2	40,3	199,5
Rühma A osatähtsus	53,3	57,8	—

Seega suurenes tootmisvahendite tootmine teisel viisaastakul 2,4 korda, tema osatähtsus tööstuse kogutoodangus tõusis 57,8% -le.

Omades ealt kõige noorema ja tehniliselt esmaklassilise tootmisaparaadi, tehnikat valdava kaadri ja oma, töölistest ja talupoegadest tootmistehnilise intelligentsi, muutus Nõukogude Liit võimsaks tööstusriigiks.

NSV Liidu tööstus kolmandal viisaastakul

Kolmas stalinlik viisaastak tähistab Nõukogude Liidu astumist uude ajaloolise arenemise perioodi, sotsialistliku ühiskonna ülesehitamise lõpuleviimise ja sotsialismilt kommunismile järk-järgulise ülemineku perioodi.

Esimese kahe stalinliku viie aasta plaani täitmise tulemusena viis Nõukogude Liit põhiliselt lõpule rahvamajanduse teh-

nilise rekonstrueerimise ning asus tööstuse ja põllumajanduse tehnika tasemelt esimesele ning tööstusliku tootmise ulatuselt teisele kohale maailmas.

Kuid teise viisaastaku lõpul jäi meie maa siiski veel tunduvalt maha peamistest, kõige enam arenenud kapitalistlikest maadest majanduslikult, s. o. tööstusliku toodangu ulatuselt ühele elanikule.

Ehkki see mahajäämus vähenes nõukogude tööstuse hoogsa kasvutempo tagajärjel 1913. aastaga võrreldes mitu korda, oli meie maa siiski veel õige tunduvalt maha jäänud.

Kolmanda stalinliku viisaastaku alguseks tuli NSV Liidus tööstuslikku toodangut ühe elaniku kohta veel umbes 4 korda vähem kui USA-s (1913. aastal oli seda 21,4 korda vähem), 2,5 korda vähem kui Inglismaal (1913. a. 14 korda), kaks korda vähem kui Saksamaal (1913. a. 13 korda) ja poolteist korda vähem kui Prantsusmaal (1913. a. 7,7 korda).

ÜK(b)P XVIII kongressil (1939. aasta märtsis) püstitas seltsimees Stalin lähima 10—15 aasta jooksul peamistest kapitalistlikest maadest majanduslikult ette jõudmise ülesande.

NSV Liidu majandusliku põhiülesande lahendamine oli sotsialismilt tema kõrgemasse faasi — kommunismi — ülemineku tähtsamaks eelduseks.

«Ainult sel juhtumil,» ütles seltsimees Stalin, «kui me tähtsamaist kapitalistlikest maadest majanduslikult ette jõuame, võime loota, et meie maa saab täielikult küllastatud tarbeesemetega, et meil saab olema produktide küllus, ja me saame võimaluse kommunismi esimesest faasist üle minna tema teise faasi».¹ Tõsine edu NSV Liidu majandusliku põhiülesande lahendamisel oli ette nähtud juba kolmandal stalinlikul viisaastakul. Teisel viisaastakul saavutatud maa poliitilised ja majanduslikud edusammud löid eeldused kolmandal viisaastakul veel suurejoonelisema kõigi rahvamajandusharude tõusu, NSV Liidu kaitsevõime edasise kõvendamise ja töötajate materiaalse ning kultuurilise elutaseme otsustava tõstmise programmi teostamiseks.

Kogu tööstustoodangu maht pidi aastail 1938—1942 tõusma 92%, ulatudes kolmanda viisaastaku viimasel aastal 184 mil-

¹ J. Stalin, Leninismi küsimusi, lk. 509.

jardi rublani ja näidates aastas keskmiselt 14%-list kasvutempot. Palju kiiremas tempos pidi kolmandal viisaastakul kasvama tootmisvahendite tootmine, suurenedes viie aasta jooksul 107%, s. o. rohkem kui kaks korda.

Kolmandas viie aasta plaanis pöörati erilist tähelepanu tootmistehnika edasise tõstmise küsimustele. Kolmas viisaastak oli kvaliteetsete eriteraste viisaastak, keemia viisaastak, tootmise edasise mehhaniseerimise ja elektrifitseerimise viisaastak.

Töötajate materiaalse ja kultuurilise taseme edasiseks tõusuks nägi kolmas viie aasta plaan ette tootmise suure tõusu ka tarbimisvahendeid tootvates tööstusharudes.

Tootmise määratu laienemine ja uue tehnika arenemine kolmandal viisaastakul nõudsid tööstuse juhtimise organisatsiooni parandamist.

Viidi läbi tööstuslike rahvakomissariaatide diferentseerimine. Kaitsetööstuse Rahvakomissariaadist eraldati neli rahvakomissariaati. Toiduainetetööstuse Rahvakomissariaat jaotati kolmeks rahvakomissariaadiks, Kergetööstuse Rahvakomissariaat kaheks rahvakomissariaadiks, Rasketööstuse Rahvakomissariaat kuueks rahvakomissariaadiks, Masinaehituse Rahvakomissariaat kolmeks rahvakomissariaadiks. Edapidi jätkus rahvakomissariaatide diferentseerimine. Rahvakomissariaatides toimus peavalitsuste diferentseerimise protsess nende spetsialiseerimise ja territoriaalse tunnuse järgi eraldamise alusel.

Tööstuslike rahvakomissariaatide diferentseerimine tõstis järsult tsentraalsete juhtivate ja plaanivate organisatsioonide tähtsust. Rahvakomissariaatide jaotamise tõttu suurenes tunduvalt tööstusliku toodangu rahvakomissariaatidevaheline käive. Suurenes üksikute tööstusharude ja rahvakomissariaatide vaheliste bilansiliste seoste väljatöötamise tähtsus. Muutusid keerulisemaks ka plaanimise üldised küsimused — tootmise mahu tähtsamate kvalitatiivsete näitajate alal antavate ülesannete ja tehnilise rekonstrueerimise suuna kindlaksmääramine. Neis tingimuses võeti tarvitusele abinõud selliste organisatsioonide, nagu NSV Liidu Rahvakomissaride Nõukogu juures asuvate Riikliku Plaanikomisjoni ja Majandusnõukogu tähtsuse suurendamiseks, kes pidid tagama tööstuslike rahvakomissariaatide plaanide ja tegevuse täielikku koordineeritust, rahvakomissariaatide jooksva töö õiget ja kindlat vastastikust seost.

Kolmanda stalinliku viisaastaku kui ka eelnenud viisaastakute täitmine toetus töotajate masside laialdasele aktiivsusele, sotsialistliku võistluse ja stahhaanovliku liikumise arenemisele. Töotajate mobiliseerimisel tootmisülesannete täitmisele oli suur tähtsus tööstusharude üleliidulistel nõupidamistel, millede tööst võtsid osa tootmise juhtivad töotajad, stahhaanovlased, õpetlased, leidurid jne.

Esimeses järjekorras kutsuti tööstusharude konverentsid kokku rahvamajanduse tähtsamates harudes — söe- ja metallitööstuses. 1937. aasta oktoobri algul viidi Stalino linnas läbi üledonetsiline stahhaanovlaste- ja lööktöölise-kaevurite kokkutulek. Sama kuu lõpul toimus Moskvias metallurgide nõupidamine. Novembris tulid Uuralis kokku vasetööstuse töotajad. 1938. aasta veebruaris toimusid ehitus- ja samuti naftatööstuse töotajate nõupidamised. Seejärel kogunesid turbatöölised, tsemenditöölised, energeetika, kulla- ja plaatinatööstuse töotajad. Rasketööstuse Rahvakomissariaat viis 1938. aasta aprillis läbi geoloogide ja keemikute ning juunis Donbassi söetööstuse aktiivi nõupidamised.

Nõupidamiste töö avaldas suurt mõju rasketööstuse harude edasiarenemisele. Nõupidamiste poolt vastuvõetud otsustes ja Rasketööstuse Rahvakomissari käskkirjades määrati täpselt kindlaks üksikute rasketööstuse harude arendamise ülesanded ja teed.

Sel perioodil omandasid erilise tähtsuse tootmiskultuuri tõstmise, tootmisprotsessi õige organiseerimise ja igasuguste tootmiskadude likvideerimise küsimused.

Teise Maaailmasõja hädaoht sai selleks ajaks ikka selgemaks. Oli vajalik kõigi tootmise ressursside mobiliseerimine tema kiiremaks tõusuks, maa kaitsevõime ja majandusliku võimsuse maksimaalseks kõvendamiseks.

Ettevõtetes arenes laialdaselt võitlus graafikujärgse töö, kindlaksmääratud tehnoloogilisest protsessist kinnipidamise, tootmise organiseerimise parandamise ja põhifondide kasutamismäära tõstmise eest.

Söe- ja turbatööstuses arendati laialdast võitlust tsükliilisuse eest. Mustas metallurgias omandas otsustava tähtsuse võitlus graafiku ja vasetööstuses tsüklogrammi eest. Naftatööstuse ettevõtetes sai üheks tähtsamaks näitajaks puuraukude ekş-

pluatatsiooni optimaalsest režiimist kinnipidamine. Keemia-
tööstuse ettevõtetes ja elektrijaamades baseerus tootmis-
protsessi kui ühtse kooskõlastatud terviku organiseerimine
kõige rangemal tehnoloogilise protsessi järgimisel. Ehitu-
ses teostati tootmisprotsessi ühtsus ja kooskõlastatus graa-
fiku rakendamise ning komplekssete brigaadide organiseeri-
misega.

Tootmiskultuuri tõus väljendus ka võitluses tooraine, kütte-
aine, materjalide ja elektrienergia kokkuhoidliku kasutamise
eest. Tootmise tehnoloogia täiustamisega, tooraine jäätmete
kasutamisega, aseainete laialdase rakendamisega ja toodangu
praagi järsu vähendamisega püüdsid ettevõtted saavutada toor-
aine, materjalide ja kütteaine kulunormide vähendamist.

Üheks tähtsamaks tootmise reservide kasutamise ja tööstuse
tehnilise taseme uue tõusu eelduseks oli töödistsipliini edasine
otsustav kõvendamine.

Bolševike partei ja Nõukogude valitsus selgitasid korduvalt,
et võitlust sotsialistliku töödistsipliini eest ei tule piirata ainult
kasvatamise ja veenmisega. Koos propaganda ja agitatsioo-
niga, koos sotsialistliku võitluse organiseerimisega peab võit-
lus sotsialistliku töödistsipliini eest sisaldama ka nende isikute
vahenditu sundimise, kes hoiavad tööst kõrvale, asetades oma
isiklikud huvid kõrgemale riigi huvidest.

Erakordselt suur tähtsus tööstuse arenemisele oli NSV Liidu
Rahvakomissaride Nõukogu, ÜK(b)P Keskkomitee ja Üleliidu-
lise Ametiühingute Kesknõukogu määrusel «Abinõudest töö-
distsipliini parandamiseks, riikliku sotsiaalkindlustuse praktika
parandamiseks ja võitlusest kuritarvitustega sellel alal» 28. det-
sembrist 1938. Selle määruse põhjal tuli tööline või teenistuja,
kes puudus töölt ilma kaaluva põhjuseta, otsekohe ettevõttest
vallandada. Tööpäev peab olema tihe ja täielikult kasutatud.
Võeti tarvitusele rida abinõusid töölistkaadri kinnistamiseks
ettevõtetesse.

NSV Liidu Rahvakomissaride Nõukogu, ÜK(b)P Keskkomi-
tee ja Üleliidulise Ametiühingute Kesknõukogu määrus leidis
NSV Liidu miljonite töötajate tulist poolehoidu. Töölised ja tee-
nistujad rõhutasid arvukates resolutsioonides oma kindlat taht
kehtestada range kord ettevõtetes ja asutustes, lõpetada töölt
puudumised ja tööstuse kaadri voolavus.

Kuid ettevõtetes ja asutustes oli siiski veel, tõsi küll, õige tähtsusetu osa töölisi ja teenistujaid, kes ei tahtnud mõista oma vastutust ja kohustusi sotsialistliku riigi ees. Et teha lõpp omavolilisele töölt puudumisele ja kõvendada tootmise distsipliini, olid vajalikud uued, karmimad abinõud.

See oli eriti vajalik seoses üldise rahvusvahelise olukorraga. 1940. aastal oli kapitalistlik maailm juba haaratud Teise Maa-ilmasõja leegist. Suurenes sõjaohht meie maale, koos sellega kasvas ka vajadus kiirendada tööstuse arenemise tempot.

26. juunil 1940 anti NSV Liidu Ülemnõukogu Presiidiumi seadlus, mille põhjal jooksikuid ja omavoliliselt töölt puudujaid karistati edaspidi kohtulikult. Uus seadlus vastas nõukogude tööliste püüetele kõvendada sotsialistlikku distsipliini, ühtis nende sooviga luua ettevõtetes range kord, mis garanteeriks täpse ja kõrge viljakusega töö.

Võitluses tootmise reservide kasutamise ja töödistsipliini otustava kõvendamise eest oli suur osa NSV Liidu Rahvakomis-saride Nõukogu ja ÜK(b)P Keskkomitee poolt 1940. aasta mais vastuvõetud erilisel määrusel «Meistri osa tõstmisest raskemasinaehituse tehastes». Partei ja valitsus nõudsid, et meistril oleks kõik vajalikud õigused selleks, et edukalt täita oma kohustusi tootmise vahetu organisaatorina.

Partei ja valitsus rõhutasid eriti meistri vastutavust stahhaanovlike töömeetodite rakendamise ja töödistsipliini loomise eest.

Määrusel «Meistri osa tõstmisest raskemasinaehituse tehastes» oli juhtiv tähtsus ka teistele tööstusharudele.

Tootmiskultuuri tõus pidi samuti väljenduma toodangu kvaliteedi paranemises ja tellimiste kompleksuse tugevamas kontrollis. Eesmärgiga tõsta vastutavust toodangu kvaliteedi ja tellimiste kompleksuse eest määras NSV Liidu Ülemnõukogu Presiidium 10. juulil 1940. aastal, et mittekvaliteetse või mittekomplektse tööstustoodangu, või kehtivatele standardidele mittevastava toodangu väljalaskmine on riigivastane, kahjurlusega võrdne kuritegu.

Tehnika edasiarendamise ja tootmiskultuuri eest võitlemise tulemusena saavutati kolmanda stalinliku viisaastaku kolmel esimesel aastal uusi majanduslikke edusamme. Kolmanda viie aasta plaan viidi edukalt ellu nii tootmises kui ka kapitaalehi-

tuses. Ainuüksi ühel, 1940. aastal mahutati NSV Liidu rahvamajandusse umbes 38 miljardit rubla (kaasa arvatud umbes 6 miljardi rubla ulatuses detsentraliseeritud kapitalimahutusi). Üldse mahutati aastail 1938—1940 NSV Liidu rahvamajandusse 108 miljardit rubla. Sellest summast suunati tööstusesse ja transporti 75 miljardit rubla.

Väga intensiivselt toimus neil aastail uute tootmisvõimsuste tegevusse rakendamine. Söetööstuses anti kolmanda viisaastaku kolme aasta jooksul eksploatatsiooni uusi kaevandusi aastase võimsusega 51 miljonit tonni sütt. Elektriijaamades installeeriti umbes 2,4 miljonit kW uusi võimsusi. Uute kõrgahjude tegevusse rakendamine suurendas musta metallurgia võimsust malmitoodangu osas 2,9 miljoni tonni võrra. Tekstiiltööstuses lasti käiku umbes 1 miljon puuvillaketramise värtnat.

Kokku anti kolmanda stalinliku viisaastaku kolme esimese aasta jooksul riiklikus tööstuses (ilma kohaliku tähtsusega rajoonitööstuseta) eksploatatsiooni kuni 2900 tehast, kaevandust, elektriijaama, vabrikut jne., mis ületas ligi kahekordselt kogu esimese viisaastaku jooksul käiku lastud tööstusettevõtete arvu.

Kolmandal viisaastakul jätkus tööstustoodangu järsk tõus. Üksnes aastail 1938—1940 kasvas tööstuslik tootmine ligi poolteist korda.

Maa kaitseks forsseeritud ettevalmistamise ja NSV Liidu rahvamajanduse edasise tehnilise rekonstrueerimise ülesanded nõudsid ka kolmandal viisaastakul rasketööstuse arendamist kergetööstusest palju kiiremas tempos. Aastail 1938—1940 kasvas tootmisvahendite tootmine rohkem kui poolteist korda (52%); tarbimisvahendite tootmine suurenes samal ajal ühe kolmandiku võrra. Eriti suured olid neil aastail nõukogude masinaehituse edusammud, mille toodang kasvas kolme aastaga 76%.

Andmed tööstusliku tootmise suurenemisest on seda tähtsamad, kuna «tootmise kasvuga kaasneb Nõukogude Liidus tööstuse, eriti masinaehituse ümberkorraldamine kõige eesrindlikuma kaasaegse tehnika tootmiseks, mis on rahvamajandusele vajalik maa kaitseks» (Voznessenski).

Nagu ka eelnenud viisaastakuil, ühtub NSV Liidus tootmise kasv töötajate materiaalse elutaseme tõusuga ja nende heaolu

kasvuga. Kolmanda viisaastaku kolmel aastal suurenes NSV Liidu rahvatulu 96 miljardilt rublalt 1937. aastal 128,3 miljardi rublani 1940. aastal, s. t. kasvas 32,3 miljardi rubla võrra ehk 30%.

Jätkus NSV Liidu rahvamajanduse kindel kasv ja tugevne-mine. Kuid üksikute tööstusharude ja ettevõtete töös oli veel tõsiseid puudusi tootmise materiaalsete ja tööressursside kasu-tamisel. Kõigi tootmisressursside veel tõhusama mobiliseeri-mise eesmärgil oli vaja julgelt ja lõplikult paljastada need puu-dused, märkida töö parandamise edasised teed. Need ülesanded täitis ÜK(b)P XVIII üleliiduline konverents.

Bolševistliku enesekriitika kogu jõuga paljastas kongress puudused üksikute ettevõtete ja tööstusharude töös.

Mõnede rahvakomissariaatide ja ametkondade (Merelaevas-tiku Rahvakomissariaat, Elektritööstuse Rahvakomissariaat, Jõelaevastiku Rahvakomissariaat jt.) töös poldud siiski veel vabanetud kantseleilik-bürokraatlikest töömeetoditest. Metsa-tööstuse Rahvakomissariaadis ja Ehitusmaterjalide Tööstuse Rahvakomissariaadis jäi 1940. aasta plaan suures osas täitmata. Paljudes ettevõtetes oli halvasti korraldatud tooraine, materja-lide ja kütteaine kulu arvestus, leidsid aset tormamine töös, hooletus ja korraldus tsehhides, tehnoloogilise distsipliini jäme-dad rikkumised jne. Tööstuses leidsid tunduivad kasutamata tootmisvõimsuste reservid.

Konverents nõudis majandus- ja parteiorganisatsioonidelt, et nad otsustavalt parandaksid seadmete ja igasuguste ettevõtete käsutuses oleva varanduse ja materjali arvestust, milleta ei saa olla tõhusat ja operatiivset juhtimist. Edasi pidid majandus-mehed likvideerima igasugused kaod seadmete, tööriistade, tooraine ja kütte kasutamisel. Selleks oli vaja likvideerida töö-pinkide ja agregaatide seisakud, lõpetada kütteaine, elektri-energia ja tooraine ülekulutamine, likvideerida toodangu praak, luua ettevõtetes puhtus ja kord, tagada seadmete hoolikas ja täpne hooldamine.

Konverents osutas suurt tähelepanu ettevõtete töös torma-mise likvideerimisele ja rangelt graafikujärgsele tööle. Selle tähtsamaks eelduseks oli range tehnoloogilisest distsipliinist kinnipidamine, plaanilisuse kõvendamine ettevõtte töös, ette-võtetes normaalsete tootmisvarude loomine.

Määratud tähtsust omas uue tehnika edasise omandamise ja tema täiustamise töö. Oli vaja teha lõpp aeglasele masinate ja toodete uute mudelite projekteerimisele ning tootmisesse rakendamisele, julgemalt ja laiemalt rakendada eesrindlikke meetodeid, lähendada teadusliku uurimise instituutide ja laboratooriumide tööd tegelikule tootmisele.

Samuti osutas konverents erilist tähelepanu isemajandamise kõvendamise, tööstuse töö kvaliteedi näitajate parandamise ja sel alusel omahinna edasise alandamise küsimustele.

ÜK(b)P XVIII üleliiduline konverents suunas majandus- ja parteiorganisatsioonid kõigi tootmisreservide mobiliseerimisele, mis oli eriti vajalik seoses sõjahuga.

Võitlus partei XVIII konverentsi otsuste täitmise eest soodustas kogu tootmiskultuuri — vabrikutes, tehastes ja transportis range distsipliini ja korra loomise — tunduvat tõusu. Kõigel sellel oli otsustav osa järgnevail aastail, kui tööstus ja transport pidid üle minema sõjamajanduse rööbastele ja andma kõik tootmisressursid rinde teenistusse.

NSV LIIDU TÖÖSTUSE ARENEMISE TÄHTSAMAD
KÜSIMUSED SÕJAEELSEL PERIOODIL

Tööstusliku tootmise ulatus, tempo ja struktuur

Sotsialismi rahuliku ülesehitamise kogu sõjaajal perioodil, aastail 1921—1940 moodustas nõukogude tööstuse aasta keskmine kasvutempo 25%.

Kogu rahuliku sotsialistliku ülesehitustöö perioodil suurenes pidevalt nõukogude tööstuse tootmise ulatus. Tööstus tundis ainult laiendatud taastootmist. Plaaniline, sotsialistlik majandussüsteem päästis meie maa majanduskriisidest, tööpuudusest ja masside vaesumisest, mis on kapitalistliku tootmisviisi puhul vältimatud. Juhituna riiklikest rahvamajanduse plaanidest areneb meie maa majanduselu katkematu laiendatud sotsialistliku taastootmise alusel Nõukogude riigi võimsuse ja majandusliku sõltumatuse kasvu, tema kaitsevõime kõvendamise, maa ühiskondliku rikkuse suurenemise, nõukogude rahva materiaalse ja kultuurilise taseme pideva tõusu huvides.

Kui Nõukogude Liidus tööstus ei tundnud ühelgi rahuliku ülesehitustöö aastal tootmise langust, siis kapitalistlike maade rahvamajandus elas sellel perioodil läbi kolm majanduskriisi — aastail 1921, 1930—1933 ja 1937. Kõik need kriisid kutsusid igakord esile tootmismahu vähenemise ja tööpuuduse tohutu kasvu.

Kapitalistlikud maad ei tundnud ka oma ajaloo parimail perioodidel sellist tööstuse kasvutempot, nagu seda saavutas nõukogude tööstus.

Seda iseloomustavad järgmised faktid. 50 aasta jooksul — aastail 1860—1910 — suurendas Suur-Britannia oma tööstuslikku toodangut 2,5 korda, Prantsusmaa 3,4 korda, Saksamaa, kes arenes kiiremini vanadest kapitalistlikest maadest, suurendas oma tööstust 50 aasta jooksul 6,2 korda.

Astudes kapitalistliku süsteemi üldkriisi perioodi, langes kapitalistliku tööstuse kasvutempo järsult. Ajavahemikul 1917—1936 oli aasta keskmine tööstusliku toodangu juurdekasvu tempo kapitalistlikus maailmas ainult 1,0%. Suur-Britannias moodustas see juurdekasv 0,9%, Saksamaal 3,2%, USA-s 1% ja Prantsusmaal 3,9%.

Nagu ülalpool juba märgitud, arenes nõukogude tööstus mitu korda kiiremas tempos.

Eriti kiires tempos arenes NSV Liidu rasketööstus. Kui esimese kahe viisaastaku jooksul oli tööstustoodangu aasta keskmine juurdekasvu tempo 20%, siis masinaehituses moodustas see 32,6% (s. t. aasta-aastalt suurendas masinaehitus oma toodangut ligi ühe kolmandiku võrra), elektrienergia tootmisel 24,8% ja ehituses 24,4%.

Väga ilmekad on samuti arvud NSV Liidu tööstustoodangu keskmisest aastasest suurenemisest. Kogu sõjaeelse kahekümne aasta jooksul suurenes tööstustoodangu aasta keskmine juurdekasv 2 miljardilt rublalt (püsivhindades) taastamisperioodil (aastail 1921—1926) 14 miljardi rublani kolmanda viisaastaku esimesel kolmel aastal.

Maa sotsialistliku industrialiseerimise erakordselt kõrge tempo viis tööstusliku tootmise ulatuslikule suurenemisele. 1940. aastal moodustas tööstuse kogutoodang 138,5 miljardit rubla 16,2 miljardi rubla vastu 1913. aastal. Seega ületati kogu tööstuse sõjaeelne tase 1940. aastaks 8,5 korda. Suurtööstuses ületati sõjaeelne tase 1940. aastaks ligikaudu 12 korda.

Tootmisvahendite tootmise arendamise kõrgema tempo tagajärjel ületati rasketööstuse sõjaeelne tase suuremas ulatuses kui kergetööstuses. Rasketööstuse kogutoodang ületas 1940. aastal sõjaeelse taseme rohkem kui 15 korda, moodustades 84,8 miljardit rubla. Tarbimisvahendite tootmises ületati sõjaeelne tase 5 korda.

Üksikud tähtsamad tööstusharud ületasid sõjaeelse (1913. a.) tootmistaseme veel suuremas ulatuses.

Erandlikult tähtis on nõukogude masinaehituse, kogu raske tööstuse südamiku ning maa sõjalise ja majandusliku võimsuse aluse kasvutempo.

Revolutsioonieelsel Venemaal oli masinaehitustööstus erakordselt madalal tasemel. 1913. aastal andis kogu masinaehitus (kaasa arvatud remonditehased) 0,9 miljardi rubla eest toodangut. Esimese viisaastaku alguseks tõusis see tase umbes kolm korda. Teise viisaastaku lõpuks andis NSV Liidu masinaehitus juba 30 korda rohkem toodangut kui 1913. aastal.

Partei ja valitsus osutasid lakkamatut tähelepanu meie maa võimsa energiabaasi loomisele ja elektrifitseerimise laiialdasele arendamisele. Elektrienergia toodang, moodustades 1913. aastal 1,9 miljardit kilovatt-tundi, tõusis 1929. aastal 6,2 miljardi kilovatt-tunnini, 1933. aastal — 16,3 miljardi kilovatt-tunnini ja 1940. aastal moodustas elektrienergia toodang 48,3 miljardit kilovatt-tundi, mis tähendab 1913. aastaga võrreldes 26-kordset kasvu.

Tunduva tootmismahu suurenemise saavutas ka must metallurgia — kaasaegse tööstuse tähtsaim haru. 1940. aastal toodeti Nõukogude Liidus 15 miljonit tonni malmi 4,2 miljoni tonni vastu 1913. aastal. Vastavalt kasvas terase toodang 4,2 miljonilt tonnilt 18,3 miljoni tonnile, valtsmetalli toodang 3,5 miljonilt tonnilt 13,1 miljoni tonnini. Musta metallurgia ja masinaehituse edusammud olid tähtsamateks eeldusteks aktiivseks kaitseks ja kaasaegse sõja pidamiseks vajaliku majandusliku baasi loomisel NSV Liidus.

Kogu rahvamajandus poleks saanud edukalt areneda, kui tal ei oleks olnud kindlat küttebaasi. Vastavalt sellele määrati stalinlikes viie aasta plaanides tähtis koht kütteinimetööstuse arendamisele. Küttebaasi pideva kasvu eest võitlemise tulemusi iseloomustab see, et ajavahemikul 1913—1940 suurenes söetootmine NSV Liidus 29,1 miljonilt tonnilt 166 miljoni tonnini, naftatoodang 9 miljonilt tonnilt 31 miljoni tonnini ja turbatoodang 1,7 miljonilt tonnilt 32,1 miljoni tonnini.

Palju kiiremas tempos kui kogu tööstuse kasv toimus keemiatööstuse arenemine. 1913. aastal andis kogu keemiatööstus kokku toodangut 457 miljoni rubla eest (1926./27. a. hindades).

Juba esimese viisaastaku algul (1928. aastal) oli sõjajaelne

tootmiskaht ületatud umbes poolteist korda. Sõjaeelsete stalinlike viisaastakute jooksul toimus keemiatööstuse tõeline õit-seng. Kõrge kasvutempo tulemusena moodustas keemiatööstuse kogutoodang 1938. aastal juba 6,8 miljardit rubla, mis tähendas sõjaeelse taseme ületamist umbes 15 korda.

Suuri edusamme tegi ka ehitusmaterjalide tööstus. 1913. aastal toodeti Venemaal 1,5 miljonit tonni tsementi. 1940. aastal tootis Nõukogude Liit 5,8 miljonit tonni tsementi, s. t. ligi 4 korda rohkem. Tunduvalt suurenes samuti telliste, katusepapi, pärgamiini, asbest-tsement katteplaatide, asbesti, aknaklaasi ja teiste ehitusmaterjali liikide toodang.

Tunduvalt kasvas tootmise ulatus ka tarbimisvahendeid tootvaid tööstusharudes. Näiteks andis tekstiiltööstus 1913. aastal toodangut 3,5 miljardi rubla eest, 1938. aastal 11,2 miljardi rubla eest ehk 3,2 korda rohkem. Puuvillaste kangaste tootmine suurenes 2224 miljonilt meetrilt 3491 miljoni meetrini, jalanõude toodang (ilma viltide, kalosside ja botikuteta) 8,3 miljonilt paarilt 213 miljoni paarini jne. Toiduainetetööstuse kogutoodang kasvas 1913.—1938. aastani 5,8 miljardilt rublalt 19,8 miljardi rublani, s. t. 3,4 korda.

«Sellist enneolematut tootmise kasvu,» märkis seltsimees Stalin, «ei saa lugeda maa lihtsaks ja harilikuks arenemiseks mahajäämusest progressi. See oli hüpe, mille abil meie kodumaa muutus mahajäänud maast eesrindlikuks, põllumajanduslikust maast tööstusmaaks.»

NSV Liidu industrialiseerimine muutis põhjalikult meie maa tööstust ja kogu rahvamajandust.

1913. aastal oli rahvamajanduses domineerivaks haruks põllumajandus, millele langes 57,9% kogu meie maa toodangust. Kuid juba teise stalinliku viisaastaku alguseks langes suurtööstusele 70,4% rahvamajanduse kogutoodangust. Põllumajandusliku tootmise tunduva absoluutse kasvu juures vähenes põllumajanduse osatähtsus rahvamajanduses 29,6% -le.

Määratu suurt tähtsust osutasid partei ja valitsus tööstusliku tootmise struktuuri muutmisele. 1913. aastal andis tootmisvahendite tootmine kokku ainult ühe kolmandiku tööstuse kogutoodangust, kuna tarbimisvahendite osa oli vastavalt kaks kolmandikku. Kuid juba esimesel stalinlikul viisaastakul hakkas

rasketööstus andma suurema osa kogu tööstustoodangust, ning 1940. aastal moodustasid üle 60% kogu tööstustoodangust tootmisriistad ja -vahendid.

Neis andmeis kajastub sotsialistliku industrialiseerimise, mille iseloomustavaks jooneks on tootmisvahendite tootmise foorseeritud tempo, hiilgav võit.

Rasketööstuse enda arenemisel ja tema struktuuris asetses eriti tähtsal kohal masinaehitus, mille osatähtsus tööstuses tõusis järsult. 1913. aastal moodustas masinaehituse toodang ainult 6,8% suurtööstuse toodangust, kuid 1940. aastal juba 31%. Masinaehituse osatähtsuselt asus Nõukogude Liit esimesele kohale maailmas.

Maa tööstusliku ümberkujundamise protsessis suurendati ka tunduvalt elektrijaamade ja keemiatööstuse osatähtsust kogu tööstuslikus toodangus. Elektrijaamade toodangu osatähtsus tõusis 0,27%-lt 1913. aastal 2,13%-ni 1938. aastal. Keemiatööstuse toodang moodustas 1938. aastal 6,4% kogu tööstuslikust toodangust.

Nõukogude tööstuse struktuuris toimunud määratu suured nihked olid terve rea uute, tähtsate tööstusharude ja tootmisalade, milledega polnud võimalik lahendada sotsialistliku ülesheitustöö ülesandeid, loomise tulemuseks.

Stalinlike viisaastakute jooksul on NSV Liidus loodud võimas traktori- ja autotööstus, kõrgeltarenenud lennuki- ja tankitööstus ning rida uusi tööstusharusid suurtüki, miinipilduja ja muu sõjalise varustuse tootmiseks. Võimsa sõjatööstuse loomine meie maal on NSV Liidu sotsialistliku industrialiseerimise üheks suuremaks saavutuseks.

Viisaastaku jooksul loodi uuesti tööpingi-ehitustööstus. Enne revolutsiooni tootsid mõned väikesed tehased äärmiselt piiratud hulgal võrdlemisi primitiivseid tööpinke. Viisaastakute jooksul ehitati uued suured tööpingiehituse tehased Moskvas, Gorkis, Kiievis, Harkovis, Sverdlovskis ja reas teistes linnades ning rekonstrueeriti põhjalikult vanad tööpingiehituse tehased. Selle tulemusena omab Nõukogude Liit praegu võimsa tööpingi-ehitustööstuse, mis on võimeline tootma igasuguseid keerukaid tööpinkide liike.

NSV Liidus on samuti loodud raskemasinaehitus, laevaehitustööstus, masinate ehitus keemiatööstusele, ehitus- ja teede-

ehitusmasinate tootmine, tekstiilmasinaehitus ja rida teisi tööstusharusid.

Uuesti loodi kaasaegsele tasemele vastav põllutöömasinate tööstus, põhjalikult muutus toodangu iseloom transpordimasi-naehituses ja teistes tööstusharudes.

Viisaastaku jooksul loodi võimas metallurgiatööstus. Kogu kvaliteetmetallurgia on stalinlike viisaastakute laps. NSV Liidus arenes laialdaselt elektrometallurgia, mis võimaldab valada eriti kõrgekvaliteedilist terast.

Erakordselt tähtsad tootmisalad, eriti alumiiniumi, magneesiumi ja nikli tootmine, kui ka haruldaste metallide tootmine ja töötlemine loodi suurtööstuslikus ulatuses alles stalinlike viisaastakute jooksul. Naftatööstuses asuti kõrge oktaanarvuga bensiini liikide tootmisele, millel on erakordselt suur sõjaline tähtsus.

Viisaastaku jooksul loodi NSV Liidus keemiatööstuse tähtsamad harud: koksikeemiline, lämmastiku, aniliinvärvide, metsakeemia, kunstkiu, sünteetilise kautšuki, plastmasside, keemilifarmatseutiline, lakkvärvide jne.

Ka kerge- ja toiduainetetööstuses arenes hulk uusi tööstusharusid.

Seega loodi sõjaeelse 13 aastaga NSV Liidus täiesti uus tööstus, mis erineb põhjalikult revolutsioonieelsest tootmise ulatuselt, tehnikalt ja oma struktuurilt. Põhjalikud muudatused tööstusliku tootmise struktuuris kajastavad meie kodumaa tööstusliku ümberkujundamise protsessi, sellise tööstuse loomist, mis vastab võimsa nõukogude sotsialistliku riigi suurtele ülesannetele.

Sotsialistliku tööstuse seninähtamatult kõrge kasvutempo tulemusena muutus NSV Liidu ja kapitalistlike maade tööstustoodangu vahekord.

Kui tsaari-Venemaal oli 1913. aastal tööstuslik tootmine üle 14 korra väiksem kui USA-s, umbes 6 korda väiksem kui Saksamaal, 4,5 korda väiksem kui Inglismaal ja 2,5 korda väiksem kui Prantsusmaal, siis juba 1937. aastal andis nõukogude tööstus ainult üle kolme korra vähem kui USA, 17,3% rohkem kui Saksamaa, poolteist korda rohkem kui Inglismaa ja üle kolme korra rohkem kui Prantsusmaa tööstus.

Eriti järsult tõusis NSV Liidu osatähtsus maailma tööstustoodangus rasketööstuse toodangu tähtsamates liikides.

Juba 1937. aastal asus Nõukogude Liit tööstustoodangu mahult esimesele kohale Euroopas ja teisele kohale maailmas, jäädes tööstusliku tootmise ulatuselt maha ainult USA-st.

Kapitaalehitus ja põhifondid tööstuses

Üheks NSV Liidu tööstuse laiendatud taastootmise peamiseks teguriks on kapitaalehituse tohutu ulatus, mille tagajärjel kasvavad lakkamatult tootmisvõimsused kõigis tööstusharudes.

Hiiglasliku ülesehitustöö teostamine andis materiaalsete ja rahaliste ressursside akumulatsiooni probleemile erilise tähtsuse.

Selle ülesande lahendamisel ei võinud Nõukogu Liit kasutada kapitalistlikke akumulatsioonimeetodeid.

«Ajalugu tundis seniajani», ütles seltsimees Stalin, «kolme teed võimsate tööstusriikide kujunemiseks ja arenemiseks.

Esimene tee — see on asumaade anastamise ja röövimise tee...

Teine tee — see on sõjalise purustamise ja kontributsioonide tee, mis viib ühe maa sõltumisele teisest maast...

Kolmas tee — see on orjastavate kontsessioonide ja orjastavate laenude tee, mis antakse kapitalistlikult arenenud maade poolt kapitalistlikult mahajäänud maadele...»¹

Kõik need teed olid Nõukogude Liidule vastuvõetamatud. Sotsialistlik riik ei võinud oma arenemises toetuda asumaade röövimisele või anastavatele sõdadele, kuna need teed ei sobi kokku sotsialistliku ühiskondliku korra kogu olemusega. Suurte ja väikeste rahvaste vabadus ja sõltumatus, nende majanduslik ja kultuuriline õitseng on üheks nõukogude ühiskonna arenemise tähtsamaks põhimõtteks.

Samuti ei võinud NSV Liit asuda peamistele kapitalistlikele maadele orjastavatel tingimustel kontsessioonide andmise või samasugustel tingimustel nendelt laenude võtmise teele, kuna see tee võis tähendada NSV Liidule tema iseseisvuse kaotamist.

¹ J. Stalin, Leninismi küsimusi, 9. väljaanne, lk. 169 (v. k.).

Kommunistlik partei ja nõukogude võim esitasid Nõukogudemaale teissuguse tee, — maa industrialiseerimise tee sisemiste akumulatsiooniallikate arvel.

«Seda teed, nagu ma juba ütlesin, ei tunne kodanlikud riigid. Kuid see ei tähenda veel kaugeltki seda, et see on võimatu proletaarsele riigile. See, mis on antud juhul võimatu või peaaegu võimatu kodanlikele riikidele, — see on täiesti võimalik proletaarsele riigile. Asi on selles, et proletaarsel riigil on selles osas niisugused eelised, milliseid ei ole ega saagi olla kodanlikul riigil.»¹

Need eelised tulenevad meie riigi põhimõtteliselt teissugusest olemusest, mis tingib teissuguseid akumulatsiooni allikaid ja meetodeid. Nende sisemiste akumulatsioonide võimalus tuleb tootmisriistade ja -vahendite sotsialistlikust omandist ja nõukogude majanduse plaanilisest iseloomust.

Sotsialistlikul tööstusel on kapitalistlikust tööstusest võrreldamatult suuremad võimalused tööviljakuse tõstmiseks, toodangu omahinna pidevaks alandamiseks ja selle alusel akumulatsiooni suurendamiseks.

Kõrvuti akumulatsiooniga tööstuses endas, mis moodustab maa industrialiseerimiseks vajalike vahendite peamise osa, on üheks akumulatsiooniallikaks põllumajanduse tulud. NSV Liidu sotsialistlikul põllumajandusel kui maailma suurimal ja mehhaniseeritumal põllumajandusel on võimalik saada tunduvalt rohkem akumulatsiooni kui väikesel ja tehniliselt mahajäänud põllumajandusel kapitalistlikes maades. NSV Liidus on akumulatsiooniallikaks ka osa töötajate tuludest, mis antakse nende poolt laenudena vabatahtlikult riigi käsutusse.

Nõukogude majandussüsteemi eelised ei ilmne üksi tohutute vahendite akumulatsioonides, vaid ka nende õiges kasutamises sotsialismi ülesehitamise huvides. Kapitalistlikus majanduses ei suundu kapitalid sellesse või teise rahvamajandusharusse mitte seepärast, et antud haru arenemisel oleks kõige suurem tähtsus maale, ühiskonnale tervikuna. Kapitalist lähtub, lahendades selle või teise tootmise kasumlikkuse küsimust, jooksvast majanduslikust konjunktuurist. Kapitali siirdumine ühest rah-

---

¹ J. Stalin, Leninismi küsimusi, 9. väljaanne, lk. 171 (v. k.).

vamajandusharust teise toimub kapitalistlikus ühiskonnas stiihiliselt, vastavalt keskmise kasuminormi seadusele.

Sotsialistlikus majanduses määratakse akumulieeritud vahendite jaotus kindlaks vastavalt riiklikele rahvamajandusplaanidele, selle või teise rahvamajandusharu tähtsusele, tema osale Nõukogude sotsialistliku riigi poliitiliste ja majanduslike ülesannete lahendamisel. NSV Liidus suunavad partei ja valitsus riiklike ettevõtete akumulatsiooniplaanilises korras Nõukogude riigi võimsuse kõvendamiseks, tootmise edasiseks laiendamiseks, vajalike varude loomiseks ja töötajate materiaalse ning kultuurilise elutaseme tõusuks.

Sotsialistliku majandussüsteemi eeliseid sotsialistliku akumulatsiooni ja tema jaotamise osas kasutati bolševike partei ja Nõukogude valitsuse poolt erakordse meisterlikkusega.

Seda tõestavad andmed NSV Liidus saavutatud kapitaalsete uusehituste hiiglaslikust arenemisest. Ajavahemikul 1929—1940 mahutati kogu rahvamajandusse umbes 300 miljardit rubla. Suurim osa kapitalimahutusi suunati tööstusesse, eriti rasketööstusesse. 10 aasta jooksul — aastail 1929—1938 — mahutati kapitalimahutuste 222,9 miljardi rubla suurusest üldsummast tööstusesse 107,4 miljardit rubla. Kapitalimahutuste jaotus tootmisvahendite ja tarbimisvahendite tootmise vahel nähtub järgnevaist andmeist:

Kapitalimahutused (kaasa arvatud kapitaalremont) NSV Liidu tööstusesse aastail 1929—1938

(miljardites rublades, vastavate aastate hindades)

Tööstusharud	1929.—1933.a.	1934.—1938.a.	Kokku 10 aastaga (aastail 1929—1938)
Tööstus	34,5	72,9	107,4
Sellest:			
Tootmisvahendite tootmine	29,5	60,8	90,3
Tarbimisvahendite tootmine	5,0	12,2	17,2

Seega suunati 10 aastaga — aastail 1929—1938 — tööstuse kapitalimahutuste üldsummast 84% rasketööstusesse.

Kapitaaltööde mahu tohutu suurenemisega käis kaasas ehitusprotsessi enda sügav rekonstrueerimine. Kolme stalinliku viisaastaku jooksul loodi Nõukogude Liidus võimas ehitustööstus.

Kapitaaltööde ulatuslik hoog ja ehitusprotsessi enda rekonstrueerimine tõstis tunduvalt kapitalimahutuste efektiivsust ja suurendas tohutult tööstuse tootmisvõimsusi.

Tootmisvõimsuste juurdekasv suurenes teisel viisaastakul pidevalt, nii näiteks rakendati kogu tööstuses tegevusse põhifonde 3,8 korda rohkem kui esimesel viisaastakul.

Selle tagajärjeks oli, et kui 1929. aasta alguseks suurtööstuse tootmise põhifondid moodustasid 10,3 miljardit rubla, siis suurenesid nad juba teise viisaastaku alguseks 22,6 miljardi rublani ja kolmanda viisaastaku alguseks — 57,9 miljardi rublani. Kokku suurenesid ainuüksi esimese kahe viisaastaku jooksul suurtööstuse tootmise põhifondid 5,6 korda.

Vastavalt kapitaalehituse plaanile suurenesid rasketööstuses põhifondid palju kiiremas tempos kui kergetööstuses.

Elektrijaamades suurenesid tootmise põhifondid sellel perioodil 8 korda, söetööstuses — 6 korda, mustas metallurgias 7,7 korda, metallitöötlemistööstuses — 7,7 korda, keemiatööstuses — 10 korda, toidu- ja maitseainetetööstuses — 4 korda jne.

Sellist hoogsat tootmisaparaadi kasvu, nagu saavutati NSV Liidus, ei tundnud ükski teine maa maailmas.

USA-s suurenesid parematel aastatel tööstuse põhikapitalid aastas keskmiselt 6—6,5%. Majanduskriiside ajal langes põhikapitalide kasv tööstuses järsult või katkes hoopis. Kapitalismi üldkriisi tingimustes on iseloomulik tootmisvõimsuste määratu krooniline alakoormatus.

Nõukogude Liidus toimus põhifondide kasv katkematult ja väga kiirel tempos. NSV Liidu tööstuse põhifondide suure kasvu tulemusena toimus stalinlike viisaastakute perioodil nende tohutu uuenemine. Juba 1936. aasta 1. jaanuaril moodustasid NSV Liidu töötleva tööstuse täielikult rekonstrueeritud ja uute tehaste tootmisfondid $\frac{4}{5}$ kõigist töötleva tööstuse tootmisfondidest, kusjuures uutesse tehastesse koondus 42,5% kõigist fondidest. Elektrijaamades moodustas täielikult rekonstrueeritud ja uute ettevõtete osatähtsus 87,5%, keemiatööstuses — 94%,

mustas metallurgias — 97,2%, metallitöötlemistööstuses — 85% jne. Aastail 1937—1940 toimus põhifondide uuendamise protsess väga intensiivselt ja Suure Isamaasõja alguseks osutusid NSV Liidu tööstuse põhifondid täielikult uuendatuiks. Seega oli sõja eel peaaegu kogu meie tööstuse käsutuses olnud tootmisaparaat loodud eelnenud 13 aastaga.

Nõukogude Liidul on maailma uusim ja moodsaim tootmisaparaat ja see on üheks oluliseks teguriks NSV Liidu tootmisjõudude arenemisel kiirendatud tempos.

Tehniline progress tööstuses

Üheks sotsialistliku ülesehitustöö tähtsamaks jooneks on tööstuse ja selle alusel kogu rahvamajanduse sügav tehniline rekonstruktsioon. Tehnilise progressi osa kommunistliku ühiskonna ehitamisel on erakordselt suur.

Kommunistliku ühiskonna ülesehitamine tähendab uue, kapitalismist palju kõrgema tehnika arenemise ja tööviljakuse taseme saavutamist. Juba kommunistliku ühiskonna esimeses faasis — sotsialismis — asus Nõukogude Liit tootmise tehnikalt esimesele kohale maailmas.

Tehniline progress NSV Liidu rahvamajanduses on tootmise suurenemise tähtsamaks tingimuseks.

Tehniline progress sotsialistliku majandussüsteemi tingimustes on üheks tähtsamaks teguriks tööviljakuse katkematul tõstmisel, tootmise materiaalsete elementide kasutamise parandamisel ja selle alusel töötajate materiaalse ning kultuurilise elutaseme tõstmisel.

Tehnika arenemine loob võimaluse töölise vabastamiseks raskest füüsilisest tööst. Seega on tootmistehnika täiustamine sotsialismi tingimustes üheks vaimse ja füüsilise töö vahelise vastuolu likvideerimise peamiseks teeks.

Erakordselt suur on rahvamajanduse tehnilise progressi osa NSV Liidu tehnilis-majandusliku sõltumatuse tagamisel ja tema kaitsevõime kõvendamisel.

NSV Liidus ei ole kapitalistlikust tootmisviisist tingitud takistusi tehnika arenemiseks. Tehnika arenemise motiivid on NSV Liidus põhimõtteliselt teissugused. Nõukogude Liidus on

tehnika arenemise põhistiimuliks inimtöö maksimaalne kergendamise, tema tootliku jõu kasv, Nõukogude riigi võimsuse ja tema kaitsevõime igakülgne tõstmine, ühiskonna poolt loodavate materiaalsete hüviste lakkamatu suurenemine.

NSV Liidus on likvideeritud kapitalismile omane stiihiline tehnika arenemine. NSV Liidus on tehniline progress rahva teenistuses ning on aluseks töötingimuste ja materiaalse olukorra paranemisele. Tehnilise hariduse levik, massiline leiutamine, töötajate laiade masside osavõtt ratsionaliseerimistööst, lõpuks, üldrahvalik stahhaanovlik liikumine, mis avab kõik uue tehnika võimalused, uue tehnika loov omandamine teadusalal töötajate ja insener-tehnilise intelligenti suurte hulkade poolt moodustavad meie rahvamajanduse tehnilise ümbervarustamise protsessi tähtsamad teed, mis on sotsialistliku tööstuse arenemise tempo kiirendamise võimsaks allikaks.

Ainult sotsialistliku tootmise tingimustes võidakse kõige ulatuslikumalt avada kõik kaasaegse eesrindliku teaduse ja tehnika piiramatud võimalused. Kommunistlik partei ja Nõukogude valitsus kasutasid laialdaselt neid võimalusi ja arendasid tehnikat sellises kiires tempos, mida ei tundnud ükski teine maa maailmas.

13 sõjaeelse aastaga viidi kõigis nõukogude tööstusharudes läbi tootmisaparaadi põhjalik uuendamine, ulatuslikult parandati ja täiustati tehnoloogilisi protsesse. Uue, eesrindliku tehnika rakendamine tootmisse ja selle kiire omandamine on üheks tähtsamaks sotsialistliku tööstuse arenemise iseärasuseks.

Nõukogude tehnika arenemise juhtivaks jooneks elektrifitseerimise baasil on mehhaniseerimine ja selle kõrgem aste — tootmise automatiseerimine.

Bolševike partei ja tema juhid on korduvalt rõhutanud mehhaniseerimise hiiglaslikku tähtsust. Esinedes VIII ülevenemaalisel nõukogude kongressil, vihjas Lenin sellele, et «on vaja kõikjal rohkem rakendada masinaid, võimalikult laialdaselt üle minna masinatehnika kasutamisele.»¹

Rahvamajanduse taastamise lõpuleviimisega ja üleminekuga stalinlike viisaastakute perioodi omandas tootmise ja eriti töö-

¹ V. I. Lenin, Teosed, kd. XXVI, lk. 42 (v. k.).

jõumahukate ning raskete füüsiliste tööde mehhaniseerimise probleem otsustava tähtsuse.

Oma ajaloolises kõnes kuuest võidu tingimusest 23. juunil 1931. aastal rõhutas seltsimees Stalin eriliselt mehhaniseerimise määratu suurt tähtsust sotsialistlikus ülesehitustöös. Seltsimees Stalin osutas vajadusele: «...viibimata... asuda raskemate tööprotsesside mehhaniseerimisele, arendades seda tööd täie energiaga...» ja selgitas edasi, et «...tööprotsesside mehhaniseerimine on meile selleks uueks ja otsustavaks jõuks, ilma milleta pole võimalik kinni pidada meie tempost ega tootmise uuest mõõtkavast».¹

Nõukogude tööstuse saavutused tootmise mehhaniseerimisel on määratu suured.

Näiteks moodustas 1913. aastal söetööstuses mehhaniseeritud kaevandamine 1,7% kogutoodangust, kuid juba 1938. aastal ulatus mehhaniseeritud söe kaevandamine NSV Liidus 90,1%. Tootmise mehhaniseerituse tasemelt asus Nõukogude Liidu söetööstus esimesele kohale maailmas.

Ühtlasi tuleb märkida, et kõigi protsesside kompleksset mehhaniseerimist polnud söetööstuses sõjaelseil aastail veel teostatud.

Naftatööstuses viidi tootmise mehhaniseerimine täielikult lõpule. Seejuures arenes nafta tootmine NSV Liidus kõige progressiivsemat teed — nafta kogutoodangust moodustas ikka suurema ja suurema osa tootmine sügavpumpadega, kompressoritega ja gaasiliftidega. Kolmanda viisaastaku algul toodeti nende menetlustega umbes $\frac{3}{4}$ naftast.

Nafta puuraukude puurimisel leidis kasutamist üks eesrindlikemaid tehnika arenemise tendentse — edasi-tagasi liikumise asendamine pidevalt keerleva liikumisega. Kui revolutsioonieses naftatööstuses keerdpuurimise osatähtsus moodustas väevalt 2% ja peamiseks puurimisviisiks oli löökpuurimine, siis moodustas juba esimese viisaastaku lõpul keerd- ja turbiinpuurimine 96,7%, ning teise viisaastaku lõpuks olid need puurimisviisid löökpuurimise täielikult välja tõrjunud.

Kuni Sotsialistliku Oktoobrirevolutsioonini kasutati metsavarumisel puidu väljaveoks ainult hobujõudu. Veel 1933. aastal moodustas mehhaniseeritud väljaveo (traktoritega, autodega,

---

¹ J. Stalin, Leninismi küsimusi, lk. 293.

kitsarööpmelise ja õhuraudteega või teisiti mehhaniseeritud) osatähtsus ainult 2,6%. 1938. aastal ulatus puidu väljaveo mehhaniseerimine peamistes metsaülestöötamise rajoonides 38,2%-ni, seejuures veeti traktoritega välja 18,8% ja autodega 13% kogu puidust. Vaatamata nendele saavutustele jääb metsatööstus mehhaniseerimise tasemelt veel palju maha teistest tööstusharudest.

NSV Liidu mustal metallurgial ei olnud 1929. aastani veel ühtki täielikult mehhaniseeritud kõrgahju. Kuid juba 1933. aastal andsid sellised ahjud veerandi kogu malmitoodangust ja kolmanda viisaastaku alguseks — üle 60%. Kõrge taseme saavutas malmivalu mehhaniseerimine. Suurem osa malmist lastakse praegu läbi valamismasina.

Terasesulatamise tsehhiides on mitte ainult kõik uued martaänahjud varustatud täitemasinatega, vaid ka vanades tsehhiides on käsitsi täitmine asendatud mehhaniseerituga. Kõrge taseme saavutas samuti terase mehhaniseeritud valamine. Terasevalamise protsessides leidis laialdast kasutamist automatiiseerimine.

Metallitöötlemistööstuses arenes tunduvalt protsesside mehhaniseerimine valutsehhiides. Koos sellega alustati paljudes tehastes uute, täiuslikumate ja täpsemate tootmismeetodite — survevalu ja valamine metallvormidesse (kokillidesse) — rakendamist. Metallide töötlemisel leidis laialdast levikut metalli vormidesse sepistamine ja metallide külmütöötlemine survega. Mehaanikatsehhiides paranes tunduvalt tööpinkide pargi tehniline tase viimisteldud tööpinkide — võimsate raskete tööpinkide, mitme teraga pinkide, spetsiaalsete lihvpinkide jne. järsu suurenemise arvel. Tööpinkide tootlikkuse tõusu soodustas tunduvalt löikekiiruste suurenemine ja tööpinkide varustamine mitmesuguste rakistega.

Stalinlike viisaastakute perioodil saavutati tootmise mehhaniseerimise kõrge tase ka tarbimisvahendeid tootvais tööstusharudes. Pooleldi käsitööstuslikest ja tehniliselt mahajäänud tööstusharudest muutusid kõrgeltmehhaniseeritud tööstusharudeks näiteks õmblus- ja jalanõudetööstus.

NSV Liidu toiduainetetööstuses leidsid laialdast kasutamist kõige eesrindlikumad ja täiuslikumad seadmed, sealhulgas ka automaatseadmed.

Kõrgeltmehhaniseeritud tööstusharuks muutus kalatööstus, kus mehhaniseeritud püügi osatähtsus tõusis juba kolmanda stalinliku viisaastaku alguseks 70% -ni.

Mehhaniseerimisprotsessi üldistavaks iseloomustuseks on andmed tööliste varustatusest põhiliste tootmisvahenditega. Ainuüksi kahe esimese stalinliku viisaastaku jooksul kasvas põhiliste tootmisvahendite väärtus ühe töölise kohta söetööstuses rohkem kui 3 korda, mustas metallurgias — umbes 4 korda, värvilises metallurgias — umbes 8 korda, metallitöötlemisel — umbes 2 korda, keemiatööstuses $2\frac{1}{2}$ korda, tsemenditööstuses $2\frac{1}{2}$ korda jne.

Määratu suured edusammud tootmise mehhaniseerimisel olid seotud tootmise elektrifitseerimise arenemisega. Ajavahemikul 1913—1940 kasvas NSV Liidu kõigi elektrijaamade installeeritud võimsus 10 korda ja elektrienergia toodang — 26 korda.

See võimaldas otsustavalt tõsta tööstuse elektrifitseerimist. Ainuüksi kahe esimese viisaastaku jooksul suurenes NSV Liidu tööstuse (kaasa arvatud ehitustööstus) elektrienergia tarvitus rohkem kui 7 korda. Nõukogude Liit asus tööstuse elektrifitseerimise tasemelt esimesele kohale maailmas.

Ka keemia rakendamine tootmises oli üheks tehnilise progressi näitajaks NSV Liidus. NSV Liidu Rahvakomissaride Nõukogu märkis juba 1928. aasta aprillis, määruses keemia rakendamise kohta, et «kaasaegset keemiat, mis kujundab ümber tööstusliku tootmise alused, mis avab uued odava tooraine allikad ja liigid, mis loob tohutud materiaalsed väärtused kõige lihtsamatest ja levinumatest elementidest, mis on vahetuks relvaks põllumajanduse sotsialistlikul ümberkujundamisel — tõstetakse õigusega esile kui üht otsustavamamat tegurit rahvamajanduse industrialiseerimisel.»

Keemia rakendamise määratu suurele tähtsusele Nõukogude Liidu tootlike jõudude arendamisel ja tema kaitsevõime tagamisel osutati partei poolt ÜK(b)P Keskkomitee septembrikuu (1929. aasta) määruses Põhja Keemiatrusti tööst, samuti reas partei kongresside ja konverentside otsustes.

Bolševike partei ja NSV Liidu valitsuse direktiivide täitmisel rakendati ainete keemilise töötlemise meetodid ulatuslikult mitmesuguste tööstusharude tootmisprotsessidesse.

Juba enne Suurt Isamaasõda alustati Nõukogude Liidus söe

maa-aluse gasifitseerimise tööd, mis kujutab endast kütteaine keemilist tootmist.

NSV Liidu naftatöötlemise tööstuses asuvad töötlemise keemilised meetodid (krakkimine) üha tähtsamale kohale. Esimese stalinliku viisaastaku eel ei kasutatud bensiini tootmisel krakkimist peaaegu üldse; 1932. aastal oli krakkimise osatähtsus juba 24% ja 1937. aastal — 57,7%. Naftatöötlemise tehniliselt tasemelt asub Nõukogude Liit juhtival kohal maailmas. Samal, 1937. aastal toodeti krakkimisega USA-s ainult 47% kogu bensiinist.

Tööstuses keemia rakendamise üheks ilmekamaks avalduks on kunstliku vedelkütteaine tootmise arenemine.

Muistas metallurgias avalduvad keemia rakendamise edusammud kvaliteeteriteraste ja ferrosulamite tootmise omandamises, samuti mitmesuguste kõrvaltoodete laialdases kasutamises. Suured on nõukogude tööstuse saavutused koksistamise kõrvaltoodete kasutamisel ja selle alusel koksibensooli tööstuse rajamisel.

Sotsialistliku industrialiseerimise ajaloolised edusammud võimaldasid teostada põllumajanduse põhjalikku tehnilist rekonstruktsiooni. 1913. aastal tuli 1 ha külvipinna kohta põllumajanduslikke masinaid ja inventari kokku 6 rubla eest, kuid juba 1938. aastaks tuli NSV Liidu sovhoosides ja kolhoosides 1 ha külvipinna kohta masinaid, traktoreid ja autosid 65 rubla eest.

Kuni revolutsioonini polnud Venemaa põllumajanduses üldse traktoreid. Lenin unistas sellest, et anda külale 100 000 traktorit. 1940. aastal oli NSV Liidu põllumajanduses juba üle poole miljoni traktori ja 182 000 kombaini. Mitu korda suurenes ka põllumajanduse varustamine mineraalväetistega. 1928. aastal sai põllumajandus neid 243 100 tonni, kuid 1938. aastal — üle 3 miljoni tonni. Küla tootmisvahenditega varustamise järsk tõus oli üheks põllumajanduse sotsialistliku rekonstrueerimise otsustavaks eelduseks.

Tööstuse ja põllumajanduse uue tehnikaga küllastatuse poolest asus Nõukogude Liit esimesele kohale maailmas.

«Meie tööstuse ja põllumajanduse aluseks», ütles seltsimees Stalin ÜK(b)P XVIII kongressil, «on nüüd uus, moodne tehnika. Liialdamata võib ütelda, et tootmistehnika seisukohalt, tööstuse ja põllumajanduse uue tehnikaga küllastamise seisukohalt

on meie maa kõige eesrindlikum, ükskõik missuguse teise maaga võrreldes, kus vana varustus ripub veel tootmisel jalus ja pidurdab uue tehnika tarvituselevõttu.»¹

Varustanud tööstuse ja põllumajanduse eesrindliku, kaas-aegse tehnikaga, saavutanud tõsiseid edusamme selle omandamisel, viis NSV Liit põhiliselt lõpule rahvamajanduse tehnilise rekonstruktsiooni, mis on üheks sotsialistliku ülesehitustöö tähtsamaks saavutuseks.

Sotsialistlik plaanimajandussüsteem avas NSV Liidus võimalused tootmise ühistamise arenemiseks selle kõige täiuslikumates vormides. Tootmise kontsentratsiooni, spetsialiseerimise ja kombinatsiooni tasemelt asub NSV Liit esimesel kohal maailmas.

Kuni revolutsioonini oli Venemaal tööstuse kõrge kontsentratsioon tööjõu osas ühendatud tehnika madala tasemega, mistõttu rakendati massiliselt käsitsi tööd.

Kolme esimese stalinliku viisaastaku jooksul tõusis NSV Liidus järsult tööstusliku tootmise kontsentratsioon, ja seejuures mitte üksi tööjõu, vaid ka tootmisvõimsuste osas. Sellised ettevõtted, nagu Magnitogorsk ja Kuznetski metallurgiakombinaadid, Uurali alumiiniumitehas, Uurali raskemasinaehituse tehas, Tšeljabinski traktoritehas, Moskva ja Gorki autotehased, Uurali vagunitehas, Moskva tööpingitehas «Krasnõi Proletarii», Moskva revolverpinkide tehas, Gorki freespinkidetehas, Moskva kuullaagritehas, põhikeemia kombinaadid, Barnauli ja Taškendi tekstiilkombinaadid, Moskva ja Leningradi lihakombinaadid jne. on maailma suuremaiks ja tehniliselt täiuslikemaiks ettevõtteks.

Nõukogude riigi poolt suurte ja suurimate ettevõtete ehitamine tähendas meie tööstuses uue tehnika ja tootmise organiseerimise kõrgeima tüübi loomist. Nõukogude tööstuse uued suured ettevõtted on juhtivateks lülideks võitluses tehnilise progressi, tööviljakuse tõstmise ja omahinna alandamise eest.

Tõstes tootmise kontsentratsiooni pidasid partei ja Nõukogude valitsus samaaegselt otsustavat võitlust gigantomaania vastu. Arvestades tööstuse otstarbekat paiknemist riigi territooriumil, kohalike kütte- ja toorainebaaside laialdast kasutamist, ehituse tähtaegade maksimaalset lühendamist, teostasid

¹ J. Stalin, Leninismi küsimusi, lk. 506.

partei ja valitsus koos suurte ettevõtete ehitamisega laialdast keskmiste ja mitteduurte ettevõtete ehitamist. Eesrindliku tehnika rakendamine neis ettevõtetes tagab nende töö kõrge efektiivsuse.

Tootmise kontsentratsiooni kasv NSV Liidus toimus käsikäes tööstuse spetsialiseerimise, koopereerimise ja kombinatsiooniga.

Spetsialiseerimine soodustab masstootmise rakendamist, võimaldab kasutada spetsiaalseid seadmeid ja viib kaadri spetsialiseerumisele.

Kapitalistlikes tingimuses tähendab tootmise spetsialiseerumise arenemine kapitalistliku tootmisviisi vastuolude süvenemist, eriti tootmise üldise anarhia süvenemist, konkurentsi teravnemist üksikute kapitalistide vahel. Tootmise spetsialiseerimine Nõukogude Liidus, arenedes plaaniliselt viib tehnilisele progressile ja on üheks tähtsamaks teguriks tööstuse ja tööviljakuse hoogsal kasvul.

Partei ja Nõukogude valitsus osutasid tootmise spetsialiseerimisele suurt tähelepanu. ÜK(b)P XVI kongressi resolutsioonides tõsteti spetsialiseerimine ja koopereerimine esile kui esmajärgulise tähtsusega ülesanded. «Ratsionaliseerimise tähtsamaks suunaks peab kongress ettevõtete spetsialiseerimist toodangu sortimendi piiramisega, masstootmise organiseerimist ja spetsialiseeritud ettevõtete koopereerimist».

Partei direktiivide täitmine viis nõukogude tööstuse, eriti masinaehituse, spetsialiseerimise kõrgele tasemele.

Masinaehitustööstuses eraldusid kümned mitmesugused harud: tööpingiehitus, tööriistade tootmine, autotööstus, traktortööstus, raudteemasinate ehitus, nõrgavoolu elektriseadmete tööstus, kuullaagrītööstus, tankitööstus, lennukitööstus, suurtükkirelvastuse tööstus jne.

Masinaehituse harudes toimus tehaste spetsialiseerimine üksikutele masina tüüpide ja markide tootmisele. Meie auto-, traktori-, lennuki-, veduri- ja reale teistele tehastele ei ole spetsialiseerimise tasemelt maailmas võrdset.

Masinaehituse spetsialiseerimise ulatuslikumad edusammud viisid mass-vooltootmise laialdasele levikule nõukogude masinaehituses.

Spetsialiseerimine on laialdaselt arenenud ka mustas metallurgias, tekstiiltööstuses, õmblustööstuses ja teistes tööstusharudes.

Spetsialiseerimise arenemine ja sellega seotud üksikute iseiseivate tööstusharude arvu suurenemine nõudis tootmise koopereerimise laialdast arenemist. Koopereerimine areneb NSV Liidus ühtse rahvamajandusplaani alusel, mis määrab kindlaks kõige otstarbekamad vastastikused tootmiseseosed üksikute harude ja ettevõtete vahel.

Meie tööstuses arenes laialdaselt ettevõtete koopereerimine. Kõrge taseme saavutas valutehaste ja -tsehhide koopereerimine metallitöötlemistööstusega; traktori-, tööpingiehituse ja teiste tehaste koopereerimine energiamasinate ehitamise tehastega; rea masinaehituse harude koopereerimine kuullaagritehastega. Naabertootmisettevõtete võrgu laienemisega on seotud meie auto-, traktori-, lennuki- ja tankitehased.

Tootmise koopereerimise arenemine oli üheks põhiliseks eelduseks tehnilise taseme tunduval tõstmisel, tootmise organiseerimise parandamisel ja töö kõrge efektiivsuse saavutamisel väikestes ning keskmistes ettevõtetes.

Nõukogude tööstuse poolt omandatud koopereerimise rikkalikud kogemused omasid sõjaperioodil suurt tähtsust väikeste ja keskmiste, samuti ka kohaliku tööstuse ettevõtete ümberkorraldamisel ja mobiliseerimisel sõja vajadusteks. Sajad ja tuhanded mittesuured ning keskmised tehased ja vabrikud võtsid Isamaasõja perioodil koopereerimise korras osa sõjalise varustuse keeruliste ja tähtsate liikide valmistamise tööst.

Koos spetsialiseerimise ja koopereerimisega leidis meie tööstuses laialdast arenemist ka kombinatsioon, mis on V. I. Lenini määratluse järgi. «... ühte käitisse eri tööstusharude ühendamine...»¹

Kombinatsioon tagab tootmisprotsessi pidevuse ja kiirenemise, võimaldab toormaterjali ja tootmise jäätmete täielikumat ja igakülgset kasutamist.

Nõukogude tööstuses on suuri ettevõtteid, kus teostatakse masinaehituse kombinatsiooni musta metallurgiaga, rea keemiatööstuse harudega ja ehitusmaterjalide tootmisega, värvilise metallurgiaga, väävelhappe tootmisega jne.

Nõukogude tööstuse määratu suure kasvu, temas rea uute tähtsate tööstusharude loomise ja tööstuse tehnilise rekonst-

¹ V. I. Lenin, Valitud teosed, kd. I, lk. 625.

ruktsiooni lõpuleviimise tagajärjel oli Nõukogude Liidu tehnilis-majandusliku sõltumatuse tase väga kõrge.

Kui 1913. aastal kaeti maa masinaehituse toodangu tarvitus 43,6% ulatuses sisseveost, siis juba 1928. aastal alanes sisseveo osa 30,4%-le, ja 1937. aastal 0,09%-le. Tööstusliku tootmise tormilise kasvu tagajärjel lõppes täielikult söe, traktorite, autode, puuvilla, superfosfaadi, jalgrataste jne. sissevedu NSV Liitu. Nõukogude Liit võib oma tehastes, oma jõududega ja oma toorainest toota vajalikes kogustes kõige keerulisema toodangu igasuguseid liike.

Tööstuse toorainebaasi arenemine

Nõukogude Liit on oma looduslikelt ressurssidelt maailma rikkaim riik.

Tsaari-Venemaal tunti seevastu halvasti oma maapõue rikkusi. Kuni 1918. aastani oli geoloogiliselt uuritud kokku ainult veidi üle kümnendiku Venemaa territooriumist. Rõhuv osa maast kujutas endast seega «valget laiku». Eriti halb oli olukord maapõue uurimisel detailse geoloogilise kaardistamise abil. Suureks puuduseks oli ka asjaolu, et geoloogiliselt uuriti peamiselt ainult Euroopa-osa. Ka oli geoloogilise uurimise tehnika ise tsaari-Venemaal äärmiselt madalal tasemel.

NSV Liidu sotsialistliku industrialiseerimise plaani teostamine nõudis suurt tõusu meie teadmistes maa looduslikest rikkustest. NSV Liidu mineraaltooraine baasi laiendamine oli üheks tähtsamaks eelduseks maa tehnilis-majandusliku sõltumatuse ja nõukogude tööstuse kasvu kõrge tempo tagamisel. Vastavalt sellele laiendati sõjaeelsete viisaastakute jooksul ulatuslikult geoloogilisi uurimistöid.

Geoloogiliste uurimistööde laialdase arenemise tulemusena tõusid tunduvalt teadmised Nõukogude Liidu territooriumi geoloogiast. Eriti suurenes detailselt kaardistatud pindala osatähtsus.

Ainuüksi ajavahemikul 1. jaanuarist 1918 kuni 1. jaanuarini 1939, peamiselt stalinlike viisaastakute jooksul, teostasid nõukogude geoloogid geoloogilise kaardistamise ligi 7,5 miljoni ruutkilomeetrilise pindala määratu suurel territooriumil, suurendades NSV Liidu uuritud maa-ala rohkem kui 4 korda. Geoloogiliste uurimistööde suure arenemise tulemusena nõukogude

võimu ajal kasvas mitmekordselt andmestik NSV Liidu looduslikest rikkustest.

Kivisõe varusid revolutsioonieelsel Venemaal hinnati 238 miljardile tonnile. Kolmanda viisaastaku alguseks suurenesid NSV Liidu uuritud sõevarud rohkem kui 7 korda ja ulatusid 1654,4 miljardile tonnile. Tohutud sõelademed avastati idarajoonides — Uuralis, Siberis ja Kesk-Aasias.

Uuritud naftavarusid arvestati revolutsioonieelsel Venemaal 0,9 miljardit tonni. Nõukogude geoloogide töö tulemusena suurenesid avastatud naftavarud mitu korda. Kümneid uusi naftavälju avastati Bakuu rajoonis (Apšeroni poolsaar), samuti Groznõi ja Maikopi rajoonis. Avastati uued rikkad nafta leiukohad Kesk-Volgaäärses, Baškiirias, Lääne-Kasahstanis ja teistes rajoonides.

Selle tulemusena kasvasid avastatud naftavarud 1. jaanuariks 1938. aastal Nõukogude Liidus 4,7 miljardile tonnile.

Rauamaagi varusid arvestati Venemaal 1913. aastal vähem kui 2 miljardit tonni, kuid juba kolmanda viisaastaku alguseks võrdusid rauamaakide avastatud varud NSV Liidus 267,4 miljardile tonnile. Tunduvalt suurenesid NSV Liidu lõunapoolsete rauamaagi basseinate (Krivoi-Rogi ja Kertši) uuritud varud. Avastati rikkalikud rauamaagi leiukohad NSV Liidu Euroopaosa keskosas — Kurski magnetiline anomaalia, Tuula, Hoperi ja Lipetski rajoonides. Järsult avardus andmestik rauamaagi varudest Uuralis, Lääne- ja Ida-Siberis, Kasahstanis, Kaug-Idas, Koola poolsaarel ja teistes rajoonides.

Avastades uusi suuri värviliste metallide leiukohti suurendas nõukogude geoloogide töö mitu korda nende tähtsate metalliliikide uuritud varusid.

Rikkalikud vasemaagi leiukohad avastati Uuralis, Kasahstanis ja Usbekistanis.

Tööstuse arenemises omandavad järjest suurema tähtsuse mitmesugused haruldased metallid.

Ka nendes metallides on NSV Liidu looduslikud varud võrdlemisi suured. On avastatud suured värviliste ja haruldaste metallide leiukohad, eriti Altais, «maailma katusel» — Nõukogude Pamiiris ja Kesk-Aasia rajoonides.

Solikamski rajoonis on avastatud maailma rikkalikumad kaalisoolade leiukohad. Kaalisoolade varud avastati ka Volga-

taguses rajoonis. Maailma suurimad apatiitide varud avastati Hibina mäestikus.

Nõukogude Liit on rikas ka boksiitide varudelt. Peale laialdaselt tuntud Tihvini boksiitide kasutatakse intensiivselt Uurali ja teisi boksiidi leiukohti.

Mets võtab NSV Liidus oma alla 610 miljoni hektaarilise määratu suure maa-ala, moodustades üle ühe viiendiku maailma varudest, palju rohkem kui ükskõik millisel teisel maal. USA-s näiteks on metsa all 243 miljonit ha, Kanadas 297,8 miljonit ha, Rootsis — 23,2 miljonit ha jne.

Tohutud on Nõukogude Liidu rikkused ka turba, tähtsamate kemikaalide ja hüdroressursside poolest.

Kõige selle tulemusena on nõukogude võimu ajal järsult suurenenud NSV Liidu osatähtsus maailma looduslike ressursside poolest. Kui revolutsioonieelne Venemaa asus rauamaagi ja söevarude poolest kümnendal kohal maailmas, siis NSV Liit asub rauamaagi avastatud varude poolest esimesel ja söevarude poolest teisel kohal maailmas. Esimesele kohale maailmas asus NSV Liit ka nafta, hüdroenergia ressursside, metsafondi, turbavarude, kaalisoolade, apatiitide jne. poolest.

Andmed NSV Liidu tähtsamatest looduslikest rikkustest on esitatud järgnevas tabelis (1938. a. alguseks)¹:

	Mõõtühik	Maailma varud	Sellest	
			NSV Liit	USA (asumaadeta)
Süsi	miljard tonni	8 250,0	1 654,4	2 889,2
Nafta	miljon tonni	7 965,0	4 679,3 ²	1 861,0
Hüdroenergia ³	miljon kilovatt-tundi	andmed puuduvad	280,0	82,2
Metsade pindala	milj. ha	3 000,0	610,0	243,0
Turvas ⁴	miljard tonni	256,6	150,6	13,4
Rauamaak	miljard tonni	500,4	267,4 ⁵	94,4
Mangaanimaak	miljon tonni	2 458,0	784,9	5,2
Apatiidid	miljon tonni	623,0	477,0 ⁶	2,0

¹ NSV Liidu sotsialistlik ülesehitustöö, 1939, lk. 31 (v. k.).

² Kategooriate A+B+C varud (teiste riikidega võrreldavad). Kõigi kategooriate varud NSV Liidus kokku moodustavad 8 689,6 miljonit tonni.

³ Potentsiaalne võimsus aasta keskmise veehulga jaoks.

⁴ Ümberarvestatuna õhukuivale turbale.

⁵ Kaasa arvatud 256,5 miljardit tonni rauakvartsiite.

⁶ Kategooriate A+B+C¹ varud. Apatiitide üldised varud — 1977 miljonit tonni.

Nagu tabelist nähtub, on NSV Liitu keskendunud üle $\frac{1}{5}$ maailma söevarudest, üle poole kõigist naftavarudest, üle $\frac{1}{5}$ metsade pindalast, 60% maailma turbavarudest, üle poole maailma rauamaagi varudest, ligi $\frac{1}{3}$ maailma mangaanimaa- kide varudest, üle $\frac{2}{3}$ maailma apatiitide varudest. Maailmas ei ole teist maad, kus oleks nii ohtralt looduslikke ressursse.

Maa industrialiseerimise ja NSV Liidu töötajate materiaalse ning elutarbelise olukorra tõstmise ülesanded nõudsid samuti põllumajandusliku toorainebaasi tunduvat laiendamist. Tsaari-Venemaal, vaatamata maa põllumajanduslikule iseloomule, oli see baas äärmiselt kitsas. 1913. aastal langes 104 999 000-hektaarilisest üldisest külvipinnast tehnilistele kultuuridele ainult 4 551 000 ha, s. t. kõigest 4,3%.

Rea tehniliste kultuuride osas ei katnud kogutoodang vene tööstuse tarvitust. Näiteks kaeti 1913. aastal Venemaa tööstuse puuvilla tarvitus ligi pooles osas sisseveoga.

Tehniliste kultuuride, nagu ka kogu Venemaa põllumajanduse tootmise tase oli erakordselt madal.

Leninlik-stalinliku põllumajanduse kollektiviseerimise poliitika võit ja põllumajandusliku tootmise sügav tehniline rekonstrueerimine löid kõik eeldused tööstuse põllumajandusliku toorainebaasi laialdaseks arenemiseks.

• Stalinlike viisaastakute jooksul kasvasid külvipinnad tunduvalt; seejuures kasvasid tehniliste kultuuride külvipinnad palju kiiremas tempos kui külvipind tervikuna. 1938. aastal oli üldine külvipind 136 943 000 ha, ületades 1913. aasta taseme 30%. Kuid tehniliste kultuuride külvipinnad ületasid 1938. aastal 1913. aasta külvipinnad 2,4 korda, moodustades 10 960 000 ha.

Puuvilla külvipind suurenes 1938. aastaks 2 083 000 hektaarini, 688 000 ha vastu 1913. aastal ehk kolm korda. Päevalille külvipind suurenes neil aastail 969 000 hektaarilt 3 145 000 hektaarini, s. t. 3,2 korda. Suhkrupeedi (tööstusliku) üldine külvipind kasvas 649 000 hektaarilt 1913. aastal 1 180 000 hektaarini 1938. aastal, s. t. 1,8 korda.

Tehniliste kultuuride külvipindade kõrgema kasvutempo tõttu tõusis nende osatähtsus külvide üldpinnast. Ajavahemikul 1913—1940 tõusis tehniliste kultuuride külvipindade osatähtsus 4,3% -lt 7,9% -ni.

Põllumajandusliku tootmise tehnilise rekonstrueerimise ja

agrotehnika parandamise tõttu tõusis nõukogude võimu ajal tunduvalt tehniliste kultuuride viljakus. Kui 1913. aastal toorpuuvilla saak oli 10,8 tsentnerit hektaarilt, siis 1938. aastal võrdus see juba 12 tsentneriga (niisutatavais rajoonides — 14,5 tsentnerit). Suhkrupeedi (tööstusliku) viljakus tõusis 168 tsentnerilt hektaaril 183,1 tsentnerini, kartuli — 76,1 tsentnerilt 95,6 tsentnerini.

Külvipindade kasvu ja viljakuse tõusu tõttu suurenes tunduvalt põllumajanduse, eriti aga tehniliste kultuuride toodang.

Teravilja ja tehniliste kultuuride kogutoodang NSV Liidus
(milj. tonnides)

Kultuur	1913. a.	1940. a.	Mitu korda 1940. a. rohkem kui 1913. a.
Teravili	80,1	118,8	1,5
Puuvill (toor)	0,7	2,7	3,5
Lina (kiud)	0,3	0,57	1,9
Suhkrupeet	11,0	21,3	1,9
Päevalill	0,7	3,3	4,7

Tehniliste kultuuride kogusaagi suure kasvu kõrval osutati suurt tähelepanu põllumajandusliku tooraine kvaliteedi tõstmisele. Selle eesmärgiga suurendati pidevalt sordikülvide osatähtsust. Nii näiteks paranes tunduvalt puuvillaku kvaliteet; teise viisaastaku lõpuks teostati üle $\frac{4}{5}$ kõigist puuvillapõõsa külvidest pikakiulise sordi seemnetega.

Toodud andmed iseloomustavad NSV Liidu tööstuse põllumajandusliku tooraine baasi arenemise kõrget tempot. Seetõttu vabanes Nõukogude Liit, vaatamata tööstuse ja eriti tarbimisvahendite tootmise tohutule kasvule, täielikult põllumajandusliku tooraine sisseveost. Nii näiteks kaeti puuvilla tarvitusest veel 1927.—1928. aastail rohkem kui kolmandik sisseveoga, kuid juba teisel viisaastakul lõpetati puuvilla sissevedamine.

Nõukogude võimu ajal toimusid Nõukogude Liidus suured muudatused tööstuse paiknemises.

Revolutsioonieelsel Venemaal oli tööstuse paiknemine äärmiselt ebaratsionaalne. Ainult Venemaa kolme peamisesse tööstusrajooni — (keskrajooni koos Moskvaga), looderajooni (koos Petrogradiga) ja lõunarajooni (Ukraina) — oli koondunud umbes kolm neljandikku kogu Venemaa tööstusest. Ent Uurali, Siberi, Kaug-Ida, Kesk-Aasia, Taga-Kaukaasia (välja arvatud Bakuu) määratu suured alad olid tööstuslikult peaaegu täiesti arenemata.

Tööstuse sellise paiknemise tulemusena olid arvukad rahvuslikud rajoonid ja Venemaa kauged ääremaad määratud tsarismi ja vene kodanluse poliitika poolt majanduslikule ja kultuurilisele mahajäämusele ning koloniaalsele sõltuvusele.

Maa kaitsevõime seisukohalt seisis tööstuse revolutsioonieelse paiknemise ebaratsionaalsus selles, et peamine osa tööstusest asus NSV Liidu läänepiiri lähedusse, mis lõi sõja korral tõsise ohu.

Nõukogude võim pidi teostama ajalooliselt lühima ajaga tõsised nihked tööstuse paiknemises, eriti tema suunamises itta. Ta pidi hajutama tööstuse meie kodumaa territooriumil, lähtudes tööstuse paigutamise sotsialistlikest põhimõttest ja maa kaitsevõime huvidest.

Põhiliseks eelduseks tööstuse ratsionaalsele paiknemisele riigi territooriumil on plaanimajanduse olemasolu, mis annab võimaluse tööstuse kõige otstarbekamaks paigutamiseks.

Edasi on tootlike jõudude õige paigutamise eelduseks NSV Liidu maailma rikkaim mineraaltooraine ja küttebaas. NSV Liidus on tooraine ja kütte ressursid hajutatud määratu suurele territooriumile, mis avab avarad võimalused tööstuse ühtlaseks ja ratsionaalseks paigutamiseks.

Juba Engels osutas «Anti-Dühringis» sellele, et «ainult ühiskond, kes harmooniliselt kombineerib oma tootlikke jõude vastavalt ühtsele üldisele plaanile, saab lubada tööstusel paikneda üle maa nii, nagu see on kõige soodsam tema enese arenemisele ja tootmise ülejäänud elementide säilimisele ja arenemisele».

V. I. Lenin tõstis 1921. aasta aprillis «Teaduslik-tehniliste tööde plaani visandis» sotsialistliku ülesehitustöö ühe põhilise ülesandena esile ülesande tagada «tööstuse ratsionaalne paigutamine Venemaal, lähtudes tooraine lähedusest ja kõige väiksemate töökadude võimalusist üleminekul tooraine töötlemiselt pooltoodete kõigile üksteisele järgnevaile töötlemise staadiumidele kuni valmistoote saamiseni». Täielikus vastavuses sellele rõhutab Lenin samas käsikirjas vajadust kasutada kütteainete kohalikke liike.

Seltsimees Stalin konkretiseeris ja arendas leninlike juhendeid tootlike jõudude paigutamise kohta. Riigi territooriumil tööstuse paiknemise, NSV Liidu idaosas teise söe- ja metallurgiabaasi loomise, «Teise Bakuu», kohalike kütte- ja toorainebaaside maksimaalse arendamise ja rahvusvabariikide tööstusliku arendamise küsimuste väljatöötamine seltsimees Stalini poolt ja tema vahendil juhtimisel kogu Nõukogude Liidu tootlike jõudude sotsialistliku paigutamise ulatusliku programmi teostamine on väärtuslikud panused NSV Liidu sotsialistliku ülesehitustöö teooriasse ja praktikasse.

Kõige tunduvamad nihked tööstuse paiknemises saavutati maa industrialiseerimise stalinlike viisaastakute perioodil.

Esimese stalinliku viisaastaku alguseks oli NSV Liidus üksainus söe-metallurgiabaas — lõunas. Maa sotsialistlik industrialiseerimine stalinlike viisaastakute jooksul nõudis tungivalt NSV Liidu idaosas teise söe-metallurgiatestamiskeskuse loomist.

ÜK(b)P Keskkomitee otsuses «Uralmeti tööst», mis võeti vastu 15. mail 1930, oli märgitud, et «maa industrialiseerimine ei või edaspidi toetuda ainult ühele söe-metallurgiabaasile lõunas». ÜK(b)P Keskkomitee tunnistas eluliselt vajalikuks tingimuseks «... idas teise NSV Liidu põhilise söe-metallurgiatestamiskeskuse loomise Uurali ja Siberi rikkalike söe ja maagi leiukohtade baasil».¹

Varsti pärast selle otsuse vastuvõtmist püstitas seltsimees Stalin ÜK(b)P XVI kongressil NSV Liidu tööstuse õige paigutamise ülesande kui ühe esmajärgulise majandusliku ülesande.

«Kuidas me rahvamajandust ka ei arenda,» ütles seltsimees

¹ ÜK(b)P resolutsioonides, II osa, lk. 417 (v. k.).

Stalin ÜK(b)P XVI kongressil, «ei saa kõrvale hoida küsimusest, kuidas tööstust kui meie rahvamajanduse juhtivat ala õieti paigutada.»¹

Määratu suur osa tööstuse paigutamises oli partei XVIII kongressi (1939. aasta märtsis) otsusel. Kongressi direktiivid NSV Liidu põhiliste majandusrajoonide komplekssest arendamisest, kohalike kütte ja tooraine ressursside igakülgsest kasutamisest, uute suurte tööstuskeskuste loomisest idas, kui ka ettevõtete-dublooride loomisest said tööstuse paigutamise plaanimisel juhtivateks põhimõteteks.

ÜK(b)P XVIII kongress nõudis kolmandal viisaastakul kapitalise uusehituse läbiviimisel «... lähtumist tööstuse lähendamisest tooraine allikaile ja tarbimisrajoonidele ebaratsionaalsete ja liiga kaugete vedude likvideerimise eesmärgil, kui ka NSV Liidu varem majanduslikult mahajäänud rajoonide edasiseist tõusust».

Põhisuunaks meie tööstuse paigutamisel oli nihkumine itta, millega lahendati tähtsamad probleemid, mis on seotud revolutsioonieelse ebaratsionaalsuse likvideerimisega tööstuse paiknemises. Purustades kontrevolutsiooniliste trotskistlike kahjulike rühmade meeletu vastupanu, kes püüdsid ajada nurja tööstuse ülesehitamist maa idaosas, võites revolutsioonini mahajäänud rajoonides tööstusliku tootmise omandamisega seotud tohutud raskused, saavutasid bolševike partei ja valitsus otsustavaid edusamme maa tootlike jõudude sotsialistlikul paigutamisel.

Nõukogude Liidu idaosas loodi seltsimees Stalini initsiatiivil NSV Liidu teine võimas söe-metallurgiabaas — Uural-Kuznetski kombinat, meie kodumaa uhkus.

Teostades grandiooset ehitusprogrammi, kujundas nõukogude rahvas põhjalikult ümber vana Uurali.

Uurali tööstus oli revolutsioonieelsel ajastul äärmiselt mahajäänud. Lenin kirjutas oma klassikalises töös «Kapitalismi areng Venemaal»: «...reformieelsete ühiskondlike kordade kõige puhtamad jäänused, töörendi tugev arenemine, tööliste kinnistamine, madal tööviljakus, tehnika mahajäämus, madal

---

¹ J. Stalin, ÜK(b)P Keskkomitee poliitiline aruanne XVI kongressile, lk. 66.

töötasu, käsitsi tootmise domineerimine, maa looduslike rikkuste primitiivne ja röövellikult algeline kasutamine, monopolid, konkurentsi kitsenemine, suletus ja eraldatus kaasaja kaubandus-tööstuslikust liikumisest — selline on üldine pilt Uuralist».

Seejuures oli Uural oma kaevandatavate rikkuste ulatuselt ja mitmekesisusel üks maailma rikkamaid rajoone.

Sotsialistlik Oktoobrirevolutsioon avas Uurali ees tohutud võimalused tema arenemiseks. Juba hulk aega enne Suurt Isamaasõda kujunes Uural üheks NSV Liidu põhiliseks tööstusbaasiks.

Magnitogorskis loodi stalinlike viisaastakute jooksul maailma suurim metallurgiagigant. Tšeljabinskis ehitati ferrosulamide tehas. Rakendati tegevusse Novotagili metallurgiatehas. Rekonstrueeriti ja laiendati vanad metallurgiatehased: Ural-Tšussovoi, Zlatousti, Serovi, Beloretski jt. Uuralis loodi stalinlike viisaastakute jooksul võimas koksikeemiatööstus, arenes värviline metallurgia: siin on üles ehitatud suured värvilise metallurgia kombinaadid.

Uuralis kasvas võimas masinaehituse baas. Enamik masinaehituse tehaseist lasti stalinlike viisaastakute jooksul käiku siin, nende hulgas sellised suured ettevõtted, nagu Uurali masinaehitustehas, Tšeljabinski traktoritehas, Uurali vagunitehas, Ufa mootoritehas, rida elektrimasinate ehitamise, relvastuse ja laskemoona tehaseid.

Uuralis on loodud keemiatööstus, mida esindavad sellised suured ettevõtted, nagu Solikamski, Beresniki ja teised kombinaadid.

Varem mahajäänud Baškiiria steppides arenes naftatööstus. Volga ja Uurali vahelises rajoonis pandi alus «Teisele Baakuule».

Uurali tööstusliku kasvu üldistavaks kokkuvõtteks võib olla see fakt, et juba 1940. aastal andis Uural 13—14 korda rohkem tööstuslikku toodangut kui 1913. aastal.

Tööstuse itta ümberpaigutamise ja laialdase kapitaalse uuehituse tagajärjel toimus Uurali edasine kiire kasv Suure Isamaasõja perioodil. Sõja-aastail kasvas tööstuslik tootmine Uuralis 3,6 korda, seejuures suurenes metallitöötlemistööstuse toodang 5,7 korda.

Põhjalikult muutus ka Siberi ilme. Kuni Suure Sotsialistliku

Oktoobrirevolutsioonini oli see maa, millel ei olnud tööstust. Stalinlike viisaastakute jooksul muutusid paljud Siberi rajoonid meie maa suurteks tööstusrajoonideks. Siberis kasvas võimas söetööstus. Kuznetski söebassein (Kuzbass) sai üheks NSV Liidu põhiliseks söebasseiniks. Tema söevarud ületavad mitu korda söevarud Donetsi basseinis. Söetoodang Kuzbassis saavutas juba enne Suurt Isamaasõda väga kõrge taseme. Tunduvat arenes söe tootmine Tšermhovo ja teistes Siberi söebasseinides.

Kuznetski metallurgiagigant moodustab Sibéri musta metallurgia aluse. Novosibirskis, Krasnojarskis, Irkutskis ja teistes linnades on samuti ehitatud suur hulk masinaehituse ettevõteteid. Kemerovos tekkis võimas keemiakombinaat. Samuti arenes Siberis jõudsasti värviline metallurgia ning tekstiil- ja toiduainetetööstus.

Erakordselt kiires tempos toimus tööstuslik arenemine ka Kasahhi NSV-s, kus minevikus ei olnud peaaegu üldse oma tööstust. Ulatuslikult arenes Kasahstanis värviline metallurgia (Balhaši vasesulatamise kombinaat, Tšimkendi ja Altai polümetalli kombinaadid), söetööstus (Karaganda söebassein), naftatööstus (Emba ja Aktjubinski rajoonides), keemiatööstus (Aktjubinski keemiakombinaat, fosforiitide tootmine Kara-Tau rajoonis), toiduainetetööstus (Semipalatinski lihakombinaat, Gurjevi kalakonservitehas jt.).

Põhjalikult muutus samuti Usbeki, Tadžiki, Turkmeeni ja Kirgiisi vabariikide majandus. Sajad ettevõtte on ehitatud ja käiku lastud Taga-Kaukaasia vabariikides.

See kõik tõendab riigis uute tööstuskeskuste loomist. Koos sellega muutusid põhjalikult maa vanad tööstusrajoonid.

Näiteks muutus Moskva oblast tekstiiltööstuse oblastist metallitööstuse oblastiks. Moskva ilme määravad nüüd stalinlike viisaastakute jooksul ehitatud Stalini-nimeline autotehas, elektrimasinate tehas, suured tööpingi-ehitustehased «Krasnõi Proletarii» ja Ordžonikidze-nimeline tehas, tehas «Šarikopodšipnik», tööriistade tehased «Frezer» ja «Kalibr», täielikult rekonstrueeritud ja laiendatud metallurgiatehas «Serp i Molot», põhjalikult rekonstrueeritud tehas «Dünamo» ja kümned teised suured masinaehitustehased.

Moskva oblastis on ehitatud Kosogorski ja Novo-Tuula me-

tallurgiatehased, tehas «Elektrostal», Stalinogorski keemia-kombinaat. Suuresti arenes Moskva-lähedane söebassein. Samaaegselt teostus Moskvas ja Moskva oblastis tekstiil- ja toiduainetetööstuse laialdane arenemine.

Leningrad muutus kvalifitseeritud masinaehituse, laevaehituse ja aparaatide ehituse suurimaks keskuseks. Tunduv tööstuslik kasv on samuti iseloomustav Gorkile, Jaroslavlile, Saraatovile, Kuibõševile, Stalingradile ja paljudele teistele keskrajooni linnadele.

Stalinlike viisaastakute jooksul arenes suuresti Ukraina tööstus. Meie maa esimest lõuna metallurgiabaasi — Donbassi ja Dnepri-äärset — laiendati ja rekonstrueeriti tunduvalt. Praegu taastab ta edukalt oma tohutuid tootmisvõimsusi. Ukrainas — Harkovis, Kiievis, Vorošilovgradis, Gorlovkas, Kramatorskis, Nikolajevis, Dnepropetrovskis, Krivoi Rogis ja teistes linnades on loodud võimas masinaehitustööstus. Kogu Nõukogude Liidu uhkuseks on V. I. Lenini nimeline Dnepri hüdroelektrijaam, mis hakkab uuesti andma elektrienergiat. Nõukogude Liidu lõunaosas arenesid laialdaselt ka keemiatööstus, suhkrutööstus, ehitusmaterjalide tootmine jne.

Uusehituse tohtu ulatuse ja tema õige paigutamise tagajärjel muutus põhjalikult tööstuse geograafia.

Suured nihked toimusid näiteks söetööstuse paiknemises. 1913. aastal andis Donetsi bassein 86,8% kogu söetoodangust. Nõukogude võimu ajal arenesid uued söebasseinid tohtult. Moskva-lähedases basseinis kasvas ajavahemikul 1913—1938 söetoodang ligi 25 korda, Kuznetski basseinis — 22,4 korda, Kasahhi NSV-s (peamiselt Karagandas) — umbes 50 korda jne.

Selle tulemusena alanes märgatavalt Donbassi osatähtsus, vaatamata sealse söetootmise tunduvale kasvule, ja tõsis teiste rajoonide osatähtsus.

Otsustavalt muutus naftatööstuse geograafia. Naftat toodeti revolutsioonieelsel Venemaal ainult kahes rajoonis — Bakuu leiukohad andsid 1913. aastal 83% nafta kogutoodangust ja Groznõi — 13,1%. Seega toodeti kõigis ülejäänud rajoonides kokku ainult 3,9% kogu naftast.

Nõukogude võimu ajal tõsis nafta tootmine Bakuu ja Groznõi leiukohtades tunduvalt. Bakuu naftaväljadel toodeti näiteks

1913. aastal 7,7 miljonit tonni naftat ja 1938. aastal juba 24 miljonit tonni. Naftatoodang Groznõis kasvas rohkem kui 2 korda.

Kuid uute leiukohtade arendamise tunduvalt kõrgema tempo tõttu alanes Bakuu ja Groznõi osatähtsus. Stalinlike viisaastakute jooksul organiseeriti NSV Liidus nafta tootmine Volga ja Uurali rajoonides, Krasnodari kraisis, Kaug-Idas ja Kesk-Aasias. Uued nafta tootmise rajoonid tõusid tähtsale kohale naftatoodangu üldbilansis.

Vastavalt muudatustele nafta tootmise ja naftatoodete tarbimise geograafias muutus ka naftatöötlemistööstuse paiknemine. Ehitati suured naftatöötlemistehased Krasnodari kraisis, Saraatovis, Groznõis, Ufas, Moskvast ja reas teistes linnades.

Suured nihked toimusid samuti rauamaagi tootmise ja metallurgiatööstuse paiknemises. Rauamaakide kaevandamisel tõusis Uurali ja Siberi osatähtsus 19,4%-lt 1913. aastal 31,5%-ni 1938. aastal.

Musta metallurgia arenemine stalinlike viisaastakute jooksul toimus NSV Liidu idarajoonides palju kiiremas tempos kui lõunarajoonides. Selle tulemusena ületas 1940. aastal malmi tootmine NSV Liidu idaosas 1913. aasta taseme 4,7 korda, kuna lõunametallurgia ületas sama taseme 3,2 korda. Terase tootmine ületas idaosas metallurgia 1940. aastal 1913. aasta taseme 6,5 korda, kuid lõunaosa metallurgia — 3,5 korda; valtsmetalli tootmisel vastavalt 6,4 ja 3 korda.

Vastavalt sellele tõusis tunduvalt idarajoonide osatähtsus mustade metallide tootmisel: 1913. aastal oli see terase tootmise osas 21%, kuid 1940. aastal moodustas see juba 32%.

Suure Isamaasõja ajal kasvas NSV Liidu idarajoonide malmi- ja terasetoodang rohkem kui 1½ korda.

Muutus ka metallitöötlemistööstuse geograafia. Kui kolmanda viisaastaku alguseks suurenes NSV Liidu metallitöötlemistööstuse toodang 1913. aasta tasemega võrreldes 23,3 korda, siis suurenes see Armeenia NSV-s 55 korda, Turkmeeni NSV-s 66 korda, Usbeki NSV-s — 54 korda, Kasahhi NSV-s — 83,1 korda jne.

Need andmed kõnelevad leninlik-stalinliku rahvuspoliitika hiilgavast võidust, suurtest saavutustest tootlike jõudude sotsialistlikul paigutamisel.

Mahajäänud, tsarismi ja kodanluse poolt halastamatult ekspluateeritud Venemaa rahvuslikud ääremaad muudeti tänu targale leninlik-stalinlikule poliitikale võimsaiks tööstusrajoonideks, mis arenevad edasi majandusliku ja kultuurilise õitsengu teel.

Isamaasõja esimestel aastatel, kui osa NSV Liidu lääne- ja lõunarajoone oli ajutiselt anastatud saka okupantide poolt, tunnetas nõukogude rahvas erilise sügavuse ja jõuga seltsimees Stalini geniaalset ettenägelikkust, kelle juhtimisel loodi 10—15 aastaga Nõukogude Liidu idarajoonide mõõtmatutel avarustel võimas, igakülgset arenenud rasketööstus.

Kaader ja tööviljakus

Üheks NSV Liidu sotsialistliku industrialiseerimise tähtsaks jooneks on tööstuses rakendatud töötajate arvu pidev tõus. Tööstusliku tootmise suurenemine toimus NSV Liidus niisuguse hooga tempoga, et selleks ei jätkunud ainult tööviljakuse tõstmisest, vaid see nõudis ka pidevat uute tööliste värbamist tööstuslikku tootmisesse.

Ainult 10 aastaga, aastail 1928—1937 kasvas suurtööstuse töötajate arv 3,1 miljonilt inimeselt 8,4 miljoni inimeseni, s. t. suurenes rohkem kui 2,5 korda. Kogu rahvamajanduses suurenes tööliste ja teenistujate arv 11,4 miljonilt inimeselt 1913. aastal 27,8 miljoni inimeseni 1938. aastal.

Tööstuse sügav tehniline rekonstruktsioon nõudis põhjalikku muudatust tööliiskaadi kvalifikatsioonilises koosseisus. Partei ja valitsus arendasid laialdaselt kvalifitseeritud tööliiskaadi ettevalmistamist vabriku-tehase ja tööstuskoolide, mitmesuguste tootmisalaste kursuste, sotsialistliku töö meistrite, stahhaanovlike koolide jne. organiseerimisega.

See võimaldas tunduvalt suurendada kvalifitseeritud tööliste arvu. 1939. aasta jaanuaris teostatud üleliidulise rahvastiku loenduse materjalid annavad selge kujutluse selles suunas saavutatud edusammudest.

Ajavahemikul 1926—1939 kasvas Nõukogude Liidu rahvastik 16%. Samal ajavahemikul kasvas kvalifitseeritud kaader

NSV Liidu tööstuses mitu korda. Nii suurenes freesijate hulk aastail 1926—1938 13 korda, treialite — 6,8 korda, lukkseppade — 8,7 korda, krohvijate — 7 korda jne.

Üks sotsialistliku industrialiseerimise keerukamaid probleeme oli tööstuse varustamine insener-tehnilise kaadriga. Revolutsioonieelse Venemaa tööstusel oli suur puudus insener-tehnilisest kaadrist. Väga suur osa ametikohti — meistrid, jaoskonna- ja tsehhiülemaid jne. — oli täidetud niinimetatud praktikutega, s. t. isikutega, kellel polnud ei kõrgemat ega ka keskastme haridust.

Et rekonstrueerida tööstust uue tehnika alusel, oli vaja ette valmistada sajad tuhanded eriteadlased. Bolševike partei ja NSV Liidu valitsus andis kaadri probleemile otsustava tähtsuse ja arendas hiiglasliku hooga nende ettevalmistamist.

Kui 1914./15. õppeaastal oli Venemaa kõrgemates õppeasutustes 112 000 õpilast, siis 1938./39. aastal moodustas NSV Liidu kõrgemates õppeasutustes õppijate arv 602 900, s. t. üle viie korra rohkem. Õpilaste arv tehnikumides ja teistes keskkoolides, mis valmistavad ette kaadrit, kasvas vastavalt 35 800 kuni 951 900-ni, s. t. 26,6 korda.

Sõjaeelsete viisaastakute tulemusena kasvas NSV Liidus uus arvukas nõukogude intelligents — ajavahemikul 1926—1939 kasvas Liidus inseneride arv 7,7 korda; teadusalal töötajate arv — 7,1 korda.

«See ei ole enam see vana kivinenud intelligents,» märkis seltsimees Stalin, «kes püüdis asetada end klassidest kõrgemale, kuid tegelikult oma enamuses teenis mõisnike ja kapitaliste. Meie nõukogude intelligents, see on — täiesti uus intelligents, kõigi juurtega seotud tööliklassi ja talurahvaga.»

NSV Liidus, kus töötaja töötab endale, oma sotsialistlikule ühiskonnale, oma riigile, sai töö au, kuulsuse, vapruse ja sängaruse asjaks. Sotsialistliku võistluse ja tema kõrgema astme — stahhaanovliku liikumise massiline arenemine on selle hiilgavaks tõendiks.

Juba 1930. aasta juunis, aruandes partei XVI kongressile, näitas seltsimees Stalin, et «... meie ülesehitustöö üheks tähtsaimaks, kui mitte kõige tähtsamaks faktiks on käesoleval

momendil vabrikute ja tehaste sotsialistlik võistlus, sadade tuhandete tööliste vastastikune tutvustamine võistluse alal saavutatud tulemustega ja l ö ö k t ö ö laialdane arenemine».¹

Stahhaanovlik liikumine, olles lahutamatu seotud uue tehnika ja selle omandamise eest peetava võitlusega, tõstis sotsialistliku võistluse kõrgemale astmele ning oli võimsaks tööviljakuse kasvu ja laiendatud sotsialistliku taastamise tempo kiirenemise allikaks.

Stahhaanovliku liikumise massiline arenemine kõigis rahvamajanduse harudes ja eelkõige tööstuses ning tööstuse töö tehnilis-majanduslike näitajate arvu pidev paranemine tõestavad, et meie kaader omandab edukalt uut tehnikat ja viib seda pidevalt edasi.

Sotsialistlik tööstus ja põllumajandus on mitte ainult varustatud maailma eesrindlikuma tehnikaga, vaid omab ka tööliste, inseneride ja tehnikute kaadri, kes on võimeline ammutama sellest tehnikast kõik, mida ta anda suudab.

Tööstuse tehnilise taseme tõus, uue tehnika omandamine meie kaadri poolt, põhjalik muudatus nõukogude tööliste suhtumises tootmisesse ja töösse ning töötajate materiaalse ja elutarbelise olukorra paranemine on tööviljakuse suure tõusu allikaks nõukogude tööstuses.

On üldiselt teada, millist määratu suurt tähtsust omistas V. I. Lenin tööviljakuse kasvule. «Tööviljakus,» kirjutas Vladimir Iljitš 1919. aastal oma töös «Suur algatus», «on uue ühiskonnakorra võiduks lõppeks kõige tähtsam, kõige peamine... Kapitalismi saab lõplikult võita ja ta võidetakse lõplikult sellega, et sotsialism loob uue, palju kõrgema tööviljakuse.»²

Nõukogude võimu, eriti stalinlike viisaastakute jooksul kasvas tööviljakus NSV Liidus kiires tempos. 1938. aastal moodustas ühe töölise toodang (püsivhindades) 1913. aastaga võrreldes 369,6%. Teiste sõnadega, 1938. aastaks kasvas tööviljakus 1913. aasta tasemega võrreldes 3,7 korda. Metallitöötlemistööstuses suurenes tööviljakus samal perioodil 4,4 korda,

¹ J. Stalin, ÜK(b)P Keskkomitee poliitiline aruanne XVI kongressile, lk. 59.

² V. I. Lenin, Valitud teosed, kd. II, lk. 402.

mustas metallurgias — 3,7 korda, kivisöetööstuses 2,4 korda, tekstiiltööstuses — 2,5 korda, toidu- ja maitseainetetööstuses (ilma kalatööstuseta) — 3 korda.

Selline tööviljakuse kasvutempo ei esinenud ühelgi kapitalistlikul maal.

Kui esimese kahe stalinliku viisaastaku jooksul kasvas tööviljakus NSV Liidus 2 korda, siis kogu kapitalistlikus maailmas tõusis tööviljakus neil aastail ainult 4%.

Sotsialismi võit, maa sotsialistlik industrialiseerimine ja põllumajanduse kollektiviseerimine löid kõik vajalikud materiaalsed eeldused NSV Liidu töötajate materiaalse ja elutarbeline olukorra otsustavaks parandamiseks. Partei kasutas neid eeldusi laialdaselt, kuna NSV Liidu töötajate materiaalse heaolu tõstmine on üheks sotsialistliku ülesehitustöö tähtsamaks ülesandeks.

Stalinlike viisaastakute jooksul kasvas töötasufond kogu rahvamajanduses mitu korda.

Ulatuslikult suurenesid samuti riigi kulud haridusele, tervishoiule, sotsiaalkindlustusele ja teistele töötajate kultuurilis-elutarbeline teenindamise liikidele. Ainuüksi teisel viisaastakul suurenesid need kulud umbes 4 korda, moodustades 1937. aastal 30,8 miljardi rubla suuruse summa.

Sotsialistliku revolutsiooni suurimaks saavutuseks, sotsialismi võidu tulemuseks on tööpuuduse ja teda tekitavate põhjuste täielik likvideerimine, meie maal on tegelikult teostatud õigus tööle, puhkusele ja haridusele. Igal töötajal on võimalus töötada tema poolt valitud erialal, vastavalt oma võimetele, saades tasu vastavalt töö hulgale ja kvaliteedile.

Kapitalistlikus maailmas omandas tööpuudus massilise ja kroonilise iseloomu. Miljonid töötajad kapitalistlikes maades ei leia omale tööd ning on määratud näljale ja viletsusele. 1938. aastal loendati kapitalistlikus maailmas kodanliku statistika vähendatud andmete järgi 18 miljonit töötut, neist 10,9 miljonit USA-s. Isegi nüüd, sõjajärgse majanduse tingimustes, kus tunduv osa sõjavägesid on veel demobiliseerimata, loendatakse kapitalistlikes maades juba miljoneid töötuid.

NSV LIIDU TÖÖSTUS SUURE ISAMAASÕJA AASTAIL

Hitlerliku Saksamaa sõnamurdlik kallaletung püstitas NSV Liidu majandusele uued ülesanded. Oma ajaloolisel esinemisel 3. juulil 1941 kutsus seltsimees Stalin kogu nõukogude rahvast üles korraldama kogu töö ümber vastavalt sõjaaja nõuetele, allutada kõik rinde huvidele ja vaenlase purustamise organiseerimise ülesannetele. Oli vaja lühima aja jooksul likvideerida saksa sõjaväe üleolek tankide ja lennukite arvus, varustada Punaarmee uusima, täiuslikuma tehnika liikidega ja luua üleolek vaenlase sõjaväest kõigis sõjatehnika liikides.

Selle ülesande lahendamine muutus mitmekordselt keerulisemaks seetõttu, et sõja esimesel etapil, kasutades kallaletungi ootamatust, vallutas hitlerlik armee meie maa suuremad tööstusrajoonid. Ajutiselt okupeeritud rajoonide tööstus andis 1940. aastal ligikaudu ühe kolmandiku kogu NSV Liidu tööstuslikust toodangust; neis rajoonides kaevandati umbes $\frac{2}{3}$ kogu söest, toodeti umbes pool mustadest metallidest ja kuni 40% kogu elektrienergiast.

Tõsta neis tingimustes majandust ja luua võimas, kooskõlastatud sõjamajandus oli jõukohane ainult Nõukogudemaa rahvastele, toetudes plaanilisele sotsialistlikule majandussüsteemile. Selle ülesande lahendamisel toetus Nõukogude Liit rahvamajanduses jagamatult valitsevale sotsialistlikule omandile; stalinlike viisaastakute jooksul loodud võimsale tööstusele ja suurele kollektiviseeritud põllumajandusele.

Lenini-Stalini partei oskuslik juhtimine, nõukogude rahva moraalne ja poliitiline ühtsus, tema tuline patriotism, kange-

laslik ennastalgav töö ning Nõukogude Liidu rahvaste sõprus tagasid sõjamajanduse raskemate ja keerulisemate ülesannete lahendamise.

Kooskõlastatud sõjamajanduse loomine lühima aja jooksul nõudis gigantset organisaatorlikku tööd.

Riiklik Kaitsekomitee seltsimees Staliniga eesotsas juhtis erakordse hoo ja konkreetseusega kogu meie maa sõjamajanduslikku elu, mobiliseerides kõik ressursid rinde abistamisele, luues ja arendades riigis sõjamajandust.

Otsustava tähtsuse üleminekul sõjamajanduse rööbastele omandas tootmisvõimsuste, samuti ka rahvamajanduse inimese ja tooraineressursside mobiliseerimise tempo. Maa majanduse ümberkorraldamine vastavalt sõjalisele olukorrale teostati mitte ainult äärmiselt rasketes tingimustes, vaid ka erakordselt lühikeste tähtaegadega. Oli vaja kiiresti kaasa tõmmata sõjalise toodangu tootmisele paljud tsiviiltööstuse harud ja ettevõtted. Seejuures leidis kõige laialdasemat kasutamist ettevõtete tootmise kooperaerimine, eriti seoses raskustega tööstuslike veoste transportimisel.

Tsiviiltööstuse ettevõtete ümberkorraldamisel sõjalise toodangu väljalaskmiseks oli tarvis lahendada suur, keerukate tehniliste ja organisatsiooniliste küsimuste kompleks. Piiratud, nädalatega mõõdetavate tähtaegadega pidid tehased välja töötama uue tehnilise dokumentatsiooni ja kogu tootmise tehnoloogia, valmistama vajalikud rakised, stantsid, pressvormid, mudelid ja tööriistad ning omandama uued tehnoloogilised protsessid. Paljudel juhtudel nõudis üleminek uute tooteliikide tootmisele üksikute tootmisjaoskondade laiendamist, seadmete ümberpaigutamist ja kõige keerukamate tehniliste probleemide lahendamist.

Sõda esitas uusi nõudmisi tanki-, lennuki-, mootori- ja teistele sõjatööstuse tehastele. Lühikeste tähtaegade jooksul pidid nad järsult suurendama relvastuse tootmist, organiseerima ning omandama mass-vooltootmise ja moderniseerima rea konstruktsioone.

Määratu suurt abi tööstuse kiireimal ümberkorraldamisel sõjalisele toodangule osutas meie maal leiduvate tooraine- ja küttereservide ümberjaotamine. Üheks plaanimise põhiülesandeks sõja perioodil oli meie maa käsutuses olevate ressurs-

side suunamine esimeses järjekorras sõjatööstuse ja tähtsamatesse rasketööstuse harudesse.

Tööstuse sõjalise toodangu väljalaskmises ümberkorraldamise raskused muutusid palju keerulisemaks vajaduse tõttu samaaegselt lahendada tööstuse rindelähedastest ja ohtlikest rajoonidest itta ümberpaigutamise ülesanne.

NSV Liidu idarajoonidesse paigutati ümber üle 1300 suure ettevõtte. Ainuüksi sõja esimese poolaasta jooksul transporteeriti läänest itta kümnete tuhandete kilomeetrite taha üle ühe miljoni vaguni seadmete, tooraine ja küttega.

Seninähtamatu töökangelaste sooritas NSV Liidu töölisklass, teostades tööstusettevõtete taastamist uutes asukohtades. Vaatamata sellele, et algul olid paljud ümberpaigutatud kollektiivid rasketes elamu- ja elutarbelistes tingimustes, saavutasid nad ehitamisel ja monteerimisel erakordselt kõrge tempo. Paljudel juhtudel viidi suurte tsehhide ja tehaste monteerimine nende uues asupaigas lõpule 3—4 nädala jooksul pärast seadmete saabumist, ning juba 3—4 kuu pärast saavutasid ettevõtted sõjaeelse tootmistaseme. Nii näiteks hakkas Zaporozžest evakueeritud Engelsi-nimeline tehas kakskümmend päeva pärast seadmete saabumist uude asukohta andma toodangut ja ületas kiiresti sõjaeelse tootmistaseme suurelt. Ühe, Volga äärde evakueeritud iennukitehase kollektiiv vajas ainult viisteist päeva selleks, et teostada kõik vajalikud ehitus- ja monteerimistööd ning alustada tootmist.

Itta ümberpaigutatud tööstusettevõtete taastamist kergendas tunduval määral asjaolu, et tänu targale stalinlikule poliitikale oli idas sõjaeelsete viisaastakute jooksul loodud arenenud tööstus. Uuralis ja Siberis oli tugevasti arendatud ammendavaid tööstusharusid, seal oli avar energeetiline ja masinaehituslik baas, arenenud raudteevõrk jne. Sõda puhkes ajal, mil NSV Liidu idarajoonid olid uusehituse hoos, mille tagajärjel neis rajoonides oli suur arv lõpetamisel olevaid ehitusobjekte. Samuti kasutati tootmisvõimsuste reserve, mida leidis paljudes tehastes.

Tööstuse ümberpaigutamise hiiglasliku ülesande edukas lahendamine kujutab endast sotsialistliku plaanilise majandussüsteemi suurimat triumfi, nende määratu suurte eeliste, mis ta omab võrreldes kapitalistliku majandussüsteemiga, kõige

selgemat väljendust rasketes sõjalistes ja majanduslikes tingimustes.

Sõda kiskus töövõimelisest rahvastikust miljoneid tootlikust tööst eemale. Üheks tähtsamaks ülesandeks oli tööstusesse meie maa inimreservide kaasatõmbamine.

1942. aasta veebruaris teostas NSV Liidu Ülemnõukogu Presiidium linnade töövõimelise rahvastiku sõja ajaks mobiliseerimise tööle tootmises ja ehituses oma elukoha järgi.

Suurt soodsat mõju varustamisele tööliiskaadriga avaldasid vabriku- ja tööstuskoolid, mis organiseeriti seltsimees Stalini initsiatiivil juba enne sõda. Ainuüksi sõja kahe esimese aasta jooksul tuli tööstus- ja vabriku-tehasekoolidest tööstusesse ja transporti 1,3 miljonit noort töölisi.

Sõjaaja tingimused nõudsid samuti töödistsipliini edasist kõvendamist ja tööliste voolavuse likvideerimist. Sel eesmärgil kuulutas Ülemnõukogu Presiidium oma seadlusega «Sõjatööstuse ettevõtete tööliste ja teenistujate vastutavusest ettevõttest omavolilise lahkumise eest» 26. detsembrist 1941 kõik sõjatööstuse ettevõtete, samuti ka sõjatööstust koostööpartnerite põhimõttel teenindavate teiste tööstusharude ettevõtete tööliste ja teenistujad mobiliseerituks ja kuni sõja lõpuni kinnistatuks vabrikutesse ja tehastesse, kus nad töötavad.

Sõja esimese aasta jooksul olid tööstuse sõjaliseks tootmiseks ümberkorraldamise ülesanded põhiliselt lahendatud, evakueeritud tehased olid taastatud uutes asukohtades. Uued materjal-tehnilised ja tootmisseosed ettevõtete vahel muutusid keerulisemaks. Mõõdus esialgne uute tootmisalade ja uue tehnoloogia omandamise periood. Selleks ajaks olid lahendatud ka põhilised ülesanded tööjõuressursside ümberjaotamisel ja töödistsipliini tagamisel.

Toetudes bolševike partei ja Nõukogude valitsuse poolt organiseeritud ja suunatud sotsialistliku plaanimajanduse eelsetele demonstreeris kangelaslik nõukogude rahvas kogu maailmale seninähtamatut näidet majanduse kiirest ja täielikust sõja vajadusteks mobiliseerimisest.

Kui sõja esimesel aastal oli sõjalise toodangu tootmise suu- rendamise peamiseks vahendiks tootmisvõimsuste ümberlülitamine teistest tööstusharudest ning meie maal leiduvate tooraine- ja materjalivarude kasutamine, siis hiljem said NSV

Liidu sõjamajanduse edasise tõusu peamiseks vahendiks tema sisemised reservid: ettevõtte töö kvaliteedi parandamine, tööviljakuse kasv ja omahinna alandamine.

NSV Liidu sõjamajanduse katkematu tõusu tagamise eesmärgil arendati tööstuses hoogsalt võitlust kogu tootmiskultuuri tõstmise, tema sisemiste reservide maksimaalse kasutamise ja tootmise tehnoloogia ning organiseerimise pideva täiustamise eest. Kadude likvideerimine tootmise materiaalsete elementide kasutamisel, tööviljakuse tõstmine ja toodangu uute liikide tootmise omandamise kõrge tempo said tööstuse tähtsamaks sõjamajanduslikuks ülesandeks.

Võitluses kõigi tootmisreservide kõige täielikuma kasutamise eest omandas suure tähtsuse kogu tootmisprotsessi täpsuse ja kooskõlastatuse tagamine graafiku alusel. Sõja perioodil sai graafikujärgne töö ettevõtete valdava enamuse vanikumatuks seaduseks.

Laialdaselt arendati sõja-aastail nõukogude tööstuses võitlust tootmise ratsionaliseerimise, protsesside intensiivsuse tõstmise ja tehnoloogia täiustamise eest.

Masinaehitustehastes näiteks osutati suurt tähelepanu löikekiiruse suurendamisele, automaatide ja poolautomaatide laialdasemale kasutamisele ja metallitöötlemise kõige täiuslikumate meetodite rakendamisele.

Mustas metallurgias saavutati sõja-aastail silmapaistvaid tulemusi suurtes (185 tonni ja rohkem) martäänahjudes kõrgekvaliteediliste eriteraste markide tootmise omandamisel, kõrg- ja martäänahjude koormatuse suurendamisel, tootmistsükli lühendamisel (kiirsulatamised) ja seadmete kasutamise parandamisel. Keemia-, naftatöötlemis- ja teistes tehastes, kus on peamiselt tarvitusel tooraine töötlemise keemilised meetodid, viidi sõja-aastail läbi suur töö agregaatide töörežiimide intensiivsuse tõstmisel, seadmete koormatuse paremate koefitsientide saavutamisel jne.

Ulatuslikes mõõtmeis arendati sõjaperioodil võitlust kokkuhoiurežiimi eest. Eriti laialdaselt arenes materiaalsete kulu- tuste normide karm järgimine, tooraine ja pooltoodete töötlemise ratsionaalsete meetodite omandamine, kadude likvideerimine, toodangu praagi likvideerimine ja aseainete kasutamise süvendamine.

Suurt tähelepanu osutati sõja-aastail töödistsipliini kõvendamisele ja tööviljakuse tõstmisele.

Alates Suure Isamaasõja esimesist päevist hakkasid NSV Liidu töötajad töötama veel distsiplineeritumalt ja ennastsalgavamalt. Laialdaselt arenes üleliiduline sotsialistlik võistlus, mis oli sõjaperioodil nõukogude tööliste töö põhimeetodiks. Põhiline osa nõukogude töölistest täitis ja ületas süstemaatiliselt töönorme. 1944. aastal täitis 23% töölistest kaks ja rohkem normi, tööpingiehituses moodustas tööliste — kahe normi täitjate osatähtsus 25%, elektritööstuses — 23,3%, miinipildujavarustuse tööstuses — 21,5%, raskemasinaehituses — 17% jne.

Sotsialistlik võistlus avaldus sõjaperioodil kõige mitmesugusemates vormides: tööstuse stahhaanovlased teostasid tehnoloogia ulatuslikku ratsionaliseerimist ja täiustasid töö organiseerimist. Laialdaselt levisid rindebrigaadid kui ka kommunistlike noorte brigaadid, kes püüdsid toodangut suurendada vähima arvu töölistega.

Paljudes tehastes viidi läbi töö organiseerimise ühiskondlikud ülevaatused.

Laialdaselt arenes mitmel tööpingil töötamine reas tööstusharudes, eriti sõjatööstuses, masinaehituses ja tekstiiltööstuses.

Tööliskaadri kvalifikatsiooni tõstmise eesmärgil organiseeriti ettevõtetes laialdaselt tööliste tootmisalast väljaõpetamist: stahhaanovlikke koole, mitmesuguseid kursusi, meistrite koole, tootmiseminare jne. Esmakordselt tootmistööle asunud tööliste väljaõpetamise põhivormiks oli individuaalne väljaõpetamine, kusjuures algajad määrati vanade kogenud tööliste juurde.

Sotsialistliku võistluse laialdane arenemine, tehnika ja tootmise organiseerimise uusimate meetodite omandamine ning edusammud tööliste tootmisalases väljaõppes väljendusid tööviljakuse kasvus ja omahinna alanemises, eriti sõjatööstuse harudes. Ajavahemikul 1942. aasta maist kuni 1945. aasta maini kasvas tööviljakus keskmiselt kogu NSV Liidu tööstuse kohta rohkem kui 40%, seejuures lennukitööstuses tõusis tööviljakus 47%, tankitööstuses — 48%, laskemoonatööstuses — 54%, kergetööstuses — 55% jne.

Kokkuhoid võrreldava tööstustoodangu omahinna alandamisest sõja-aastail moodustas üle 50 miljardi rubla.

Üks tähtsamaid abinõusid tootmise suurendamiseks sõjaperioodil oli kapitaalne uusehitus.

Alates 1942. aastast kasvas tööstuses pidevalt kapitalimahutuste üldine ulatus ja sõja lõpuks-saavutas kapitaaltööde maht kogu Nõukogude Liidu kohta sõjaeelse taseme. Aastail 1942—1944 suurenes ehitatavate objektide hulk tunduvalt. Tööstuspanga andmeil finantseeriti tema poolt 1942. aastal 10 315 tööstuslikku uusehitust, 1943. aastal — 10 418 ja 1944. aastal — juba 20 647 objekti.

Vastavalt sõjamajanduse esmajärgulistele ülesannetele teostati tõsiseid muudatusi kapitalimahutuste struktuuris.

Eriti suur rahvamajanduslik tähtsus oli kapitaalhituse arendamisel mustas metallurgias, söetööstuses ja elektrienergeetikas.

Suure Isamaasõja perioodil arenes eriti tunduvalt uute võimsuste ehitamine ja tegevusse rakendamine just mustas metallurgias, söetööstuses ja elektrienergeetikas.

Sõja viimaseil aastail ületas võimsuste tegevusse rakendamine söetööstuses, mustas metallurgias ja elektriamaades neis harudes rahuajal tegevusse rakendatud võimsused.

Suurt tähelepanu osutati neil aastail kapitalimahutuste efektiivsuse tõstmisele. Materiaalsete ja inimressursside tähtsamatele käikulastavatele objektidele kontsentreerimise poliitika järjekindel teostamine, ehitustööde mehhaniseerimise kõrge tase ja tehastes ehitusdetailide valmistamise meetodi laialdane kasutamine, ehitus- ja montaažtöödel kiirmeetodite tarvitusele võtmine, real juhtudel lihtsustatud konstruktsioonide ja kergendatud konstruktsioonitüüpide rakendamine — kõik see tagas ehitustöö tähtaegade järsu lühenemise sõja-aastail.

Näiteks ehitati kõrgahje enne sõda 2—3 aastat. Nii ehitati Azovstali 1300 m³ mahuga kõrgahju nr. 3 enne sõda 2 aastat ja 4 kuud. Sõja ajal ehitati samasugune kõrgahi Magnitogorskis vähem kui 8 kuuga. Magnitogorski kombinaadis ehitati 1944. a. juulis eksploatatsiooni rakendatud seitsmes koksipatarei kiirvoolmeetoditega 3 korda kiiremini kui analoogiline patarei enne sõda. Valtsraami «450» ehitati enne sõda Makejevka tehases 1. aasta ja 8 kuud, kuid sõja ajal ehitati analoogiline valtsraam Kuznetski tehases 5 kuuga. Reas elektriamaades

viidi 1940.—1945. aastail suurte katelde montaaž lõpule 2—3 kuuga, kuna enne sõda võttis see töö aega kuni pool aastat jne. Enne sõda kulutati kaevanduste läbimiseks 2—2,5 aastat, sõja-aastail aga kulus selleks 1—1,5 aastat.

Ehitustööde tähtaegade lühendamise kui ka lõpetamata ehituse jääkide vähendamise tõttu saavutati sõja-aastail kapitalimahutuste kõrge efektiivsus.

Sõja-aastail rikastus nõukogude tööstus suure hulga uute tööstusettevõtetega — Altai traktoritehas, Amurstal, Tšeljabinski metallurgiatehas, alumiiniumitehas Stalinskis (Kuzbassis), 2 torutehast Uuralis, rida uusi kõrg- ja martäänahje, Tšeljabinski, Bezõmjannaja ja teised elektrijaamad, sajad uued kaevandused jne. Mustas metallurgias anti sõja ajal Nõukogude Liidu tagalarajoonides eksploatatsiooni 10 kõrgahju, 53 martäänahju ja 2 bessemeri konverterit, 18 valtsraami ja 12 koksipatareid.

Alates 1943. aastast said taastamistööd, mis hoogsalt arenesid varem okupeeritud rajoonides otsekohe pärast nende vabastamist, tööstusliku tootmise suurendamise tõsiseks allikaks.

Saksa hordide poolt purustatud tehaste, vabrikute ja kaevanduste taastamistöödel avaldasid Nõukogude Liidu töötajad erakordset töösangarlikkust. Mõned Stalini metallurgiatehase (Donbassis) teraseketjad-töölised ei lahkunud otsustaval perioodil, kui viidi lõpule martäänahju nr. 1 taastamine, mitmel päeval tsehhist. Mariupoli turbiinitehases taastati võimas mootor tööliste brigaadi poolt meister sm. Ossipenkoga eesotsas 4 kuuga, kuna plaani järgi oli selleks tööks ette nähtud 11 kuud. Frunze-nimelises tehases taastati kõrgahi 120 päeva varem antud tähtajast.

Taastamistööde käigus lahendasid töölised ja insenerid keerukaid tehnilisi ülesandeid. Näiteks pandi Mariupoli Kuibõševiniimelises toruterase tehases lühikese ajaga kokku ja lasti käiku 2200 kW võimsusega mootor, mis oli purustatud tükkideks ja näis kõlbavat ainult vanarauaks. Petrovski-nimelise metallurgiatehase töölised ja teenistujad panid raudtee ääres laialipillatud purunenud vedurite osadest kokku ja andsid eksploatatsiooni 6 vedurit. Plahvatuse tagajärjel aluselt nihkunud ja küljeli kaldunud hiiglaslik kõrgahi tehases «Azovstal» asetati paigale teda demonteerimata.

Saksa anastajate poolt laastati täielikult Moskva-lähedane bassein 1941. aasta detsembris. 8 kuu pärast saavutas bassein aga juba sõjaeelse söetoodangu taseme, ning 1945. aasta algul andis ta sütt üle kahe korra rohkem kui enne sõda.

1943. aasta septembris võideti kodumaale tagasi Donetsi söebassein. Nagu Moskva-lähedane söebassein, nii oli ka Donbass sakslaste poolt täielikult purustatud. Donbassi taastamine sai üheks meie maa tähtsamaks majanduslikuks ülesandeks.

Juba Donbassi vabastamise esimeseks aastapäevaks oli seal ekspluatatsiooni antud 752 kaevandust, neist 102 suurt. 1944. aastal kasvas söetoodang Donbassis 1943. aastaga võrreldes 5 korda, kuid 1945. aasta lõpuks andis Donbass meie maale juba poole sellest söekogusest, mida toodeti seal enne sõda.

Suuri edusamme saavutati lõuna- ja keskrajoonide musta metallurgia taastamisel. Ainult ühe, 1944. aastaga taastati Donbassis ja Dnepri ääres 11 kõrgahju, üle 40 martäänahju, 25 valtsraami ja üle 50 koksipatarei. Stalingradi kvaliteetmetallurgia tehases «Krasnõi Oktjabr» oli 1945. aasta alguseks tegevusse rakendatud 7 martäänahju, üks bluuming ja rida valtsraame. Kiires tempos taastusid metallurgia tootmisvõimsused keskrajoonis — Kossogorski, Novo-Tuula, Lipetski ja teised metallurgiatehased. 1945. aasta alguseks oli kõigi vabastatud rajoonide kohta taastatud sõjaeelsest võimsusest malmi alal 30%, terase alal 35%, valtsmetalli alal 46% ning koksi tootmise alal 40%.

Sõja lõpuks oli vabastatud rajoonides taastatud ka mõnedkümmend elektrijaamad, millel oli suur tähtsus kogu taastamistööde käigule. Taastamistööde läbiviimisel saavutasid suuri edusamme masinaehitajad. Kangelaslikus Leningradis taastati ja hakkasid andma toodangut juba enne sõja lõppu suured tehased «Elektrosila», «Bolševik», Ižorski tehas, «Krasnõi Putilovets», laevaehitustehased jne. Hakkas andma toodangut ka Stalingradi traktoritehas. Ukrainas taastati ja asus tegutsevate ettevõtete rivisse rida uusi masinaehitustehaseid.

Kokku suunati majanduse taastamiseks vabastatud rajoonidesse juba Isamaasõja perioodil umbes 75 miljardit rubla, millega taastati nende rajoonide põhifondidest umbes kolmandik.

Arendades võitlust kõigi tootmisreservide kasutamise, tootmise tehnilise täiustamise ja ratsionaliseerimise ning kõige kar-

mima kokkuhoiurežiimi eest, organiseerides suures ulatuses kapitaalset uusehitust ja majanduse taastamist vabastatud rajoonides, saavutasid partei ja valitsus nõukogude sõjamajanduse määratu suuri edusamme.

Eriti suured olid NSV Liidu idaossa ümberpaigutatud tööstuse saavutused sõja-aastail. Tööstuse ümberpaigutamise ja uusehituse hiiglasliku ulatuse tõttu NSV Liidu idarajoonides muutus otsustavalt meie tööstuse geograafia.

Kõige suuremas ulatuses toimus tootmisvõimsuste kasv Uuralis. Sõja-aastail lasti Uuralis käiku sadu NSV Liidu lõunaosast evakueeritud tehaseid ja vabrikuid, anti eksploatatsiooni suur hulk uusi objekte.

Tööstuse tunduvalt kasv toimus sõja-aastail Lääne-Siberis, Kasahstanis, Usbekistanis ja Volgamaa keskosas.

Meie tööstuse paiknemises sõja-aastail toimunud nihetel on määratu suur rahvamajanduslik tähtsus, mis ületab kaugelt sõjaperioodi piirid. Meie maa idarajoonides sõja-aastail teostatud tööstuse arendamine vastab täielikult partei direktiividele ja eriti ÜK(b)P XVIII kongressi otsusele tööstuse lähendamisest tooraineallikaile ja tarbimiskeskustele, tähtsamate NSV Liidu majandusrajoonide komplekssest arendamisest, idas ettevõtete-dublööride loomisest jne. Seega saavutati sõja-aastail tunduvalt edu meie maa territooriumil tootlike jõudude ühtlasema ja ratsionaalsema paigutamise alal.

Tööstuse arenemise üldised tulemused sõjaperioodil nähtuvad järgnevaist andmeist. 1945. aasta esimesel poolaastal andis NSV Liidu idarajoonide tööstus toodangut 2 korda rohkem kui 1941. aasta esimesel poolaastal, kusjuures sõjatööstuse toodang suurenes 5,6 korda. Tööstuslik tootmine Uuralis kasvas sõja-aastail 3,6 korda, Siberis — 2,8 korda ja Volgamaal — 3,4 korda.

Nõukogude rahva suured majanduslikud pingutused avalduisid kõige selgemalt sõjatööstuse edusammudes. Neil aastail tõusis lennukite tootmine NSV Liidus 4 korda, tankide — 7—8 korda, relvade — 6—7 korda ja laskemoona tootmine — 4 korda.

Aastail 1915—1917 moodustas Venemaa suurtööstuse kogutoodang 33 miljardit rubla (püsivhindades), aastail 1942—1944

NSV Liidus (peamiselt idarajoonides) aga 361 miljardit rubla, s. t. oli ligi 11 korda suurem.

Nõukogude valitsus ja kommunistlik partei oskasid õigesti kasutada stalinlike viisaastakute jooksul loodud materiaalseid võimalusi selleks, et luua kooskõlastatud ja kasvav sõjaline tootmine.

Kolme viimase sõja-aasta kestel NSV Liidu tööstus mitte ainult varustas rinnet suurtükkide, lennukite, tankide, laskemoona ja teiste sõjatehnika liikidega vajalikes kogustes, vaid ka akumulēeris vastavad reservid. Mis puutub meie relvastuse kvaliteeti, siis oli see kogu sõjaperioodil saksa omast kõrgem.

Sotsialistliku industrialiseerimise poliitika päästis Nõukogude Liidu orjastamisest ja hävingust. Nõukogude Liit saavutas vaenlase üle mitte ainult sõjalise, vaid ka majandusliku võidu. «Samuti kui,» ütles seltsimees Stalin, «Punaarmee saavutas fašistlike vägede üle kestvas ja raskes võitluses ühe sõjalise võidu teise järele, saavutasid nõukogude tagala töötajad oma kahevõitluses hitlerliku Saksamaa ja tema kaaslastega majandusliku võidu vaenlase üle.»

See on ümberlükkamatuks tõendiks sellest, et Nõukogude riigi majanduslik alus on võrreldamatult elujõulisem kui iga teise riigi majandus.

NSV LIIDU TÖÖSTUS SÕJAJÄRGSEL STALINLIKUL
VIISAASTAKUL

Viinud Suure Isamaasõja võidukalt lõpule, pöördus nõukogude rahvas tagasi rahulikule ülesehitustööle. Meie sotsialistliku kodumaa ette kerkisid sõjajärgse arenemise grandioossed ülesanded.

Nende ülesannete lahendamisel avalduvad uue jõuga nõukogude korra ja meie rahvamajanduse sotsialistliku süsteemi eelised.

USA-s vähenes tööstuslik tootmine pärast sõda tunduvalt. Kasvab massiline tööpuudus. Töötuid arvestatakse mõnele miljonile. Alaneb rakendatud tööliste palk. Pideva hindade tõstmise tulemusena, mida teostatakse kapitalistlike monopolide huvides, suurenes elatusmiinimum USA-s sõjaeelse tasemega võrreldes rohkem kui 1½ korda, mis toob endaga kaasa reaaltöötasu järsu languse. USA seisab sügava majanduskriisi eel. Inglismaal kriis juba läheneb. Suuri majanduslikke raskusi elab läbi Prantsusmaa. Samuti langeb pidevalt töötajate ostujõud Inglismaal ja Prantsusmaal, mille tagajärjel teravneb neis maades sisemine olukord.

Seega iseloomustab kapitalistlike maade sõjajärgset majandust tootmise vähenemine, tööpuuduse kasv ja töötavate masinate elutaseme langus.

Hoopis teisiti areneb sõjajärgne majanduslik elu kapitalismi parandamatutest haigustest — kriisidest ja tööpuudusest — vabas Nõukogude Liidus.

Sotsialistlik plaaniline majandussüsteem avab Nõukogude Liidu töötajatele ammutamatud võimalused sõja poolt löödud

haavade kiireimaks ravimiseks ja rahvamajanduse katkema-
tuks tõusuks.

Oma ajaloolises kõnes 9. veebruaril 1946 avas seltsimees Stalin nõukogude rahvale NSV Liidu rahvamajanduse uue võimsa tõusu suurepäraseid perspektiivid.

Samas kõnes märkis seltsimees Stalin, et Nõukogude Liit peab mõne lähima viisaastaku jooksul tööstusliku tootmise um-
bes kolmekordistama, võrreldes sõjaeelse tasemega.

Seltsimees Stalin püstitas ülesande viia meie maal aastane malmitoodang 50 milj. tonnile, terasetoodang 60 milj. ton-
nile 15 milj. tonni malmi ja 18,3 milj. tonni terase vastu 1940.
aastal. See tähendab, et malmi- ja terasetoodang peab suure-
nema 3—3,5 korda.

Sõetoodang peab kasvama 166 milj. tonnilt 1940. aastal 500
milj. tonnini, s. t. 3 korda, naftatoodang — vastavalt 31 milj.
tonnilt 60 milj. tonnini, s. t. 2 korda.

On selge, et tootmise selline suurenemine ei ole teostatav
ühe viisaastakuga. «Selleks kulub,» ütles seltsimees Stalin, «vis-
tisti kolm uut viisaastakut, kui mitte rohkem. Kuid seda võib
teha, ja me peame seda tegema.»¹

Seltsimees Stalini poolt märgitud grandioosete ülesannete
täitmine moodustab kogu Nõukogude riigi sõjajärgse majandusliku
ülesehitustöö peamise sisu, mis on suunatud NSV Liidu
majandusliku põhiülesande lahendamisele ja meie maa järk-
järgulisele üleminekule sotsialismilt kommunismile.

Seltsimees Stalini poolt püstitatud ülesannete lahendamisel
tuleb juba esimesel sõjajärgsel viisaastakul teostada tõsine
samm edasi.

Sõja-aastail tekitasid fašistlikud okupandid meie kodumaale
tohutuid purustusi, mille taolisi ei tundnud ükski maa maailmas.

Sõja, vaenlase poolt tekitatud kolossaalsete purustuste ja
miljonite inimeste tootmistegevusest eemalekiskumise tagajär-
jel oli tööstuse, samuti kui kogu NSV Liidu rahvamajanduse
käsutuses sõja lõpuks tunduvalt väiksem tootmisaparaat ja ta
andis vähem toodangut kui 1940. aastal. Selle tagajärjel alanes
rahva materiaalne elutase.

¹ J. Stalin, Moskva linna Stalini valimisringkonna valijate valimiseel-
koosolekul peetud kõned, lk. 21.

Sõjajärgse viisaastaku majanduslikuks ja poliitiliseks põhiülesandeks on majanduse taastamine kannatada saanud rajoonides, taastamine ja seejärel ka meie maa tööstuse ja põllumajanduse sõjaeelse tootmistaseme ületamine tunduvas ulatuses.

Vaatamata vaenlase poolt teostatud tohututele purustustele taastatakse NSV Liidu tööstus pärast Suurt Isamaasõda märksa kiiremini kui rahvamajanduse taastamisperioodil pärast Esimest Maailmasõda, sõjalist interventsiooni ja kodusõda.

Saavutanud sõjaeelse arenemistaseme, jätkab NSV Liidu tööstus arenemist eriti kiires tempos, mille tulemusena moodustab 1950. aastal tema kogutoodang 205 miljardit rubla (1926./27. a. hindades), mis ületab ligi poolteist korda (48%) sõjaeelse taseme.

NSV Liidu tööstuse üldises tõus on suur osa tööstuse kiireimal taastamisel vabastatud rajoonides, mis on uue viisaastaku üheks tähtsamaks majanduslikuks ülesandeks. Tööstuslik tootmine peab neis rajoonides kasvama uue viisaastaku jooksul 3,9 korda, mille tagajärjel ületatakse viisaastaku lõpuks neis rajoonides tööstuse sõjaeelne tase 15% võrra.

Et saavutada viie aasta plaaniga projekteeritud tootmistase, peab sotsialistlik tööstus suurendama aastast toodangut keskmiselt 15,6 miljardi rubla võrra.

Sellist absoluutset juurdekasvu NSV Liidu tööstuses seni ei esinenud. Aasta keskmine tööstustoodangu juurdekasv moodustas taastamisperioodil aastail 1921—1926 2 miljardit rubla, esimese viisaastaku perioodil — 5,5 miljardit rubla, teisel viisaastakul — 10,4 miljardit rubla, kolmanda viisaastaku esimesel kolmel aastal — 14,3 miljardit rubla.

Juhtiv osa uue stalinliku viisaastaku lahendamisel kuulub tootmisvahendite tootmisele. Et taastada sadu linnu ja tuhandeid tehaseid ning vabrikuid, anda rahvamajandusele küllaldaselt määralt kütet, anda transpordile vajalikul hulgal veerevat koosseisu ja rööpaid, varustada põllumajandust mitmesuguste masinate ja riistadega ning keemiliste väetistega ja tunduvalt laiendada kerge- ja toiduainetetööstuse tootmisvõimsusi, on vältimatu rasketööstuse kiirendatud tõusutempo, millega tagatakse põhi- ja käibefondide taastootmine kõigis rahvamajanduse harudes.

Seadused uuest viie aasta plaanist on kirjutatud: «Kindlustada esimeses järjekorras rasketööstuse ja raudteetranspordi taastamine ja arendamine, milleta on võimatu NSV Liidu kogu rahvamajanduse kiire ja edukas taastamine ja arendamine.»

Rasketööstus peab kõigepealt looma kindla metallurgilise ja energeetilise baasi kogu rahvamajanduse arendamiseks. Lõunametallurgia taastamisel on musta metallurgia arenemisele uuel viisaastakul määratu suur tähtsus. Uue viisaastaku lõpuks ületatakse 1940. aasta tase kogu musta metallurgia kohta 35%: 1950. aastal saab Nõukogude Liit 19,5 milj. tonni malmi, 25,4 milj. tonni terast ja 17,8 milj. tonni valtsmetalli.

Samuti asetab uus viie aasta plaan suured ülesanded värvilisele metallurgiale. Viisaastaku jooksul peab suurenema vase toodang 1,6 korda, alumiiniumi — 2 korda, magneesiumi — 2,7 korda, nikli — 1,9 korda, tina — 2,6 korda, tsingi — 2,5 korda jne.

Söetoodang peab moodustama 1950. aastal 250 milj. tonni, mis ületab 51%-ga 1940. aasta taseme. Seega on uuel viisaastakul söe tootmise kasv ette nähtud veidi kõrgemas tempos kui kogu tööstusele ja ka transpordile. See soodustab rahvamajanduse söega varustamise paranemist.

Suur osa söetööstuse tõusus on Donbassi taastamisel, mis tuleb lõpule viia 1949. aastal. 1950. aastal toodab Donbass juba 88 milj. tonni sütt 85,5 milj. tonni vastu 1940. aastal. Kiires tempos arenevad uuel viisaastakul ka ida söebasseinid.

Naftatööstuses tuleb sõjajärgne tootmise ja töötlemise tase saavutada 1949. aastal, selleks et järgneval aastal saada juba 35,4 milj. tonni naftat 1940. aastal toodetud 31 milj. tonni vastu.

NSV Liidu rahvamajanduse kiire tõusu ülesanne nõuab tema energeetilise baasi kiirendatud laiendamist. Vastavalt sellele peab 1950. aastal elektrienergia toodang olema viidud 82 miljardi kilovatt-tunnile, mis ületab sõjajärgse taseme 70%.

Elektrienergia tootmise kasvu kiirem tempo, võrreldes tempoga, mis on määratud rahvamajandusele tervikuna, võimaldab vabaneda pingelisusest energiabilansis, mis esineb praegu üksikutes rajoonides, lubab laialdaselt kasutada elektrienergiat

rahvamajanduse kõigis sfäärides ja tagab rahvamajanduse varustamise kõrgekvaliteedilise elektrienergiaga.

Uus viie aasta plaan näeb ette põhifondide laiendatud taastootmise kiire tempo kõigis rahvamajanduse harudes.

Juba enne Suurt Isamaasõda oli masinaehituse osatähtsus üldises tööstustoodangus NSV Liidus kõrgem kui igal teisel maal. Uue stalinliku viisaastaku jooksul toimub NSV Liidu tööstuses masinaehituse osatähtsuse edasine tõus, mis iseloomustab selle tempo kõrgust, millega toimub NSV Liidus põhifondide kõige aktiivsema osa — seadmete — uuendamise protsess. Viisaastaku lõpuks saavutab metallilõikamispinkide park NSV Liidu rahvamajanduses 1,3 milj., mis umbkaudu 30% võrra ületab tööpinkide pargi USA-s 1940. aastal.

1950. aastal peab vedurite tootmine ületama sõjaeelse taseme 2,4 korda, vagunite tootmine — 2,9 korda, autode tootmine — 3,4 korda, traktorite tootmine — 3,6 korda ja tekstiilmasinatootmine — 4 korda.

Suured ülesanded asetati uuel stalinlikul viisaastakul keemiatööstusele. Üha enam kasvab tema mõju kogu rahvamajanduse tõusule ja tema tehniline progress kasvab pidevalt. 1950. aastal peab keemiatööstuse sõjaeelne tase ületatama 1,5 korda. Eriti suurt tähelepanu on uues viie aasta plaanis osutatud mineraalväetiste tootmise arendamisele, mis on vahetult seotud põllumajanduses viljakuse ulatusliku tõstmise ülesandega.

Üheks tähtsamaks eelduseks viie aasta plaaniga projekteeritud kapitaalehituse teostamiseks on ehitusmaterjalide tööstuse kõige kiirem tõus. 1950. a. saab Nõukogude Liit 10,5 milj. tonni tsementi, mis tähendab 1940. aasta vastu 1,8-kordset kasvu, asbest-tsement katteplaatide tootmine suureneb 2 korda, akna klaasi — 1,8 korda jne. Plaanis ettenähtud ehitusmaterjalide tööstuse arenemine loob kindla materiaalse aluse kapitaal-ehituse plaanile

Rasketööstuse kiire tõus võimaldab järsult suurendada kõigi rahvamajandusharude materjal-tehnilist varustamist. Suure Isamaasõja aastail ei suutnud rasketööstus, olles tunduvas osas ümberlülitatud rinde varustamisele, tagada põhi- ja käibefondide normaalset taastootmist kerge- ja toiduainetetööstuses, transpordis ja põllumajanduses. Praegu on NSV Liidu ras-

ketööstusel võimalik pidevalt suurendada seadmete ja toorainete andmist kõigile rahvamajandusharudele ja sellega tunduvalt ületada rahvamajanduse sõjaeelne materjal-tehnilise varustamise ulatus. Seega suurendatakse ja kõvendatakse raske-tööstuse tootmistehnilisi seoseid ülejäänud rahvamajandusharudega.

Raudteetransport saab uue viisaastaku jooksul 7585 vedurit ja 472 500 kaubavagunit (ümberarvestatuna kaheteljelistele) teisel viisaastakul saadud 5960 veduri ja 255 000 kaubavaguni (ümberarvestatuna kaheteljelistele) vastu.

NSV Liidu põllumajandus saab uuel viisaastakul 720 000 traktorit (ümberarvestatuna 15-hobujõulistele) ja 4,5 miljardi rubla eest põllutöömagineid, kuna ta teisel viisaastakul sai 512 000 traktorit ja põllumajanduslikke masinaid 1,9 miljardi rubla eest. Mineraalväetisi sai põllumajandus teisel viisaastakul 8,7 milj. tonni, kuid 1946.—1950. aastail saab ta neid umbes 17 milj. tonni.

Uue stalinliku viie aasta plaani üheks tähtsamaks ülesandeks on NSV Liidu töötajate materiaalse ja elutarbelise olukorra otsustav parandamine. Põllumajanduse kiirendatud tõusu kõrval on selleks vajalik tarbimisvahendeid tootvate tööstusharude taastamine ja edasiarendamine.

Esimesel sõjajärgsel viisaastakul arenevad tarbimisvahendeid tootvad tööstusharud (rühm B) väga kiires tempos, — aastas keskmiselt 17%, mille tagajärjel saavutatakse nende tööstusharude rohkem kui 2-kordne kasv viisaastaku jooksul.

Tähtsale kohale tarbimisvahendite tootmise arenemisel peab uuel viisaastakul asuma kohalik riiklik ja kooperatiivne tööstus. Sõjaperioodil kasutati tunduvalt osa selle tööstuse võimsustest sõjalise tähtsusega toodangu tootmiseks. Sõja lõppedes vabastati kohalik riiklik ja kooperatiivne tööstus neist tellimistest ja ta asus jälle laiatarbekaupade ja kohalike ehitusmaterjalide tootmisele. 1950. aastaks peab kohalik tööstus ja töonduslik kooperatsioon 1940. aastaga võrreldes suurendama mõõbli tootmist 30%, trikotaažtoodete tootmist — 25—30%, telliste tootmist — üle 2 korra jne.

Peale tootmismahu suure tõusu on kogu tööstuse, sealhulgas ka tarbimisvahendeid tootva tööstuse, tähtsamaks ülesandeks sortimendi laiendamine ja väljastatava toodangu kvaliteedi pa-

randamine. Eriti otsustavalt tuleb parandada kangaste, õmblus- ja trikotaažtoodete, jalanõude jne. sortimenti.

Viie aasta plaaniga ettenähtud tööstusliku tootmise kasvu teostamise vajalikuks eelduseks on ulatuslike ehitustööde läbi viimine.

Viisaastaku jooksul on vaja mitte ainult korvata kahjud, mis tekitati maa põhifondidele sõja tagajärjel, vaid ka edasiselt suurendada tootmisvõimsusi kõigis majandusharudes.

Taastatava ehituse ja uusehituse laialdane arendamine on peamiseks eelduseks rahvamajanduse edasisele tõusule sõja järgse viisaastaku perioodil.

Viie aasta plaanis on ette nähtud tsentraliseeritud kapitalimahutusi NSV Liidu rahvamajandusse aastail 1946—1950 250,3 miljardit rubla.

Peamine osa kapitalimahutustest suunatakse NSV Liidu tööstusliku võimsuse edasiseks kõvendamiseks. Aastail 1946—1950 teostatakse tööstuses kapitaaltöid 157,5 miljardi rubla eest (1945. aasta eelarvelistes hindades). See tähendab, et kapitalimahutused tööstusesse uuel stalinlikul viisaastakul ületavad ligikaudu 1,5—2 korda esimesel ja teisel viisaastakul teostatud kapitalimahutused kokku.

Sõjajärgse viisaastaku kestel taastatakse ja ehitatakse 5900 tööstusettevõtet, mis on 1400 ettevõtte võrra rohkem tehaste ja vabrikute arvust, mis lasti käiku teisel viisaastakul. Selle tulemusena ulatuvad 1950. aastal NSV Liidu rahvamajanduse põhifondid 1130 miljardi rublani ja ületavad 8% võrra sõjaeelse taseme.

Tootmisvõimsuste suur juurdekasv toimub kõigis tööstusharudes. Näiteks rakendatakse mustas metallurgias tegevusse 45 taastatud ja uuesti ehitatud kõrgahju, 180 martään- ja elektriahju, 104 valtsraami, 63 koksipatareid. See tähendab, et ainult ühel viisaastakul luuakse meie maal uusi võimsusi metalli sulatamiseks ja valtsimiseks, mis 3—4 korda ületavad tsari-Venemaal paljude kümnete aastatega loodud võimsused.

Sõetööstuses on tähtsamaks ülesandeks Donbassi taastamine, mis tuleb lõpetada 1949. aastal. Selleks taastatakse 182 vana söekaevandust ja ehitatakse 60 uut kaevandust.

Donbassi taastamisega seotud tööde mahust annavad selge ettekujutuse järgmised andmed: et taastada Donetsi kaevan-

dusi on vaja nendest välja pumbata 650 milj. m³ vett, s. t. niipalju vett nagu on 70 km² pinnaga ja 10 meetri sügavuses järves. Ummistunud kaevandusalade taastamistööga võib ehitada ja kindlustada tunneli pikkusega Moskvast Pariisi. Elurajadest, mis on vaja taastada Donbassis, võib moodustada suure 700 000—800 000 elanikuga linna.

Sellise gigantse ulatusega taastamistööd pole seni teostanud ükski maa maailmas. Sakslaste poolt Esimeses Maailmasõjas purustatud Prantsuse söebasseinide — Põhja ja Pas de Calais taastamiseks oli vaja 5—6 aastat, kuigi purustused neis basseinides olid viis korda väiksemad kui Donbassis.

Laialdast ehitustööd arendatakse ka ülejäänud NSV Liidu söerajoonides, mille tagajärjel viisaastaku jooksul lastakse söetööstuses käiku kaevandusi üldvõimsusega 183 milj. tonni.

Elektrifitseerimise alal teostatakse taastamis- ja ehitustööd sellises tempos ja sellistes mõõtmetes, et elektrijaamade tootmisvõimsuste kasv jõuab ette võimsuste kasvust teistes rahvamajandusharudes. Kokku rakendatakse viisaastakul elektrijaamadest võimsusi 11,7 milj. kW, mille tulemusena elektrijaamade installeeritud võimsus saavutab 1950. aastal 22,4 milj. kW, s. t. kahekordistub.

Masinaehituses rakendatakse stalinlikul viisaastakul tegevusse kümned taastatud ja uuesti ehitatud tehased.

Kapitaalehituse ja põhifondide suurendamise hiiglaslik programm teostatakse ka tarbimisvahendeid tootvais tööstusharudes. Viisaastakul rakendatakse tegevusse puuvillakombinaadid Taškendis, Stalinabadis, Ferghanas, Novosibirskis, Astrahanis ja Gruusia NSV-s. Uued puuvillavabrikud alustavad tööd Ufas, Tšeljabinskis, Altai kraisis ja Põhja-Kasahstanis. Taastatakse ja ehitatakse 13 kunstiidi- ja kiuvabrikut, rida jalanõude ja sukavabrikuid jt. Ehitatakse kümned ja taastatakse sajad tehased toiduainetetööstuses.

Koos kapitaalse uus- ja taastamisehitusega kerkib tootmise võimsa tõusu tähtsama tingimusena esile kiire tehniline progress kõigis rahvamajandusharudes.

Seltsimees Stalin püstitas oma ajaloolises kõnes 9. veebruaril 1946 ülesande lähimal ajal mitte ainult järele jõuda teaduse saavutustele väljaspool meie maa piire, vaid ka nendest ette

jõuda. Vastavalt sellele direktiivile kohustab viie aasta plaani seadus: «tagada edasine tehniline progress NSV Liidu rahvamajanduse kõigis harudes».

Ulatuslikku tähelepanu osutatakse sõjajärgsel viisaastakul tootmise, eriti aga tööjõumahukate protsesside mehhaniseerimise küsimustele.

Mustas metallurgias leiab edasist rakendamist tööjõumahukate protsesside mehhaniseerimine mitte ainult kõrgahju-, märtäänahju- ja valtsimistsehhides, vaid ka kõigis abitsehhides — maagi-, söe- ja koksiladudes ning transporditsehhides.

Sõetööstuses tuleb komplekselt mehhaniseerida kõik protsessid. Sel alal projekteeritud tempot iseloomustab asjaolu, et viisaastaku jooksul kasvab mehhanismide park sõetööstuses 3—4 korda, võrreldes sõjaeelse tasemega. Sõe kaevandamise kompleksne mehhaniseerimine loob kõik vajalikud eeldused pidevaks söe kaevandamise protsessiks ja muudab otsustavalt kaevanduste kogu tootmise ilmet.

Ehitusmaterjalide tööstuses ja eriti — tsemenditööstuses on veel paljud tööjõumahukad protsessid mehhaniseerimata. Tõsist abi nende protsesside mehhaniseerimisel osutab elektriikkavaatorite, suurte isetühjendavate vagonettide, greifer-kraanade jne. tarvitusele võtmine.

Üheks kõige tööjõumahukamaks ja puudulikult mehhaniseeritud rahvamajandusharuks on seni metsatööstus. Viie aasta plaani seadus kohustab: «Muuta metsatööd ja metsamaterjalide vedu tööstusharust, kus on ülekaalus käsitsi töö, arenenud mehhaniseeritud tööstuseks alatise kvalifitseeritud töölistkaadriga. Viisaastaku lõpuks peab olema metsamaterjalide väljaveo mehhaniseerimine viidud 55%-ni üldisest tööde mahust, metsatööde ja metsamaterjalide juurdeveo mehhaniseerimine 75%-ni.»

Masinaehituses arenevad laialdaselt sellised progressiivsed tootmismeetodid nagu kiirfreesimine, -puurimine ja -teritamine, survevalu ja kokillvalu (metallvormidesse valamine), automaatkeevitus, metalli karastamine suuresagedusvooluga jne.

Naftatööstuse töötajad peavad igati arendama puurimise kiirmeetodeid, eriti turbiinpuurimist. Elektrijaamades tuleb rakendada seadmete uusimaid tüüpe, mis kasutavad kõrge survega ja kõrgetemperatuurilist auru.

Uuel viisaastakul levib laialdaselt tootmisprotsesside automatiseerimine. Näiteks on mustas metallurgias ette nähtud jätkata põhiliste agregaatide varustamist juhtimise automatiseerimise aparatuuriga. Tehnoloogiliste protsesside kontrolli ja juhtimise automatiseerimine toimub samuti värvilise metallurgia rikastamisvabrikutes ja -tehistes.

Eriti laialdaselt areneb automatiseerimine elektriijaamades, elektrivõrkudes ja eriti hüdroelektriijaamades, kus esimeses järjekorras tuleb lõpule viia töö täielik automatiseerimine. Masinaehitustehistes on uuel viisaastakul ette nähtud mitte ainult üksikute automaatide ja poolautomaatide, vaid ka tööpinkide automaatliinide laialdane rakendamine.

Tehnoloogiliste protsesside ja tootmise kulgemise kontrolli automatiseerimist arendatakse samuti keemiatööstuses, tselluloosi- ja paberitööstuses, kudumistööstuses, jalanõudetööstuses ja reas toiduainetetööstuse harudes.

Tootmise laialdases automatiseerimises ilmnevad selgesti kommunismi perioodile omase uue tehnika jooned. Tootmise automatiseerimise arenemine tagab maksimaalsel määral ühiskondliku tööviljakuse kasvu.

Suur samm edasi teostatakse uuel viisaastakul ka tootmise elektrifitseerimise alal. Elektrienergeetilise baasi arenemise kõrge tempo uuel viisaastakul võimaldab elektrienergia veel järjekindlamat ja sügavamalt rakendamist tootmisprotsessidesse.

Tööstuses leiab laialdast kasutamist individuaalne automatiseeritud elektriagam. Samaaegselt teostatakse üleminekut elektriagamite süsteemile, mis on orgaaniliselt seotud masinate täidesaatvate mehhanismidega. Nii näiteks varustatakse moodsad mitme teraga metallilõikamispingid mitme mootoriga. Samuti saavad kiired paberivalmistamise masinad mitmemootorilised ajamid.

Uuel viisaastakul laiendatakse tunduvalt elektrienergia kasutamist tehnoloogilistes protsessides (elektriline sulatamine, elektrolüüs, elektrikeyvitus).

Keemia rakendamise alal on tehnilise progressi tähtsamaks suunaks tehnoloogiliste protsesside intensiivistamine. Selle tagajärjel toimub nende protsesside kiirenemine, tõuseb agregaatide jõudlus ja väheneb tootmise tööjõumahukus.

Intensiivistamise üheks meetodiks on hapnikurikka õhu puhumise kasutamine. Uuel viisaastakul leiab hapnikurikka õhu puhumine kasutamist mustas metallurgias, samuti ka koksi gasifitseerimisel, lämmastik- ja väävelhappe tootmisel ja teistel tootmisaladel.

Suuresti areneb uuel viisaastakul kombinatsioon, mis toetub tooraine komplekssele ja igakülgsele kasutamisele. Veel sügavamalt ja mitmekülgselt teostatakse musta metallurgia kombinatsioon koksikeemiatööstusega, teiste keemiliste tootmisaladega ja ehitusmaterjalide tööstusega. Suur tulevik on kombinatsioonil, mis toetub söetööstuse ja tselluloosi- ning paberitootmise jäätmete kompleksel töötlemisel.

Tösisist tähelepanu tuleb meie majandus- ja parteiorganisatsioonidel osutada uute tööstusharude loomisele. Käesoleval viisaastakul areneb tugevasti gaasitööstus, rida uusi orgaanilise sünteesi tööstusharusid, piirituse ja sünteetilise kautšuki tootmine mittetoiduaineist ning kunstiidi- ja stapelkiutööstus.

Koos nende, praegu juba selgelt määratavate tehnilise progressi suundadega peavad meie teadusalased töötajad ja inseneritehniline kaader laialdaselt tegelema tehnika arendamise uute teede leiutamiseega.

Nii tuleb eelseisvail aastail tösisist tähelepanu osutada reaktiivtehnika arendamisele, millele pani aluse geniaalne vene õpetlane Tsiolkovski. Reaktiivmootorite loomine ja kasutamine rahvamajanduses avab võimalused uute, ülisuurte kiiruste ja võimsuste saavutamiseks.

Määratu suur tähtsus on kõrgepingelise alalisvoolu ülekandmisel suurtele kaugustele, 1000 km ja rohkem, kuna praegu kantakse sellist elektrienergiat üle maksimaalselt 400 kilomeetritele.

Laialdaselt peab arenema aatomi siseenergia ja selle rahulikeks eesmärkideks kasutamise võimaluste uurimine. Aatomienergia tööstusliku kasutamise omandamine rahulikeks eesmärkideks tähendab üleminekut materiaalse tootmise arenmise uude epohhi.

Tootmisalane tehniline progress uuel viisaastakul on üheks tähtsamaks eelduseks tööstuse töö kvaliteedi näitajate parandamisel.

Uuel viisaastakul peab töövilkajus tõusma tööstuses 36% ja

ehitustöödel 40%, võrreldes 1940. aasta tasemega. Seega on töövilkakuse kasv uuel viisaastakul tähtsaim tegur plaanitud toodangu juurdekasvu saavutamisel.

Tehnika kasvu ja tootmise organiseerimise parandamise kõrval on töövilkakuse kasvu põhilisteks eeldusteks töödistsipliini edasine kõvendamine ja pidev võitlus tooraine, seadmete ning kütteainete ökonoomsema kasutamise eest. Tähtis osa on samuti kvalifikatsiooni tõstmise ja kvalifitseeritud kaadri ettevalmistamise tööl.

Üheks tõsisemaks hoovaks töövilkakuse tõstmisel on töötasu õige organiseerimine. Uues viie aasta plaanis nähakse ette töötajate isikliku materiaalse huvitatuse kõvendamine oma töötulemustest. See saavutatakse, esiteks, tööliste töö tasumise tükitöö- ja progressiivse tükitöö süsteemide osatähtsuse edasise tõstmisega, ning teiseks, samade töötasusüsteemide parandamisega.

Sotsialistlik võistlus on töövilkakuse tõusu ja sotsialistliku laiendatud taastootmise kiirendatud tempode võimsamaks allikaks sotsialistliku ülesehitustöö kõigil etappidel. Uuel stalinlikul viisaastakul levib sotsialistlik võistlus veel laialdasemalt ja on aluseks töövilkakuse pidevale kasvule.

Tehnika ja tootmise organiseerimise paranemise kui ka töövilkakuse tõusu tõttu alaneb uuel viisaastakul omahind tunduvalt. Viisaastaku jooksul peab tööstusliku toodangu omahind alanema 1945. aasta tasemega võrreldes 17% toodangu kvaliteedi samaaegse tõusuga. Ehitustööde maksumust alandatakse 12%. Kokkuhoiu üldsumma tootmiskulude alandamisest NSV Liidu rahvamajanduses peab moodustama viie aasta jooksul ligi 160 miljardi rubla suuruse kolossaalse summa.

Seltsimees Stalini esinemine 9. veebruaril 1946 ja NSV Liidu Ülemnõukogu poolt vastuvõetud uus viie aasta plaani seadus kutsusid NSV Liidu töötajates esile tootmisaktiivsuse uue võimsa tõusu.

NSV Liidu tööstuse kõigis harudes on märgata mitte ainult üksikute tööliste, brigaadide, jaoskondade ja tsehhide, vaid terete tehaste kollektiivide tootmisalaseid edusamme.

Mustas metallurgias arenes laialdaselt võistlus kõrg- ja mar-täänahjude kasutamise koefitsiendi parandamise, valtsmetalli sortimendi laiendamise ja tema kvaliteedi parandamise ning töövilkakuse tõstmise ja metalli omahinna alandamise eest.

Söetööstuses laieneb kaevurite Lunitševi ja Boriskini initsiatiivil algatatud liikumine ettevalmistus- ja taastamistöõde kiirendatud tempo eest.

Tekstiiltööstuses areneb võitlus tööviljakuse tõstmise ja mitmel teljel töötamise kogemuste omandamise eest.

Üleliidulise sotsialistliku võistluse võimas hoog ja bolševike partei ning Nõukogude valitsuse poolt teostatav kolossaalne organisatsiooniline töö kannavad suurepäraselt vilja — nõukogude Liidu rahvamajandus kasvab kindlalt.

Sõjajärgse stalinliku viisaastaku esimene aasta oli sotsialistliku tööstuse uute edusammude aastaks.

Vastavalt viie aasta plaani seadusele viidi 1946. aastal põhiliselt lõpule tööstuse sõjajärgne ümberkorraldamine. See tähendab, et enamik ettevõtteid lülitus ümber rahuaegsele tootmisele ja alustas rahuaegse tähtsusega toodangu väljalaskmist.

Selle tulemusena suurenes tööstuslik tootmine 1946. aastal 1945. aastaga võrreldes kõigis tööstusharudes. Malmi tootmine kasvas 1946. aastal 12%, terase tootmine — 9%, valtsmetalli tootmine — 13%, söetoodang — 10% ja elektrienergia toodang — 10%.

Suuri edusamme saavutasid 1946. aastal nõukogude masinaehitajad, kes suurendasid magistraalvedurite tootmist 30 ja kaubavagunite tootmist 29 korda, veoautode toodangut — 38%, kergesõiduautode — 26%, tööpinkide — 34%, traktorite — 72%, kombainide — 4,5 korda ja rehepeksumasinat tootmist 3,8 korda. Samuti suurenes 1946. aastal tunduvalt kangaste, jalanõude, sukkade, liha-, või- ja kalatoodang.

Kogu NSV Liidu tööstuse kohta tervikuna kasvas tsiviiltoodangu kogutoodang 1946. aastal 1945. aastaga võrreldes 20%.

See toodangu tunduv juurdekasv oli võimalik uue viisaastaku esimesel aastal kapitaalehituse alal saavutatud edusammude tõttu. 1946. aastal ehitati, taastati ja lasti käiku umbes 800 riiklikku ettevõtet; nende objektide hulgas oli 6 kõrgahju, 18 märtäänahju, 10 valtsraami, 36 suurt kaevandust jne.

Laialdased taastamistöõd olid tähtsaks teguriks tööstusliku toodangu kasvus. Edukalt taastatakse tootmist okupatsiooni all kannatada saanud rajoonides. Tööstuslik toodang neis rajoonides kasvas 1946. aastal 28%, võrreldes 1945. aastaga.

NSV Liidu Ministrite Nõukogu poolt vastuvõetud 1947. aasta

rahvamajanduse plaanis oli ette nähtud NSV Liidu rahvamajanduse uus järsk tõus. 1947. aasta plaan mobiliseeris nõukogude töölisi uutele töökangelastegadele.

1947. aasta möödus Suure Sotsialistliku Revolutsiooni auks peetud üleliidulise sotsialistliku võistluse tähe all. Tehaste, vabrikute ja kaevanduste kollektiivid võtsid endile kohustuse täita aastaplaan ennetähtaegselt, täita Suure Oktoobri päevaks kogu aastaplaan.

Elustav nõukogude patriotism, nõukogude rahva moraalne ja poliitiline ühtsus, oma kohustuste sügav tunnetamine kodumaa ja oma riigi vastu ning töölisklassi kultuuriliste ja tehniliste teadmiste arenemine leiavad oma uue kujuka väljenduse üldrahvalikus sotsialistlikus võistluses ja stahhaanovliku liikumise arenemises sõjajärgsel viisaastakul.

Uue viisaastaku esimesel kahel aastal kasvas uus põlv stahhaanovlasi. Kogu meie maale on tuntud soonimismasina masinist Gerassim Zaporožets, kes saavutas soonimismasinal erakordselt kõrge söetoodangu; Mariupoli terasekeetja Mihhail Kutšerin, kiirsulatamise silmapaistev meister; Gorki autotehase esimese järgu sepp Elizar Kuratov, kes ületas suuresti ameerika kõige kõrgemad tööviljakuse normid; Orehhovo-Zujevo puuvillakombinaadi kangur Marie Volkova, kes tunduvalt tõstis tema poolt teenindatavate telgede arvu; Moskva jalanõudevabriku «Parižskaja Kommuna» juurdelõikaja Vassili Matrossov, kes algatas stahhaanovlike töömeetodite levitamise tsehhiplaanide väljatöötamise; Moskva lihvpinkide tehase treial Pavel Bõkov, detailide töötlemise tehnoloogia ratsionaliseerimise teerajaja, kes saavutas tööpinkide kõrge tootlikkuse, ja teised.

Suurde sotsialistlikku võistlusesse lülitusid ka insener-tehnilised töötajad. Tšeljabinski Kirovi tehase tehnoloogi Aleksander Ivanovi ja Moskva tehase «Kalibr» vanemmeistri Nikolai Rossiiski initsiatiivil areneb kogu meie maal insener-tehniliste töötajate võistlus tehnoloogia ratsionaliseerimise, tervete kollektiivide kõrge, stahhaanovliku tööviljakuse ja tootmise kõigi sisemiste reservide kasutamise eest.

Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni kolmekümnendat aastapäeva võttis nõukogude rahvas vastu suurte saavutustega võitluses uue viie aasta plaani täitmise eest. Haaratuna

rahvamajanduse taastamise ja edasiarendamise paatosest, viib nõukogude rahvas edasi kõiki rahvamajandusharusid. NSV Liidus on juba tekkinud stalinlike plaanide täitmise ja ületamise kuulus traditsioon. Sellest traditsioonist peetakse auga kinni ka sõjajärgsel viisaastakul.

NSV Liidu Riikliku Plaanikomisjoni avaldatud teadaannetes 1946. ja 1947. a. rahvamajanduse taastamise ja arendamise plaanide täitmise kohta on toodud andmed määratuist edusamudest, mis on saavutatud meie maal sõjajärgse viisaastaku-plaani esimesel kahel aastal.

Valdav enamik tööstusharusid mitte ainult täitis, vaid ka ületas 1947. aasta esimese kolme kvartali plaanilised ülesanded.

1947. aasta 9 kuuga kasvas tööstuse kogutoodang 1946. aasta vastava perioodiga võrreldes 18%.

Tootmise tähtsamate alade: veduri- ja vaguniehitus, autotööstus, traktoritööstus, kombainide, tekstiiltööstuse masinate, elektriseadmete, metallilõikamise pinkide jm. tootmise arendamine toimub 1947. aastal kasvavas tempos, suuresti soodustades kogu NSV Liidu rahvamajanduse edasiarenemist.

Nõukogude talurahvas, täites ÜK(b)P Keskkomitee veebruaripleenumi (1947. a.) ajaloolist otsust, kasvatas ja kogus rikkaliku saagi.

Vabastatud rajoonides miljonite nõukogude patriootide ennastsalgava tööga teostatud tohutu ulatuse ja efektiivsusega kapitaalsete taastamistöõde ja uusehituse tulemusena elustuvad terved tööstusrajoonid ning tõusevad varemeist sajad ja tuhanded ettevõtted.¹

Need tulemused kutsuvad esile jõu ja energia uue tõusu. Nad täidavad nõukogude inimeste südamed uhkusega oma kodumaa, nõukogude korra, meie suure ja targa bolševike partei ning meie nõukogude majandussüsteemi üle, mis tunneb ainult ühte teed — tõusu teed, pidevat liikumist edasi.

Bolševike partei kogenud juhtimisel, oma suure juhi ja õpetaja seltsimees Stalini juhtimisel ravib nõukogude rahvas lühima ajaga sõja poolt tekitatud rasked haavad, kõvendab veelgi nõukogude riigi võimsust ja viib meie sotsialistliku kodumaa uuele, seniolematule majanduslikule ja kultuurilisele õitsengule.

¹ Vt. lk-d 135—138.

Täiendavaid märkmeid.*)

Äärmiselt tähtsaks teguriks NSV Liidu tööstuse edasiarenemisele oli 1947. aasta novembris Leningradi tööstusettevõtete tööliste, insener-tehniliste töötajate ja teenistujate üleskutse kõigile Nõukogude Liidu tööstuse töötajatele. Üleskutses võtsid Leningradi tööstuse töötajad endale kohustuse täita sõjajärgne stalinlik viie aasta plaan nelja aastaga ja kutsusid kõiki meie kodumaa tööstuse ja transpordi töötajaid arendama laialdast sotsialistlikku võistlust viie aasta plaani täitmiseks nelja aastaga.

Leningradlaste algatus levis kiiresti, seda toetati nõukogude ja parteiorganisatsioonide poolt kõigi vahenditega, ning ta kujunes ülemaailseks liikumiseks eesmärgil — viisaastak nelja aastaga. ENSV tööstuse töötajad ühinesid liikumisega Tallinna eesrindlike ettevõtete eestvõttel; algatati sotsialistlik võistlus Nõukogude Eesti 8. aastapäeva auks.

Omakorda mõjus sotsialistliku tööstuse arenemisele hoogusavalt 1947. aasta lõpul teostatud rahareform ja üleminek kaardivabale, lähtisele nõukogude kaubandusele. Rubla ostujõu tugevnemine ja kaubakäibe elavnemine tõi kaasa NSV Liidu rahvamajanduse edasise tõusu. Suurenes töötajate juurdevool sotsialistlikku tööstusesse: 1948. aasta I kvartalis oli Nõukogude Liidu tööstuses ühe miljoni võrra rohkem töölisi ja teenistujaid kui 1947. a. I kvartalis.

Töötajate aktiivsus ja loominguiline initsiatiiv jätkus ka pärast Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni 30. aastapäeva auks tekkinud üleliidulise sotsialistliku võistluse lõppemist.

Moskva tehases «Borets» algatati aktsiooni toodete tööjõumahukuse vähendamiseks ja töötati välja abinõude süsteem, millega alandati tööjõu kulu tehase põhitoodangu osas 1947. aasta jooksul 20—25%.

Moskva teise kellatehase tööriistatsehhi lukksepp Andrei Jakušin tegi ettepaneku koostada stahhaanovlik plaan võitluseks tootmiskadude vastu. Ettepaneku realiseerimisega saavutati määratu suurt kokkuhoidu ja lühendati kellade tootmistsükli umbes kaks korda. Sm. Jakušini algatusest kujunes Nõuko-

---

*) NSV Liidu tööstuse arengu kohta pärast Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni XXX aastapäeva.

gudemaa eesrindlike ettevõtete töö tähtis meetod, millega saavutati miljardeid rublasid kokkuhoidu. Üle kogu Nõukogude Liidu on levinud töövõljalikuse tõstmise ja tootmiskadude vastu võitlemise stahhaanovlikud plaanid. Näiteks oli Leningradi Kirovi tehase vastavasse plaani haaratud 1700 ettepanekut, millede realiseerimine andis 2,7 miljonit rubla kokkuhoidu ning säästis suured hulgad värvilisi ja musti metalle ning elektrienergiat. Samuti on rida ENSV eesrindlike ettevõteteid — «Volta», «Punane Koit», «Ahto» jt. saavutanud silmapaistvaid tulemusi organisatsiooniliste ja tehniliste abinõude plaani rakendamisel ja kokkuhoiurežiimi teostamisel.

Stalingradi metallurgiatehase «Krasnõi Oktjabr» kommunistlikud noored on ühe, samuti laialdaselt levinud liikumise algatajad. Tehase «Krasnõi Oktjabr» kommunistlikud noored organiseerisid oma tehases kontrollpostid, kelle ülesandeks oli jälgida materjalide, kütte, elektrienergia ja tööriistade säästlikku kasutamist.

Ajalooliseks sündmuseks sotsialistliku tööstuse arenguloos kujunes 1948. aasta algul üheksa Moskva tehase algatusel tekkinud liikumine riiklikust dotatsioonist loobumiseks. Selle aktiooni järgmiseks astmeks oli sama aasta augustis 35 Moskva tööstusettevõtte poolt seltsimees Stalinile saadetud kiri, milles nimetatud ettevõtted võtsid endile kohustuse anda 1948. aasta jooksul toodangu omahinna üleplaanalise alandamisega kokku 172,1 miljonit rubla rohkem kasumit kui plaanis ette nähtud ja kutsusid kõiki Nõukogude Liidu ettevõtteid järgnema nende eeskujule.

Dotatsioonist loobumise ja kasumite suurendamise liikumine on suurepäraseks näiteks meie maa töötajate peremeelikust suhtumisest riiklikesse vahenditesse, nende huvist tõsta pidevalt Nõukogudemaa majanduslikku ja sõjalist võimsust.

Nõukogude Eestis ühinesid kuue eesrindliku ettevõtte initsiatiivil moskvalaste algatusega rida ettevõtteid. «Punane Koit» koos rea teiste tekstiiltööstuse ettevõtetega, «Volta», põllutööriistade tehas «Võit», Kukruse kaevandus, V. Kingissepa nimeline tselluloosi- ja paberikombinaat jt. on hakanud töötama kahjumi asemel kasumiga või ületanud tunduvalt plaanis ettenähtud kasumi summad.

Leningradlaste algatust — viisaastak nelja aastaga —, mis on kujunenud kogu nõukogude rahva töö põhiloosungiks, täiendati ja kindlustati 1948. aasta keskpaiku rea Moskva ettevõtete initsiatiivil tekkinud Oktoobrirevolutsiooni 31. aastapäevaks kõrgendatud kohustuste võtmise liikumisega. Moskvlaste eeskujul teatasid 1948. a. augustis kuus Tallinna ettevõtet läkituses Tallinna tööstuse, transpordi ja ehitusorganisatsioonide töötajatele uute kõrgendatud sotsialistlike kohustuste vastuvõtmisest ja kutsusid üles kõiki Tallinna töötajaid läbi vaatama oma kohustusi ning vastu võtma uusi sotsialistlikke kohustusi aastaplaani täitmiseks kõige lühema ajaga.

Kuue Tallinna ettevõtte algatus leidis otsekohe toetust EK(b)P Keskkomitee poolt. EK(b)P Keskkomitee büroo, arutades meie vabariigi tööstuse töö tulemusi viisaastaku kolmandal, otsustaval aastal, andis rea konkreetseid abinõusid tööstuse töö parandamiseks ja kohustas «ministeeriumide, keskasutuste ja ettevõtete juhatajaid määrama 25. augustiks igale ettevõttele täiendava ülesande toodangu väljalaske alal, mis kindlustab aastaplaani täitmise rahalises väärtuses ja toodete nomenklatuuri alal käesoleva aasta 7. novembriks, tehes need ülesanded teatavaks tsehhides, brigaadides ja üksiktöötajale».

Bolševike partei ja Nõukogude valitsuse juhtimise ning nõukogude töötajate aktiivsuse tõusu ja ennastsalgava töö tagajärjel täideti ja ületati NSV Liidu rahvamajanduse plaanidega antud ülesanded ka Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni 30. aastapäevale järgnenud kuudel.

Kui 1946. aastal oli tööstuse toodangu tõusu peamiseks teguriks sõjajärgne ressursside ja vahendite ümberjaotamine tsiiviiltoodangu tootmiseks, siis 1947. aastal saavutati toodangu tõus juba peamiselt tööviljakuse tõusu, seadmete parema kasutamise ja uute tootmisvõimsuste tegevusserakendamise arvel.

1947. aasta kohta tervikuna täitis NSV Liidu tööstus kogu toodangu plaani 103,5-protsendiliselt, kusjuures tööstustoodangu kasv oli kiirem kui 1946. aastal: 1947. aasta I kvartalis ületas NSV Liidu tööstuse kogutoodang 1946. aasta I kvartali tööstustoodangu 12%, II kvartalis 18%, III kvartalis 26% ja IV kvartalis 30%. 1947. aasta IV kvartalis saavutati ühtlasi sõjajärgne (1940. aasta) kvartali tööstustoodangu keskmine tase.

Aasta jooksul anti tööstuslikku toodangut 22% võrra rohkem kui 1946. aastal.

Sõjajärgse stalinliku viisaastaku kahel esimesel aastal taastati, ehitati ja rakendati tegevusse 1900 riiklikku ettevõtet.

Sotsialistliku tööstuse arenemise kõrge tempo jätkus 1948. aastal. NSV Liidu rahvamajanduse I kvartali plaan täideti tööstustoodangu osas 102-protsendiliselt, II kvartali plaan 106-protsendiliselt. Selle tagajärjel ületati 1948. aasta esimese poolaasta tööstusliku tootmise plaan 5% võrra ja loodi alus aastaplaani täitmisele 7. novembriks.

Ka meie vabariigi tööstus saavutas sõjajärgse viisaastaku esimestel aastatel silmapaistvaid tootmisvõite. 1946. aasta ENSV tööstuse kogutoodang oli 61,5% võrra kõrgem 1945. aasta toodangust, 1947. aasta tööstustoodangu plaan täideti 113-protsendiliselt ning 1947. aasta oktoobris saavutati tööstuse sõjajärgse tootmistase. Sõjajärgse viisaastaku teise aasta tööstuse kogutoodang aga ületas juba tunduvalt 1940. a. tööstusliku tootmise Nõukogude Eestis. 1948. aasta kohta avaldatud ENSV rahvamajanduse plaani täitmise tulemustes ilmnevad senised saavutused ja töötajate kasvav aktiivsus võitluses plaanide ületamise eest loovad aluse bolševike partei juhtimisel ka meie vabariigi sõjajärgse viisaastaku otsustava aasta tööstuse plaani täitmiseks ennetähtaegselt. Selle ülesande lahendamine on aga omakorda eelduseks üldrahvaliku ürituse — viisaastak neli aastaga — täitmiseks.

K. Kask

Sisukord

Sissejuhatus	3
I peatükk. Revolutsioonieelse Venemaa tööstus	14
II peatükk. Tööstus Nõukogude võimu esimestel aastatel	23
III peatükk. NSV Liidu tööstus rahvamajanduse taastamise perioodil	34
IV peatükk. NSV Liidu tööstus sõjaeelsete stalinlike viisaastakute perioodil	45
NSV Liidu tööstus esimesel viisaastakul	46
NSV Liidu tööstus teisel viisaastakul	57
NSV Liidu tööstus kolmandal viisaastakul	65
V peatükk. NSV Liidu tööstuse arenemise tähtsamad küsimused sõjaeelsetel perioodil	74
Tööstusliku tootmise ulatus, tempo ja struktuur	74
Kapitaalehitus ja põhifondid tööstuses	80
Tehniline progress tööstuses	84
Tööstuse toorainebaasi arenemine	93
Nihked NSV Liidu tööstuse paiknemises	98
Kaader ja tööviljakus	105
VI peatükk. NSV Liidu tööstus Suure Isamaasõja aastail	109
VII peatükk. NSV Liidu tööstus sõjajärgsel stalinlikul viisaastakul	120
K. Kask. Täiendavaid märkmeid	135

Vastutav toimetaja A. Rannes

Tehniline toimetaja E. Ridala

Э. Локшин. Промышленность СССР
На эстонском языке

Ladumisele antud 30. VIII 1948. Trükkimisele antud 30. IX 1948. Paber 56X79
cm ¹/₁₆. Trükiarv 2000. Trükitähti trükipoognas 38 688. Trükipoognaid 8,75.
Arvutuspoognaid 8.16. MB-06950. Tellimise nr. 1735. Trükikoda „Ühiselu“,
Tallinn, Pikk tn. 40/42.

Trükivigu

Lk.	Rida	On trükitud	Peab olema	Kelle süü läbi viga tekkinud
8	7. ülalt	kiire	kiire	korrektuur
47	4. ülalt	asjalikud	asjalised	toimetus
61	5. alt	maha jäänud	mahajäänud	trükikoda
105	7. ülalt	saka	saksa	korrektuur

